

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TARİH ANABİLİM DALI

BABAKALE: İNŞA, YERLEŞİM, İDARİ VE SOSYAL HAYAT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EMRE KOCABIYIK

Tez Danışmanı

PROF. DR. ŞERİF KORKMAZ

ÇANAKKALE – 2023

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

BABAKALE: İNŞA, YERLEŞİM, İDARİ VE SOSYAL HAYAT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EMRE KOCABIYIK

Tez Danışmanı

PROF. DR. ŞERİF KORKMAZ

ÇANAKKALE – 2023

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Emre KOCABIYIK tarafından Prof. Dr. Şerif KORKMAZ yönetiminde hazırlanan/20.. tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Babakale: İnşa, Yerleşim, İdari ve Sosyal Hayat**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Tarih Anabilim Dalı**’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Prof. Dr. Şerif KORKMAZ

(Danışman)

Doç. Dr. Özkan KESKİN

Doç. Dr. Volkan MARTTİN

.....

.....

.....

Tez No :

Tez Savunma Tarihi :/20..

.....
İSİM SOYİSMİ

Enstitü Müdürü

..../20..

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

(İmza)

Emre KOCABIYIK

(Tarih) .././20..

TEŞEKKÜR

Bu tezin gerçekleŐtirilmesinde, çalıŐmam boyunca benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen saygı değer danışman hocam Prof. Dr. Şerif KORKMAZ ve çalışma sÜresince tÜm zorlukları gÖğÜslememi sağlayan değerli aileme sonsuz teŐekk¼rlerimi sunarım.”

Emre KOCABIYIK
anakkale, Aralık 2022

ÖZET

BABAKALE: İNŞA, YERLEŞİM, İDARİ VE SOSYAL HAYAT

Emre KOCABIYIK

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Şerif KORKMAZ

03/01/2023, 111

Babakale, bölgeyi yurt edinen korsanları defetmek için inşa edilmiş bir kaledir. Kaleyi Kaptan-ı Derya Kaymak Mustafa Paşa yaptırmıştır. Kale yapımı için, civar bölgelerden inşaat malzemeleri ve ameleler getirilmiştir. Babakale yapıldıktan sonra korsanların faaliyetleri sona ermiştir. Kale daha sonra birçok tamirat görmüştür. Babakale Asya kıtasının en batı ucuna yapılmıştır. Daha önce burada herhangi bir yerleşim yeri yoktu. Kalenin inşa edilmesi bölgede güvenli bir ortam yaratmış ve akabinde kale etrafında bir köy yerleşimi meydana gelmiştir. Kale dışında cami, hamam, çarşı ve çeşme gibi yapılar da inşa edilmiştir. İnşa edilen liman Babakale ve çevre köylerin ticaret iskelesi haline gelmiştir. Babakale köyü zamanla Ayvacık kazasının en kalabalık köylerinden biri olmuştur. Babakale'nin varlığı köyü sıradan bir Osmanlı köyü olmaktan çıkarmıştır. Bu yüzden köyde pek çok esnaf ve ticaret faaliyeti ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Babakale, Kaymak Mustafa Paşa, Korsan, Çanakkale, Tamirat, Ayvacık

ABSTRACT

BABAKALE: CONSTRUCTION, RESIDENTIAL, ADMINISTRATIVE AND SOCIAL LIFE

Emre KOCABIYIK

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Science Thesis in History

Advisor: Prof. Dr. Şerif KORKMAZ

01/03/2023, 111

Babakale is a castle built to repel the pirates who inhabited the region. Captain Mustafa Pasha built the castle. Construction materials and labor were brought from the surrounding areas for the construction of the castle. After the Babakale was built, the activities of the pirates came to an end. The castle has undergone many repairs since then. Babakale was built on the westernmost tip of the Asian continent. there was no settlement here before. The construction of the castle created a safe environment in the region and subsequently a village settlement was formed around the castle. In addition to the castle, structures such as mosques, baths, bazaars and fountains were also built. The built port has become the commercial pier of Babakale and the surrounding villages. Babakale village has become one of the most crowded villages of Ayvacık over time. The presence of Babakale here has removed the village from being an ordinary Ottoman village. Therefore, many tradesmen and trade activities emerged in the village.

Keywords: Babakale, Kaymak Mustafa Pasha, Pirate, Çanakkale, Repairs, Ayvacık

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Babakale'nin inşa süreciyle, köydeki sosyal ve ekonomik faaliyetler ele alınmıştır. Tez dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Osmanlı kaleleri, Ayvacık kazası ve Babakale'nin banisi Kaymak Mustafa Paşa hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde Babakale'nin yapılış amacı açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise Babakale köyünün, nüfusu, mesleki dağılımı, Esnaf ve ticaret, dini ve sosyal yapılar ele alınmıştır. Böylece köy sadece askerî açıdan değil sosyal açıdan da incelenmiştir. Babakale köyünün Osmanlı yerleşimleri arasında iş kollarının çeşitliliği ve fazlalığı açısından özel bir yere sahip olduğu ortaya konmuştur. Dördüncü bölümde ise tezin sonuçları ortaya konmuştur.

Çalışma sürem boyunca tez konumun seçiminden tezimin bitimine kadar ilgisini ve yardımlarını benden esirgemeyen, dokunuşlarıyla tezin en iyi halde görünmesini sağlayan saygıdeğer hocam ve danışmanım Prof. Dr. Şerif KORKMAZ'a teşekkürü borç bilirim. Ayrıca hem lisans hem de yüksek lisans dönemlerinde bilgi birikimime ve tarihçi bakış açısına yaptıkları olumlu katkılardan dolayı Prof. Dr. Aşkın KOYUNCU, Prof. Dr. Ali SÖNMEZ, Doç. Dr. Özkan KESKİN ve diğer hocalarıma şükranlarımı sunarım. Değerli aileme de tez yazdığım süre boyunca bana gösterdikleri saygı ve sabırdan dolayı teşekkür ederim.

Emre KOCABIYIK
Çanakkale, Ağustos 2023

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xi
TABLolar DİZİNİ.....	xiii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Kaleler	2
1.2. Kalelerin Kısımları.....	6
1.3.Kaleiçi Yapıları ve Mühimmat.....	10
1.4. Ayvacık.....	11
1.5. Babakale Köyü'nün Kuruluşu	13
1.6. Kaymak Mustafa Paşa.....	16

İKİNCİ BÖLÜM

BABAKALE'NİN İNŞASI VE KISIMLARI

2.1. Babakale'nin İnşa Süreci	20
2.1.1. Babakale'nin Yapılış Amacı.....	20
2.1.2. Babakale'nin İnşa Tarihi.....	21
2.1.3.Babakale'nin İnşa Faaliyetleri.....	22
2.1.4. Kaleiçi Yapıları ve Babakale'nin Kısımları.....	25
2.2. Babakale'deki Mühimmatlar	27
2.3. Babakale Tamiratları	37

2.4. Babakale'deki Görevliler.....	49
2.4.1.Dizdar.....	50
2.4.2. Kethüda.....	53
2.4.3.Kale Erleri/Mustahfızan.....	54
2.4.4. Diğer Görevliler.....	57
2.4.5. Katip.....	57
2.4.6. Vakıf Mütevellisi.....	58
2.4.7.Hitabet.....	58
2.4.8.Bevvab/Kapıcı.....	58
2.4.9.Mehter.....	58
2.4.10.Suyolcu.....	59
2.5. Asker Maaşları ve Asker Sayıları.....	60
2.6. Babakale'nin Askeri Fonksiyonu.....	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM BABAKALE'NİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI

3.1.Nüfus.....	68
3.2.Hane Yapıları.....	69
3.2.1. Faal Erkek Nüfusunun Dağılımı.....	69
3.2.2. Hanelerdeki Erkek Nüfusun Sayıları.....	70
3.2.3. Hanelerdeki Erkek Nüfusun Akrabalık Derecesi.....	71
3.2.4. Hane Reislerinin Eşkalleri.....	71
3.3. Nüfusun Mesleki Dağılımı.....	72
3.4. Esnafılık ve Ticari Faaliyetler.....	74
3.5. Ticari Yapılar.....	75
3.5.1. Çarşı ve Dükkanlar.....	75
3.5.2. Yel Değirmenleri.....	76
3.5.3. Liman ve İskele.....	77
3.6. Dini Yapılar.....	79
3.6.1. Ulu Camii (Varoş Camii).....	79

3.6.2.Latif Baba Türbesi ve Mezarlık.....	82
3.7. Sosyal Yapılar.....	85
3.7.1. Hamam.....	85
3.7.2. Çeşmeler.....	86
3.7.3. Çamaşırhane.....	88
3.8. Evler.....	88
3.9. Rüşdiye Mektebi.....	89
3.10. Tarım ve Hayvancılık.....	95
3.10.1. Tarım.....	95
3.10.2. Hayvancılık.....	95

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM SONUÇ

KAYNAKÇA.....	99
EKLER.....	CVII
EK 1. BABAKALE’NİN İNŞAASINA BAŞLANMASI HAKKINDA 151 NUMARALI HÜKÜM.....	I
CVIII	
EK 2. 1829 YILINA AİT BABAKALE KEŞİF DEFTERİNDEN BİR SAYFA.....	III
EK 3. BABAKALE’NİN ANA GİRİŞ KAPISI.....	IV
EK 4. BABAKALE İSKELESİ’NDEN KÖY VE KALE.....	V
EK 5. BABAKALE’NİN İÇTEN GÖRÜNÜŞÜ.....	VI
EK 6. KALE KİTABESİNİN YAKINDAN GÖRÜNÜŞÜ.....	VII
EK 7. GÜNEYBATI TABYASINDAN KALENİN GÖRÜNÜŞÜ.....	VIII
EK 8. KAYMAK MUSTAFA PAŞA CAMİİ VE BABAKALE İLKOKULU.....	IX
EK 9. BABAKALE ÇARŞISI.....	X
EK 10. BABAKALE BIÇAKLARI.....	XI
EK 11. BABAKALE LİMANI VE İSKELESİ.....	XII
EK 12. BABAKALE YEL DEĞİRMENİ.....	XIII
EK 13. BABAKALE’DE BULUNAN OSMANLI DÖNEMİNE AİT MESKEN.....	XIV
EK 14. EMEK YEMEZ BABA TÜRBESİ VE ESKİ BİR OSMANLI MEZARI.....	XV

EK15. BABAKALE ÇARŞI ÇEŞMESİ VE KİTABESİ.....	XVI
ÖZGEÇMİŞ.....	XVII

SİMGELER VE KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
Bkz.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
H.	Hicri
Haz.	Hazırlayan
M.	Miladi
s.	Sayfa
TTK	Türk Tarih Kurumu
A.DVNSMHM.d.	Bab-1 Âsafî Mühimme Defterleri
A.MKT.	Sadaret Mektubi Kalemî
A.MKT.MVL.	Sadaret Mektubi Kalemî Meclis-i Vala Evrakı
A.MKT.UM.	Sadaret Mektubi Kalemî Umum Vilayet Evrakı
AE.SMHD.I.	Ali Emiri I. Mahmud
AE. SMHD.II.	Ali Emiri II. Mahmud
AE.SMST.III.	Ali Emiri III. Mustafa
AE.SSLM.III.	Ali Emiri III. Selim
D. BŞM. d.	Bâb-1 Defteri Başmuhasebe Kalemî Defterleri
D.BŞM. BNE. d.	Bâb-1 Defteri Başmuhasebe Bina Eminliği Defterleri
D. HMH. d.	Bâb-1 Defteri Hameyn Muhasebe Defterleri
D. PYM. d.	Bâb-1 Defteri Piyade Mukabelesi Kalemî Defterleri
C.AS.	Cevdet Askerî
C.DH.	Cevdet Dahiliye
C.EV.	Cevdet Evkaf
C.İKTS.	Cevdet İktisat
C.ZB.	Cevdet Zabtiye
DH. EUM.AYŞ.	Dahiliye Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalemî Evrakı

DH. İ.UM. EK.	Dahiliye İdare-i Umumiye Ekleri
DH. MKT.	Dahiliye Mektubi Kalemî
DH. ŞFR.	Dahiliye Şifre Kalemî
HAT.	Hatt-ı Hümâyûn
HR. HMŞ. İŞO	Hariciye Hukuk Müşavirliği İstişare Odası Belgeleri
İ.DH.	İrade Dahiliye
MF. İBT.	Maarif Nezareti Tedrisat-ı İbtidaiyye Kalemî
MF. MKT.	Maarif Nezareti Mektubi Kalemî
ML. MSF.	Maliye Masarıfat Defterleri
ML. VRD.	Maliye Varidat Muhasebesi Defterleri
ML. VRD. TMT.	Maliye Varidat Muhasebesi Temettuat Defterleri
NFS. d.	Nüfus Defterleri
TS. MA. d.	Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri

TABLULAR DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	Babakale Top Kundaklarının Tamir Masrafları	28
Tablo 2	Babakale'ye İstenen Mühimmatlar	30
Tablo 3	Babakale'de Bulunan Mühimmatlar	31
Tablo 4	İstanbul'dan Talep Edilen Mühimmatlar	33
Tablo 5	Babakale'ye Nakledilen Mühimmatlar	35
Tablo 6	Babakale Dizdar Listesi	51
Tablo 7	Babakale Topçu ve Zabitanlarının Maaşları	61
Tablo 8	Babakale Topçu ve Zabitanlarının Maaşları 2	63
Tablo 9	Hanelerin Faal Nüfus İtibarıyla Dağılımı-1839	70
Tablo 10	Hanelerin Erkek Nüfus Sayıları-1839	70
Tablo 11	Hanelerdeki Erkek Nüfusun Akrabalık Derecesi-1839	71
Tablo 12	Hane Reislerinin Eşkalleri/Boy-1839	72
Tablo 13	Hane Reislerinin Eşkal Özellikleri: Sakal/Bıyık-1839	72
Tablo 14	Nüfusun Mesleki Dağılımı	73
Tablo 15	Babakale'deki Esnaf Türleri ve Sayıları	74

Tablo 16	Köydeki Ticari Mekanlar	76
Tablo 17	Babakale’de Ekili/Dikili Araziler	95
Tablo 18	Büyük ve Küçükbaş Hayvanlar/Baş	96

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Kaleler yapıldıkları yerin sadece güvenliğini sağlamakla kalmaz, bölgeye getirdiği hareketlilikle sosyal hayatın ve ticaretin de gelişmesine katkıda bulunurlardı. Bu bağlamda Akdeniz'deki Venedikli, Korsikalı ve diğer korsanların faaliyetlerine karşı 18. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra Batı Anadolu kıyı güvenliğinin sağlanması için Midilli Adası'nın karşısına bir kale kurulması gerekmiştir.¹ III. Ahmed döneminde (1703-1730) Asya kıtasının en uç kısmına Babakale/Hırzû'l-bahr adlı bir kale yaptırılmıştır.

Babakale'nin bulunduğu mevki ile ilgili ilk bilgilere Piri Reis'in Kitab-ı Bahriye'sinde rastlamaktayız. Piri Reis kitabında kalenin bulunduğu yerde "Emekyemez" adındaki bir evliyanın mezarı olduğunu yazmıştır.² Dönemin kaynaklarından olan Vakanüvis Raşid Mehmed Efendi ve haleflerinin kaleme aldığı Tarih-i Râşid ve Zeyli'nde Babakale'nin yapılışı hakkında bilgi verilmiştir. Eserde bu mevkiin bayındır olmadığından bahisle kalenin inşası kısaca anlatılmıştır.³ Babakale ile ilgili bugüne kadar yapılan araştırmalar genellikle sanat tarihi alanındadır. Bu çalışmalarda Babakale ve köydeki cami, hamam ve çeşme yapılarının sanatsal özelliği ortaya konmuştur. Fakat kalenin inşa süreci, çalışan işçiler, kalenin yapılacağı yerin seçimi gibi hususlar şimdiye kadar arşiv verilerine göre ele alınmamıştır.⁴

Babakale'ye dair ayrıntılı bilgiler kalenin kurucusu Kaymak Mustafa Paşa'nın bir vakfiyesinde ve arşiv belgelerinde yer almaktadır. Vakfiyede, kalenin yapım amacı, çalışanların görev ve maaşları vs. hakkında birçok bilgi bulunmaktadır. Arşiv belgelerinde kale inşaatına başlama tarihi, yapım süresi, inşaatta çalışanlar, kullanılan malzemeler,

¹ Akdeniz'de korsanlık faaliyetleri için Bkz. Şenay Özdemir, "Akdeniz Hakimiyetinde Osmanlı Devleti ve Korsanlık (1695-1789)", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2004, s.205.

² Piri Reis, **Kitab-ı Bahriye**, haz. Yavuz Senemoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, C.1, İstanbul 1970, s.148.

³ Râşid Mehmed Efendi ve Çelebizade İsmail Âsım Efendi, **Tarih-i Râşid ve Zeyli**, (Haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çağır, Ahmet Zeki İzgöer), Klasik Yayınları, C. 3, İstanbul 2013, s. 1544.

⁴ Sanat tarihçilerinin çalışmaları için Bkz. Çiğdem Türker, "Anadolu Yarımadası'nın En Batı Ucunda Yer Alan Tipik Bir Osmanlı Köyü 'Babakale'", **Türk Etnografya Dergisi**, S. 18, Ankara 1988; Ali Osman Uysal, "Kaymak Mustafa Paşa'nın Hatırası: Babakale", **Ayvacık Değerleri Sempozyumu 29-30 Ağustos 2008 Ayvacık**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, No:87.

kalenin kısımları, kaledeki mühimmatlar, kalenin tamiratı, kale görevlileri, köydeki diğer Osmanlı eserleri hakkında birçok bilgi bulunmaktadır.

1-1.Kaleler

Tarihin en eski devirlerinden itibaren insan kendini, ailesini ve yiyeceğini dış tehlikelerden korumak amacı ile yaşadığı yerin etrafını duvarla çevirme ihtiyacı duymuştur. Bunun ilk örneklerini en eski yerleşimlerden Mezopotamya, Fırat ve Dicle kıyılarında, köşelerinde kuleler olan 3-4 metre yüksekliğinde kerpiç yapılarda görmekteyiz.⁵ Çatalhöyük'te güvenlik ihtiyacı ile evler birbirine boşluk kalmayacak şekilde bitişik yapılarak, dış yüzey tehlikelere karşı bir sur gibi kullanmıştır.⁶ Hunlar ve Göktürkler zamanında şehirlerin etrafı duvarlarla çevrilmiştir.⁷ En büyük Yunan devleti olan Atina'nın sınırları da 5. yüzyıldan beri basit yapılı kaleler zinciri ile korunmuştur.⁸

Sözlükte “kökünden koparmak, kazımak” anlamındaki “kal” kökünden türeyen kal'a “tırmanılması zor, çıkılamayan bir dağdan kopan büyük kaya parçası veya dağ gibi büyük bulut” manasına gelmektedir. Dağ başlarına inşa edilen muhkem yapı, anlamındaki kal'a (kale) kelimesinin de buradan geldiği kaydedilmektedir. Kaleler genellikle yol kavşağı, ana yol, geçit yeri, dağlar arasındaki boğaz, denize uzanan burun, kıyıdan uzaktaki adacıklar, köprübaşları gibi stratejik yerlerde inşa edilmiştir. Kale yeri seçilirken mevkiinin az sayıda kuvvetle savunulması, gerektiğinde içeridekilerin dışarı çıkabilmesi, uzun süren kuşatmalarda su ihtiyacını sağlayacak imkânlarla sahip olması gibi şartlar göz önünde tutulmuştur.⁹ Nehir kenarında, bataklıkta veya sarp ve dik bir kayalıkta inşa edilen kaleler bu duruma örnektir. Anadolu'da kalelerin büyük çoğunluğunun sarp bir kayalığa inşa edildiği görülmektedir. Temeşvar, Zigetvar gibi kaleler de önemli bataklık kalelerindenidir.¹⁰

⁵ Eftal Şükrü Batmaz, “Osmanlı Devleti'nde Kale Teşkilatına Genel Bir Bakış”, **OTAM**, S. 7, 1996, s. 1.

⁶ Yusuf Acıoğlu, “Çanakkale'deki Osmanlı Dönemi Savunma Yapıları”, **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Doktora Tezi, Çanakkale 2013, s. 7-8.

⁷ Ali Boran, “Türk Sanatında Kale Mimarisi”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 879.

⁸ Aşkıdil Akarca, **Yunan Arkeolojisinin Ana Çizgileri I: Şehir ve Savunması**, TTK, 3. Baskı, Ankara 1998, s. 118.

⁹ Semavi Eyice, “Kale”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 24, İstanbul 2001, ss. 234-242.

¹⁰ Gabor Agoston, **Osmanlı'da Strateji ve Askeri Güç**, Timaş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2015, s. 126.

Kale duvarları taş ve tuğladan oluşmuş ve Horasan harcıyla örülmüştür.¹¹ Kaleler savunma amacıyla inşa edildiğinden süslemeye önem verilmemiştir.¹²

Kaleler genellikle iç kale, dış kale, ahmedek ve şehristan gibi bölümlerden oluşmaktaydı.¹³ İç kale, surlarla çevrilmiş şehrin en yüksek yerinde hükümdarın ya da komutanın oturduğu en son savunma yeridir. Aynı zamanda yönetenleri ve askeri birlikleri şehirli isyancılardan da koruyordu.¹⁴ Kentin asıl bölümünü oluşturan, ticaret ve konut alanlarını, dini ve kamu kurumlarını içine alan bölüme şehristan denmekteydi. Dış kale ise halkın oturduğu şehir kısmını çevreleyen sur duvarlarına deniyordu. Kaleler Ortaçağ'a kadar çoğu zaman bir iç kale ve bir de şehri çevreleyen dış surlar göz önüne alındığında büyük birer kale-şehir niteliğindedir. Bu durum Anadolu'da özellikle Türk güçlerinin aileleriyle beraber kale içlerine yerleşmeye başlamasıyla netlik kazanmıştır.¹⁵ Devletlerin iç güvenliği sağlaması ve ticaretin gelişmesiyle birlikte şehir, dış kalenin dışına taşmış, dış kale duvarları da yavaş yavaş şehir hayatında görünmez olmaya başlamıştır.¹⁶ Bu tarihten sonra da kaleler genellikle sadece iç kaleden oluşacak şekilde yapılmaya başlanmıştır.¹⁷ Babakale de bu tür yapılardandır.

Osmanlı Devleti'nde kaleleri sınır kaleleri ve iç bölgelerdeki kaleler şeklinde ikiye ayırabiliriz. Sınırlardaki kaleler her an düşman tehdidine karşı teyakkuz halinde, bolca asker ve mühimmat barındırması bakımından büyük kalelerdir. Ayrıca bu büyük kaleler sivil halkın da içinde bulunduğu mahalleli yapılardır.¹⁸ Fethedildiği tarihten itibaren içerisinde yüksek sayıda asker barındırması ve sivil halkın da burada ikamet etmesi açısından Belgrad

¹¹ Boran, a.g.m, s. 876.

¹² Yusuf Acioğlu, "Çanakkale'deki Osmanlı Kaleleri", **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ**, S. 19, Güz 2015, s.105.

¹³ Ali Boran, "Osmanlı Dönemi Kale Mimarisi", **Osmanlı Ansiklopedisi**, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 347.

¹⁴ Jere L. Bacharach, "İç Kale: İslam Şehrinde Gücün Sembolü", (Çev. Emin Kırkıl), **İslami Araştırmalar Dergisi**, C. 13, S. 2, s. 231.

¹⁵ Yasemin Çoban, "Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu'da Kaleler ve Kuşatma", **Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu 2020, s. 27.

¹⁶ Maurice Münir Cerasi, **Osmanlı Kenti-Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi**, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1999, s.184.

¹⁷ Ali Boran, **Anadolu'daki İç Kale Cami ve Mescitleri**, TTK, Ankara 2001, s. 3.

¹⁸ Veysel Göger, "16. Yüzyıl Osmanlı Kale Kuşatmaları (Strateji, Taktik, Kuşatma Aşamaları ve Teknolojisi)", **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2014, s. 63.

kalesi bu duruma örnektir. Örneğin 1750 yılında sadece yeniçeri sayısı 5039'du.¹⁹ Vidin Kalesi'nin duvarları içinde de 1860 yılında 2440 ev, 1170 dükkân ve 90 kadar mahalle mevcuttu.²⁰ İç bölgelerdeki kaleler ise daha çok karakol vazifesi gören, şehirlerin güvenliğini sağlayan, gıda, değerli eşya, ceza alan mahkûmlar, az sayıdaki askeri birlik ve mühimmatı barındıran, sivil yerleşimi olmayan, fiziki açıdan daha küçük istihkâmlardır. Örneğin Özi Nehri kıyısında 1626 yılında Hasan Paşa tarafından 7 ayda inşa ettirilen Küçük Hasan Paşa Kalesi hendeksiz, dört köşeli, bir camisi, buğday ambarı, cebehanesi ve kale içindeki beş tane eviyle bu duruma iyi bir örnektir.²¹ Mardin kalesi de ilk başta sınır kalesi olması hasebiyle içinde hatırı sayılır bir sayı barındırır da, ilerleyen süreçte sınırın gerisinde kalmasından dolayı önemi ve ihtiva ettiği askeri nüfus azalmıştır.²² Babakale de bu ikinci tür istihkâmlardandı fakat boğaz girişinde olması ve düşmanlarla farklı şekilde sınır olması bakımından yine de özel bir statüye sahipti. Zira Osmanlı Devleti doğu ve batı sınırları haricinde bir bölgeyi daha serhad olarak tanımlamıştır ki o da Bahr-i Sefid Boğazı'dır.²³ Babakale boğazın kara tarafındaki kaleler zincirinin ilk halkasıdır.

Gerek Selçuklular gerekse Osmanlı Devleti duruma göre yeni fethettikleri yerlerdeki kaleleri ihtiyacına binaen tamir edip kullanmışlar, Bazı durumlarda da sıfırdan yeni kaleler inşa etmişlerdir.²⁴ Yeni kalelerin inşasında çoğu zaman eski bir kale kalıntısının temelleri kullanılmıştır. Anapa²⁵ ve Faş²⁶ kaleleri bu tür kalelerendir. Malzeme olarak da bölgedeki malzemeler kullanılmıştır. Mesela Ahlat ve Adilcevaz kalelerinde andezit tüf (Ahlat Taşı), Hoşap Kalesi'nde kum taşı ve yerel taş kullanılmıştır.²⁷ Gebze Eskihisar

¹⁹ Selim Aslantaş, "Belgrad-ı Dârü'l-Cihâd", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 15, Güz 2011, ss. 29-30.

²⁰ Mahir Aydın, "Kaleler", *Osmanlı Askeri Tarihi (Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918)*, (Editör: Gültekin Yıldız), Timaş Yayınları, İstanbul 2007, s. 17.

²¹ Bozkurt Ersoy, Svitlana Beliaeva, "Özi Kalesi (Ukrayna-Ochakiv) Arkeolojik Çalışmaları", *Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri 4-7 Kasım*, (Yay. Hazırlayan: Azize Aktaş Yasa), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, C. 1, Ankara 1997, s. 266.

²² Orhan Kılıç, "17. Yüzyıl Mardin Tarihinden İki Kesit: Gayrimüslim Nüfus ve Kale Teşkilatı", *Makalelerle Mardin: Tarih-Coğrafya*, (Haz. İbrahim Özcoşar), C.1, İstanbul 2007, s. 428.

²³ Oğuzhan Altuntaş, "1658-1750 Arasında Bahr-i Sefid Boğazı'nın Savunması: Seddülbahir-Sultanhisarı (Kumkale)", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2021, s. 37.

²⁴ Çoban, a.g.t, s. 27.

²⁵ Cengiz Fedakâr, *Kafkasya'da İmparatorluklar Savaşı*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2014, s. 53.

²⁶ Mahir Aydın, "Kafdağı'nda Türk Kalesi", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 20, İstanbul 2008, s. 297.

²⁷ Mehmet Top, "Van Gölü Havzasındaki Ortaçağ ve Osmanlı Kaleleri", *Savunma Hatlarından Yaşam Alanlarına Kaleler 19. Kaleli Kentler Sempozyumu Bildirileri 8-11 Ekim 2009*, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, s. 212.

Kalesi'nde kısmen deniz kabuğu kullanılmıştır.²⁸ Temeşvar kalesi de bölgenin çok ormanlık olmasından dolayı ağırlıklı olarak ahşap malzemeyle inşa edilmiştir.²⁹ Seddülbahir Kalesi'nin yapımında ise Gelibolu Yarımadası'nda sıkça bulunan kireç taşı kullanılmıştır.³⁰ Varsa yakın civardaki eski kale, saray ya da farklı türdeki yapıların taşları da inşa faaliyeti için bölgeye nakledilmiştir.³¹ İzmir'deki Keçi Kalesi³² ve Mersin'deki Liman (Ak) Kale³³ bu tür yapılardandır. Babakale yapılırken de yakınındaki eski eserlerin taşları kullanılmıştır.³⁴

İlk çağlardan 15. yüzyıla kadar kullanılan kalelerin ana mantığı pek değişmemiş, çağlar boyunca hemen hemen aynı görünüm ve işleve sahip olmuşlardır. 15. ve 16. yüzyıllarda değişen savaş teknolojisiyle birlikte kalelerin dış görünüşünde büyük bir değişim meydana gelmiş, "Trace İtaliene" denilen mimari tarzla kaleler güçlendirilmiş ve ateşli silahlara karşı daha dayanıklı ve işlevsel hale getirilmiştir.³⁵ Eski tarz kalelerin duvarları yüksek ve ateşi direk cepheden karşılayan bir yapıya sahipti. Bu da daha kırılğan bir yapıyı ortaya çıkarıyor, atılan top güllerinden zaman zaman ağır hasarlar alıyorlardı. Trace İtaliene tarzında ise duvarlar kalınlaşmış ve alçalarak hedef küçültülmüş, hasar alacak alan azaltılmıştır.³⁶ Ayrıca klasik dikdörtgen planın yerini yıldız (beşgen) plan almıştır.³⁷ Bunun yanında aralarına toprak dolgu yapılarak hasarı emiş özelliği getirilmiştir.³⁸ Ayrıca kale duvarları düz yerine zikzaklı yapılarak direk top atışına maruz kalması engellenmiştir. Trace

²⁸ Bilge Bahar, '*İzmit Körfezi Bizans Dönemi Savunma Yapıları Bağlamında Gebze, Eskişehir Kalesi*', **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2013, ss. 32-33.

²⁹ Ömer Gezer, **Kale ve Nefer-Habsburg Serhaddinde Osmanlı Askeri Gücü (1699-1715)**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2020, s. 166.

³⁰ Altuntaş, **a.g.t.**, s.70.

³¹ Mustafa Serin, '*Kıbrıs Kalelerinin Keşif Defterleri ve Kalelerin Tamiri (Osmanlı Dönemi)*', **Osmanlı Döneminde Kıbrıs Uluslararası Sempozyumu**, 2016, s. 17.

³² Ali Rıza Bilgin, '*İzmir Belevi'nde Bir Ortaçağ Savunma Yapısı: Keçi Kalesi (Tarihi, Stratejik Önemi ve Mimarisi)*', **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2017, s. 59.

³³ Halil Sözlü, '*Mersin'de Bir Osmanlı Kalesi: Liman (Ak) Kale*', **History Studies**, C. 12, S. 3, Haziran 2020, s. 984.

³⁴ BOA. A. DVNSMHH.d. No: 134, Hüküm 151, 10 Şa'ban 1139 (2 Nisan 1727).

³⁵ Göger, **a.g.t.**, ss. 65-66.

³⁶ Duvar boyları 15. yüzyılda 13-30 metre aralığında iken bu yeni dönemde önce 7-9 metreye ve en son 2,5-3 metreye düşmüş, duvar kalınlıkları ise 6-7 metreden 3 metreye kadar gerilemiştir. Detaylı bilgi için bkz. Acıoğlu, Çanakkale'deki Osmanlı Dönemi... s. 144.

³⁷ Okan Güven, '*İki Savaş Arasında Bosna Kaleleri (1669-1683)*', **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2017, s. 21.

³⁸ Hamide Burcu Özgüven, '*Barut ve tabya: Rönesans Mimarisi Bağlamında Fatih Sultan Mehmed Kaleleri*', **İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1997, s. 31.

İtaliyenin tarzının en muhteşem örneklerinden birisi Varadin Kalesi'dir.³⁹ Bu yeni sistemin kusurları ise çok masraflı ve zaman alıcı olmasıydı. Bu yüzden güvenlik tehdidinin daha az olduğu iç bölgelerde pek tercih edilmemiştir.⁴⁰ Fakat yine de Osmanlı Devleti özellikle Macar serhaddinde bu sistemi kullanmaktan geri kalmamıştır.⁴¹ Avrupa topraklarında boy gösteren Osmanlı Devleti'nin karşısına da bu yeni tarzda birçok kale çıkmıştır. Babakale Trace İtaliyenin döneminde inşa edilmesine rağmen nispeten ince ve yüksek duvarları ve dikdörtgen planıyla eski tip kalelerdendir.

1.2. Kalelerin Kısımları

Kaleler büyük burçlarından küçük mazgal deliklerine kadar yüzyılların birikimiyle, ihtiyaçlar doğrultusunda en küçük ayrıntılar düşünülerek şekillenmiş tam donanımlı yapılarıdır. Savunanlar için ok atma yeri, gözetleme kulesi, düşmana kaynar su dökme yeri, sıkışınca kaçmaya yarayan tünelleri gibi birçok seçenek sunuyordu. Buna karşılık hücum edenler ise önce yukarı eğimli arazide içi çoğu zaman su dolu hendeğe kadar gelip burayı bir şekilde aşmalıydı. Sonra düşmanın ok yağmuru altında metrelerce kalınlıktaki duvarların dibinde çelik kaplı zırh gibi kapıyı zorlayarak içeri girmek zorundaydı. Bu esnada atılan tüm oklardan ve üstüne dökülen kaynar su ya da kızgın yağdan kurtulmuş olması gerekiyordu. Ayrıca içeri girdiğinde de dar bir avlu içinde yok edilme şansı az değildi. İşte bu açıdan baktığımızda kaleler birçok savunma bölümü ihtiva eden, aşılması oldukça zor tahkimatlarıdır. Fakat buradan sadece savunma için kullanıldıkları çıkarılmamalıdır çünkü özellikle sınır kalelerinin bazıları, barındırdığı mühimmat ve büyüklüğüyle hücum yönü ağır basan kalelerdir. Bu heybetli yapılar hendek, seyirdim yeri, kale kapısı, kale duvarı/bedeni, hisarpeçe, mazgal, barbata, burç gibi daha birçok bölümden oluşmaktaydı. Fakat her kalenin kendine özgü bir yapısı olduğundan bu kısımların hepsi her kalede olmayabiliyordu.

Kaleyi çevreleyen ana duvara kale duvarı veya kale bedeni denir. İç kale bedeni, dış kale bedeni diye ikiye ayrılır. Hisarpeçe, kalenin kapısını ya da köprüyü koruyan, asıl sur

³⁹ Bekir Gökpınar, "Varadin Seferinde Organizasyon ve Lojistik (1716)", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 2013, s. 371.

⁴⁰ Güven, a.g.t, s.22.

⁴¹ Güven, a.g.t, s. 21.

duvarının biraz önünde ve ondan daha alçak yapılan set halindeki duvara denir.⁴² Bu duvar aynı zamanda kaleye gelebilecek direk darbeleri de engellemekteydi. Hisarpeçe her kalede bulunmazdı. Çanakkale Boğazı kalelerinden olan Kilitbahir ve Seddülbahir, hisarpeçe bulunan kalelerdendir.⁴³ Şaranpo, dış duvarla hisarpeçe arasında kalan toprak şeride Şaranpo denmektedir.⁴⁴ Şiv/Şev, arazi durumu gerektirdiğinde bedenlerin etekleri, diplerine yaklaşmayı önlemek için meyilli olarak şekillendirilmiştir.⁴⁵ Hendek, kayalık yüksek yerdeki kaleler hariç diğer kalelerin hemen hepsinde duvarların alt kısımlarına kazılmış ve çoğu zaman içinde su bulunan derin savunma çukurlarına denir.⁴⁶ Bunlar bazen yağmur suyuyla, kalenin yerine göre bazen nehir suyuyla, bazen de deniz suyuyla dolu olurdu. Hendekler düşmanı hem kaleye çok yaklaştırmaz hem de saldırı anında hücumun hızını keserdi.⁴⁷ Özellikle ova şehirlerinin savunulmasında hayati bir role sahip hendeklerin ortaya çıkışları doğal ve pratik bir sebebe bağlanmıştır.⁴⁸ Buna göre surların inşasında kullanılacak taşlar kale önünden sağlanıyor, taş çıkarma işlemi sur temeli boyunca devam ettirilerek kazı sonucu derin bir çukur oluşturuluyordu. Böylece hem doğal bir savunma sağlanıyor hem de malzeme tedariki yakından gerçekleşiyordu.

Hendekli kalelerin her kapısında, önündeki hendeği geçmek için bir köprü vardır.⁴⁹ Bu köprüler bazen sabit, bazen de iner kalkar vaziyettedir.⁵⁰ Özellikle düşman tehdidini daha çok hissedilen yerlerdeki kalelerin köprüleri iner kalkar tiptedir. Bu tip köprüler kaldırıldığı zaman içi su dolu hendeği geçip kaleye saldırmak imkânsız hale gelmektedir. Bunlar daha çok Ortaçağ kaleleridir.⁵¹ Kapı siperi, kalenin ana kapısı önünde, müdafilerin taarruz için kaleden çıktıkları anda açık hedef olmamaları için set halinde örülmüş duvara denir. Kapıdan çıkan asker siperin yönüne göre sağa veya sola döner, bu siper bittiği anda kalkanını

⁴² Eyice, **a.g.m.**, s. 235.

⁴³ Yusuf Acıoğlu, ‘‘Çanakkale Boğazı’ndaki Kaleler’’, **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2006, ss. 57-69.

⁴⁴ **Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Kaleleri**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul 2016, s. 9. Bu terim hendeğin ilerisinde, seğirdim yerini koruyan kazık perde için de kullanılmıştır. Bkz. Gezer, **a.g.e.**, s. 123.

⁴⁵ Eyice, **a.g.m.**, s. 235.

⁴⁶ Boran, **a.g.m.**, 2002, s. 876.

⁴⁷ Özgüven, **a.g.t.**, s. 9.

⁴⁸ Akarca, **a.g.e.**, s.175.

⁴⁹ Aydın, **a.g.m.**, 2007, s. 26.

⁵⁰ **Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Kaleleri**, s. 9.

⁵¹ Nazmi Sevgen, **Anadolu Kaleleri I**, Doğu Ltd. Şirketi Matbaası, Ankara 1959, s. 7.

kaldırarak koruma sağlar ve saldırı için müsait hale gelirdi. Leş Kalesi'nin kapı siperi bu konuda iyi bir örnektir.⁵² Bu siperler surların önüne de çekilirdi ve siper duvarı da denirdi.⁵³

Kale kapısı, kalenin en önemli savunma yerlerindedir. Kaleye giriş çıkışlar buradan yapılırdı. Kale kapıları genellikle kalın ve kuvvetli ağaçlardan yapılır, üzerleri de demir ya da bakır levhalarla kaplanırdı.⁵⁴ Ana kapının dışında bir de uğrun kapı denen kapılar vardır. Bunlar saldırı anında gizli tünel vazifesi gören, dışarı haberci çıkmasını sağlayan, düşmanı arkadan çevirmeye yarayan daha ufak boyutlu kapılardır.⁵⁵ Kale kapılarının anahtarları gümüş, tahta ve demir olmak üzere üç çeşitti. Bunlar genelde 30-40 cm uzunlukta ve 500-700 gr ağırlıktadır.⁵⁶ Bazı kale anahtarlarının üzerinde ait oldukları kalenin kabartması bulunmakta ve bu noktada birer sanat eserine dönüşmektedirler. Fethü'l-İslam Kalesi'nin gümüş anahtarı bu konuda en güzel örneklerindedir.⁵⁷ Osmanlı Devri'nden kalmış 27 gümüş, 20 tahta ve 97 demir kale anahtarı Topkapı Sarayı'nda saklanmaktadır.⁵⁸

Kule/Burç, kesişen iki kale duvarını birleştiren, kale duvarı üzerine birtakım ateş prensipleri hesaplanarak aralıklarla yerleştirilmiş, dışarı çıkma yapan kulelerdir.⁵⁹ Bunların üstü bazen kapalı olsa da genelde açık olurdu. İçleri ahşap kirişlerle ayrılmış birkaç kattan oluşur ve koğuş, gözetleme yeri gibi kısımları ihtiva ederdi.⁶⁰ Burçlar kalenin en önemli ve sembolik kısımlarıdır. Bunların üzerinden geniş açılarla düşmana ateş edilirdi. Ayrıca gözetlemeye de yararlarıdı. Bâlâhisar, kalenin kulelerinden biri diğerlerinden daha yüksek ve daha kuvvetli inşa edilir, buna da '*Bâlâhisar*', '*Erk*' veya '*Başkule*' denir.⁶¹ Mazgal, kalenin duvar ve burçlarında, içe doğru genişleyip dışa doğru daralan yarıklara denir.⁶²

⁵² Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Kaleleri, s. 137.

⁵³ Akarca, a.g.e, s. 176.

⁵⁴ Sevgen, a.g.e, s. 7.

⁵⁵ Sevgi Parlak, '*Osmanlı Öncesi Anadolu Kalelerinde Kapılar*', İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010, s. 969.

⁵⁶ İsmail Ünal, '*Kale Anahtarları*', Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 11, S.11, 1963, s. 120.

⁵⁷ Uğur Genç, Emine Bilirgen, '*Topkapı Sarayı Hazinesindeki Kale Anahtarları*', Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık-6, 2014, s. 212.

⁵⁸ Oktay Aslanapa, '*Topkapı Sarayı'nda Kalmış Bazı Kale Anahtarları*', Sanat Tarihi Yıllığı, C.11, S. 13, 1981, s. 13.

⁵⁹ Parlak, a.g.t, s. 969.

⁶⁰ Sevgen, a.g.e, s. 6.

⁶¹ Eyice, a.g.m, s.235.

⁶² Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 2, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, s. 423.

Kaleyi savunan askerler buradan düşmana ok atar ve çeşitli silahlarla ateş ederlerdi. Bunlar duvar boyunca sıra sıra bulunur ve dişi andırırdı. Üstleri genelde açıktır fakat hava ve ışık alma amaçlı üstü kapalı olanlar da vardır.⁶³

Mazgallar kalelerin vazgeçilmez sembollerindendir. Mazgal siperi, iki mazgal boşluğu arasında, askerleri koruyan duvar parçasıdır. Topların kalelerde kullanılmaya başlamasıyla buralara topların ağızları yerleştirilmeye başlanmıştır. Barbata, duvarların en üstündeki mazgalların ve mazgal siperlerinin oluşturduğu korkuluk bütününe denir. ‘‘Dendan’’ ve ‘‘Kale siperi’’ olarak da adlandırılır.⁶⁴ Bir kalenin savaşçı özelliği büyük oranda tabyalarına bağlıdır. Kalede topun konulup ateş edilebilmesi için düz ve geniş bir alan lazımdır ki burası tabya denen ve dışarı doğru çıkıntı yapan yapıdır.⁶⁵ Eski tip dikdörtgen kalelerde dört köşede tabya bulunurken Trace İtalienne tarzı yeni tip kalelerde tabya sayısı çokgen plan sayesinde daha fazladır. Tabya kelimesi daha sonra kaleden müstakil toprak kaplı yapılarla özdeşleşmiştir. Kazamat, kalın kale duvarlarında mazgal deliğinin arkasındaki geniş boşluğa denir.⁶⁶ Buraya cephanelik de konurdu.

Kale duvarlarının üstü, müdafilerin rahatça dolaşıp devriye atmaları, kale kısımlarına mühimmat taşınması ve savaş anında hızlıca kalenin her tarafına koşup yetişmeleri için düz yapırdı.⁶⁷ Dar bir yol şeklinde olan bu kısma da seğirdim yeri denirdi. Buraya kale duvarlarının iç kısmındaki merdivenlerle çıkılırdı.⁶⁸ Senkendaz/Külûhendaz, kale duvarlarının dibine yaklaşan düşmana taş, ok, silah atabilmek ya da kaynar su, kızgın yağ vs. gibi şeyler dökebilmek için dışa doğru çıkıntı halinde ve altı delikli yapılara denir. Kale içi koridorlarda ve kapı üstlerinde de buna benzer ‘‘Katil Delik’’ denen kısımlar vardır.⁶⁹ Kale meydanı, kalelerin ortasında askerlerin toplanmasına ve talim yapmasına ayrılmış alana denir.⁷⁰ Avlu, sur duvarlarının çevrelediği alana denir.⁷¹

⁶³ Sevgen, **a.g.e**, s. 7.

⁶⁴ Parlak, **a.g.t**, s. 969, 971.

⁶⁵ Aydın, **a.g.m**, 2007, s. 27.

⁶⁶ Parlak, **a.g.t**, s. 971.

⁶⁷ Boran, **a.g.m**, 2002, s. 876.

⁶⁸ Eyice, **a.g.m**, s. 235.

⁶⁹ Parlak, **a.g.t**, s.971, 972.

⁷⁰ Pakalın, **a.g.e**, s.144.

⁷¹ Parlak, **a.g.t**, s. 971.

Bir şehrin kale ve sur dışında kalan kısmına “*varoş*” denirdi.⁷² Osmanlı kalelerinin hemen hepsinin dibinde önceleri bu kısımda Hristiyan halk yaşardı. Bu alanın sınır çizgisi kaleden atılan güllenin düştüğü yerdir ve bu yüzden buraya “*Top altı*” da denmektedir. Sonraları nüfusun artıp şehrin büyümesiyle dış surlar ortadan kalkmış ve varoşlar da şehrin bir parçası haline gelerek günümüzdeki birçok şehrin çekirdeğini oluşturmuşlardır.⁷³ Aynı zamanda yerleşimdeki alışveriş de varoş kısmında gerçekleşirdi. Kalede yaşayan halk, ihtiyacını buradaki alışverişle giderirdi.⁷⁴

1.3. Kaleiçi Yapıları ve Mühimmat

Sayıdığımız kale kısımlarından başka bir de kalelerin içinde bulunan sivil ve askeri nitelikli yapılar vardı. Bunlardan iç kale denen kısımdakilerin büyük çoğunluğu askeri yapılarıydı. Akla gelen ilk örnekleri ise mühimmat deposu, gıda ambarı, hapishane, gizli yol/tünel, cami, çeşme, hamam, fırın, cebehane ve koğuşlardır. Bu kısımlardan en elzem olanları en küçük kalelerde dahi mutlak surette bulunurdu. Mesela Bigalı Kalesi tabyadan bozma küçük bir kale olmasına rağmen içinde bir cami, neferat kışlası ve mühimmat ambarı vardı.⁷⁵ Dış kaledeki yapılar ise ağırlıklı olarak sivil yerleşimden örneklerle doludur. Sivil halkın yaşadığı konutlar, kamu ve vakıf kurumları, mahalleler, hamamlar, çeşmeler, fırınlar, ticarethaneler, medreseler, limanlar vs. bu duruma örnektir. Her kale, ihtiyacına göre bu yapılardan bazılarını ya da birçoğunu ihtiva ederdi.

Kalelerde bir de savaş anında kullanılıp diğer zamanlarda depolarda saklanan askeri mühimmat ve silahlar mevcuttu. Top, tüfek, kılıç, ok ve yay, mızrak, kargı, gülle, barut, kükürt, güherçile, humbara ve daha onlarca bunlardandır. Ayrıca kalelerde çekiç, keser, makas, ip ve halat, gaz lambası, el arabası, mum vs. gibi yapı malzemeleri ve araç gereçler de mevcuttu. Askerlerin kalede savaş dışı bir yaşantıya da sahip oldukları

⁷² Sevgen, a.g.e, s.8.

⁷³ Aydın, a.g.m, 2007, s. 15.

⁷⁴ Adnan Gürbüz, “*Osmanlı Klasik Döneminin Kale ve Mustahfızân Defterleri*”, **Osmanlı Coğrafyası Kültürel Arşiv Mirasının Yönetimi ve Tapu Arşivlerinin Rolü Uluslararası Kongresi – 21-23 Kasım 2012 İstanbul- Bildiriler**, C. I, Ankara 2013, s. 381.

⁷⁵ Özkan Keskin, “*On Dokuzuncu Yüzyılda Çanakkale Boğazı’nda Yeni Bir Savunma Noktası: Bigalı Kalesi*”, **Osmanlı Bilimi Araştırmaları**, C.22, S.2, ss. 264-265.

düşünüldüğünde onların mutfak gereksinimlerine ve gıdaya da ihtiyaç duydukları anlaşılır. Dolayısıyla kalelerde tabak, tencere, tas, güğüm, zeytinyağı, buğday, ekmek vs. gibi çeşitli mutfak gereçleri ve gıdalar da bulunurdu.

1.4. Ayvacık

Ayvacık bölgesi, tarihi eski çağlara dayanan ve farklı kültürlere ev sahipliği yapmış bir coğrafyadır. Ayvacık'ta Neolitik döneme ait yaşam izleri, Bademli Köyü sınırlarındaki Coşkuntepe'dir. M.Ö. 6000 dolaylarında burada hayvancılık ve balıkçılıkla yaşamlarını sürdüren bir halkın yaşadığı tahmin edilmektedir.⁷⁶ Yörede Kalkolitik dönemi temsil eden yerleşme ise Gülpınar Köyü'ndeki Apollon Smintheus kutsal alanıdır. M.Ö. 4500 dolaylarına tarihlenen bu yerleşimde elde edilen bulgular, insanların hayvancılık, balıkçılık, deniz ürünleri ile geçindiklerini göstermekte, ayrıca hasırcılık ve dokumacılığın da önemli bir uğraş olduğunu göstermektedir.⁷⁷ Ayvacık'ta yakın döneme kadar halı ve çeşitli dokumacılık türleri mevcuttu. Arkeolojik araştırmalarda ortaya çıkan bulgularla yörede dokumacılığın ne kadar eski bir uğraş olduğu anlaşılmaktadır. İlçede M.Ö. 3000-2000 yılları arasına tarihlenen Tunç çağı yerleşimleri ise Külahlı, Tuzla ve Larisa/Liman Tepe'dir.⁷⁸ Bu çağ yerleşimlerinin de iç kesimlerden çok kıyı kesimlerde görülmesi, yörede ticaretin ön planda olduğunu düşündürmektedir.

Ayvacık, Osmanlı belgelerinde, Kızılcaturza kazası olarak geçmektedir.⁷⁹ Kızılcaturza kalesi 1334/1335 yılında Orhan Gazi tarafından fethedilmiştir.⁸⁰ Bu fetihten sonra da tam tarihi bilinmemekle birlikte Ayvacık Kazası meydana gelmiştir. Bu ise, Kazdağı'nda yaşayan göçebe aşiretlerinden Küplü ile Doğanlar'ın dağılıp bir kol halinde ilçenin bugünkü yerine gelmesiyle olmuştur. Bu kol buraya sürüleriyle birlikte Ümmühan Hatun adındaki bir kadının önderliğinde gelmiştir.⁸¹ Dolayısıyla Ayvacık'ın kurucusu olarak

⁷⁶ Abdülkadir Özdemir, "Tarih Öncesi Dönemlerde Ayvacık", **Ayvacık Değerleri Sempozyumu 29-30 Ağustos 2008 Ayvacık**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, No:87, s. 58.

⁷⁷ Özdemir, **a.g.m.**, ss. 59-60.

⁷⁸ Özdemir, **a.g.m.**, ss. 60-61.

⁷⁹ BOA. TS. MA.d. No: 7097, 10 Şevval 870 (26 Mayıs 1466).

⁸⁰ Ahmet Akgündüz, "Osmanlı Hanedanı ve Yükselme Devrinin Şanlı Tarihi III: Orhan ve Murad Hüdâvendigâr Zamanları", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S. 24, İstanbul 1988, s. 11.

⁸¹ Ahmet Köksal, "Ayvacık", **Ülkü (2. Seri): Milli Kültür Dergisi**, C.7, S. 78, Ankara 1944, s. 5.

Ümmühan Hatun kabul edilmektedir. Bugün ilçe merkezinde Ümmühan Hatun adını taşıyan bir cami ve bir ortaokul bulunmaktadır.

Ayvacık 15. yüzyılda bir kazadır.⁸² 1521-1539 yılları arasında Hüdavendigâr vilayetine bağlı bir nahiye durumundadır.⁸³ 17.⁸⁴ ve 18.⁸⁵ Yüzyıllarda da kaza olduğu belirtilmiştir. 1848-1888 yılları arasında Biga livasının bir kazası konumundadır. 1888'de ise Çanakkale müstakil bir sancak haline getirilmiş, Ayvacık da Çanakkale'nin bir nahiyesi olmuştur.⁸⁶ Belediye teşkilatı 1876 yılında kurulmuştur.⁸⁷

Ayvacık eski dönemlerden beri tarım ve hayvancılığa dayalı bir ekonomiye sahiptir. Bölgede çok sayıda eski dönemlere ait yel değirmeni bulunmaktadır. Özellikle 15 ile 20. yüzyıl arasında Çanakkale'de yel değirmenleri sıkça kullanılmıştır. Bu da bölgede tahıl üretiminin önemli bir boyutta olduğunu göstermektedir.⁸⁸ Ayrıca bölgeye dışardan da un yapılmak üzere tahıl getirildiği olurdu. Bundan başka yörede çok çeşitli gelir kaynakları da mevcuttur. Yapılan araştırmalara göre merkez ve köylerde çarıkçılık, bıçakçılık, semercilik, çömlükçilik, halı, kilim, cacala dokumacılığı, taş işlemeciliği, çorap örücülüğü, oya-iğne işleri gibi daha birçok el sanatı olduğu tespit edilmiştir.⁸⁹ 1887 Karesi Vilayeti Salnamesi'nde Ayvacık hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Buna göre o yıllarda kazanın nüfusu 17.579'dur. Bunların 15.875'i Müslüman, 1671'i Rum, 3'ü Yahudi ve 30'u ecnebidir. Kazada 72 cami ve mescid, 74 mektep, 3 tekke, 3 kilise, 80 çeşme, 203 dükkân ve mağaza, 20 fırın, 11 han, 4 hamam, 33 değirmen, 1 çiftlik, 284 dönüm bağ, 150 dönüm bahçe ve 44 dönüm çayır vardır. Kazada yetişen ürünler buğday, arpa, burçak, çavdar, susam, mısır, darı, bakla, nohut, mercimek, zeytinyağı, palamut, sumak, incir ve üzumdür. Halı, seccade, kilim, gümüş kabzalı bıçak ise burada üretilen el işleridir. Ayrıca içlerinde Babakale

⁸² BOA. TS.MA.d. No: 7097, 10 Şevval 870 (26 Mayıs 1466).

⁸³ Tahir Sezen, **Osmanlı Yer Adları**, 2. Baskı, Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2017, s. 70.

⁸⁴ BOA. TS.MA.d. No: 1592, Lef 2, 29 Zilhicce 1033 (12 Ekim 1624).

⁸⁵ BOA. C.EV. No: 353/17906, 7 Zilhicce 1130 (1 Kasım 1718).

⁸⁶ Şerif Korkmaz, "Tanzimat Sonrası Çanakkale'nin İdari ve Nüfus Yapısı", **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı**, C. 3, S. 3, 2005, ss. 111-114.

⁸⁷ **Yurt Ansiklopedisi/Türkiye, İl İl: Dünü, Bugünü, Yarını...**, s.1885.

⁸⁸ Turan Takaoğlu, "Ayvacık Yöresinin Yitik Kültürel Mirası: Yel Değirmenleri", **Ayvacık Değerleri Sempozyumu 29-30 Ağustos 2008 Ayvacık**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, No:87, ss. 218-219.

⁸⁹ Aslı Aksoy, Çiğdem Keleş, "El Sanatlarının Sürdürülebilirliğinin Çanakkale İli Ayvacık İlçesi Örneğinde Değerlendirilmesi", **Ayvacık Değerleri Sempozyumu 29-30 Ağustos 2008 Ayvacık**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, No:87, s. 276.

Köyü'nün de bulunduğu bazı köylerde damgalı ve damgasız sabunların üretildiği çeşitli sabunhaneler de mevcuttur. Tuzla ve Çetmi-i Sagîr köylerinde de kaplıca bulunduğundan bahsedilmiştir.⁹⁰

Kâmusü'l-A'lâm'da, Ayvacık hakkında şu bilgilere yer verilmiştir. “*El-yevm müstakilen idare olunmakta olan Biga Sancağ'ında kaza merkezi bir kasaba olup (Menderes) Nehri'ne dökülen bir çayın kenarında ve bir dağın eteğinde vâki'dir. Küçük bir kasaba olup 2500 kadar ahalisi, 2 câmi-i şerifi ve bir rüşdiye mektebi vardır. Etrafı bağ ve bostanlarla muhatdır. Ayvacık kazası, sancağın cenûb-ı garbisinde ve Midilli Adası'nın karşısında vâki olup, iki tarafı denizle muhatdır. Bu kaza merkezi olan Ayvacık kasabasıyla 76 karyeden mürekkep olup 4220 hane ve 17579 nüfusu cami'idir ki bunların yalnız 1500 kadarı Rum ve küsuru kamilen Müslim ve Türk'tür. Arazisi münbit olup başlıca mahsulatı buğday, arpa vesair hububatla palamut, zeytin ve üzümden ibaretdir. Bağ ve zeytinlikleri çoktur. Merkez kazada gümüş kabzalı bıçak, çatal takımları ve kazanın bazı büyücek karyelerinde külliyetli sabun imal olunur. Sığır karyesinin civarında bir kaplıca dahi vardır. Derûn-ı kazada 72 cami ve mescid, 74 mektep, 3 tekke, 3 kilise, 33 değirmen vardır.*”⁹¹

1.5. Babakale Köyü'nün Kuruluşu

Babakale Köyü'nün bulunduğu mevki İlyada Destanı'nda ve antik çağlarda “Lektos/Lekton” olarak geçmektedir.⁹² Fakat bu ismin antik bir yerleşme ismi olmayıp sadece bu bölgenin o dönemlerdeki coğrafi ismi olduğu belirtilmiştir.⁹³ Strabon da Babakale ve çevresini anlatırken buranın İda Dağı'na çıkacak olanların denizden ilk ayak basacakları yer olduğunu söylemiştir. Ayrıca İda Dağı'nın en uç etekleri diyerek Babakale'yi (Lekton Burnu) bu dağın sınırı olarak kabul etmiştir.⁹⁴ Piri Reis ise Kitab-ı Bahriye'de buraya “Emek Yemez Burnu” demiştir.⁹⁵ Osmanlı belgelerinde de bunlardan ayrı olarak bölgeye “Baba

⁹⁰ SDAO, 1305 (1887), ss. 141-142.

⁹¹ Şemseddin Sami, **Kamusü'l-A'lâm**, Cilt 1, Mihran Matbaası, İstanbul, 1306, s. 521.

⁹² Homeros, **İlyada**, (Çev. Azra Erhat-A. Kadir) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2017, s. 308. Körpe, **a.g.m.**, s. 338.

⁹³ Musa Tombul, **ÇANAKKALE Kültür Envanteri Arkeolojik Yerleşim Alanları ve Sanat Tarihi Yapıları**, Çanakkale Valiliği, İstanbul 2015, s. 136.

⁹⁴ Strabon, **Coğrafya**, Antik Anadolu Coğrafyası (Kitap 12,13,14), (Çev. Adnan Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2000, s. 93.

⁹⁵ Piri Reis, **Kitab-ı Bahriye...**, s.144.

Burnu” denmiştir.⁹⁶ Kale yapıldıktan sonra ise “Baba Kalesi”, “Hırzül-Bahr”⁹⁷ gibi çeşitli isimler burayı tarif etmek için kullanılmıştır. Ayrıca bir belgede içindeki kaleye atıf olarak buraya “Varoş Kalesi” de denmiştir.⁹⁸ Günümüzdeki ismi “Babakale”dir. Buradaki “Baba” kelimesi ise köydeki mezarlıkta türbesi bulunan “Emek Yemez Baba”dan gelmektedir.

Babakale’nin kuruluş tarihi civardaki Tuzla, Gülpınar gibi komşu köylerden çok daha sonradır. ⁹⁹ Bilindiği gibi eskiden yerleşimler deniz kenarları yerine iç bölgelerde yoğunlaşmıştır. Bunun sebebi hem iç bölgelerin tarım ve hayvancılığa daha uygun olması hem de düşman saldırılarından ve korsanlardan korunmaktır. ¹⁰⁰ Babakale Köyü ise bu konuda bir istisnadır. Kurulduğu yere yalnız deniz kenarı demek eksik bir anlatıma neden olur çünkü köy, Asya kıtasının en batı ucuna, korsanların sığınak yeri olan ve kayalıklarla dolu sahili yukardan bakıldığında insana ürperti veren ıssız bir yere kurulmuştur. Aslında köy tam da bu nedenle buraya kurulmuştur. Babakale kurulduğu 1700’lü yıllarda ve daha önce korsan yatağı bir yerd. 1605 yılına ait belgelerde Bababurnu civarında ortaya çıkan eşkıya gemilerinden bahsedilmiş ve bunlarla mücadele etmek için Suğla, Biga, Midilli, Mizistre, Nokşa, Sakız ve Antalya sancak beylerine hükümler gönderilmiştir.¹⁰¹ Ege denizi zaten çok uzun yıllar korsan ve eşkıya gemilerinin cirit attığı, yolcu ve ticaret gemilerine musallat olup yağmaladıkları bir denizdir. Burada üs olarak kullandıkları birçok ada ve bazı kıyıları eşkıya gemilerinin işlerini kolaylaştırmıştır.¹⁰² Haziran 1917 tarihli bir belge, Babakale’nin civar köylerinde korsan saldırılarının hala devam ettiğini göstermektedir.¹⁰³

⁹⁶ BOA. A. DVNSMHHM.d. No:75, Hüküm 188, 16 Şevval 1013 (7 Mart 1605).

⁹⁷ “Hırz” kelime anlamı olarak çeşitli manaları ifade etmektedir. Kamus-ı Türkî’de “*Emin yer, Afetten muhafaza ve te’mine vasıta olan nüsha ve tulsım gibi şey*” diye tarif edilmiştir. Bkz. Şemseddin Samî, **Kâmûs-ı Türkî**, Çağrı Yayınları, 2, İstanbul 1999, s. 544. İslam Ansiklopedisi’nde ise “*Malı koruma veya saklamaya yarayan ev, dükkân, kasa gibi kapalı mekânları ifade eden fıkıh terimi*” olarak açıklanmıştır. Bkz. Ali Bardakoğlu, “Hırsızlık” **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 17, İstanbul 1998, ss. 384-396. Kalenin konumu düşünüldüğünde her iki açıklama da burayı tarifte kullanılan Hırz kelimesi için oldukça uygundur. Hırz kelimesinin ilk kez kullanıldığı belge ise Ağustos 1727 tarihli belgedir. Bkz. BOA. C.DH, No. 39/1944, 10 Muharrem 1140 (28 Ağustos 1727).

⁹⁸ BOA. A.MKT. No: 85/19, 28 Cemaziyelahir 1263 (13 Haziran 1847).

⁹⁹ Özdemir, **a.g.m.**, s. 58.

¹⁰⁰ Özdemir, **a.g.t.**, s.205.

¹⁰¹ BOA. A.DVNSMHHM.d. No:75, hüküm 188, 16 Şevval 1013 (7 Mart 1605); BOA. A. DVNSMHHM.d. No.75, hüküm 189, 16 Şevval 1013 (7 Mart 1605).

¹⁰² Özdemir, **a.g.t.**, s. 78.

¹⁰³ BOA. DH. ŞFR. No:558/64, 30 Haziran 1333 (30 Haziran 1917). Babakale Köyü’nde böyle bir hadisenin belgelere yansımaması ise korsanların kaleden dolayı buraya saldırmaya cesaret edememeleriyle alakalıdır. 1. Dünya Savaşı yıllarında Ayvacık sahillerine yapılan eşkıya saldırılarında Tuzla, Külahlı, Kösedere, Babadere

Dolayısıyla Osmanlı Devleti muhtemelen bunlarla bu şekilde başa çıkamadığı için en sonunda buraya bir kale yaparak bölgeyi kontrol altına almaya çalışmıştır. Köy ise kalenin yapıldığı tarihlerde oluşmaya başlamıştır. Kale olmadan evvel korsanların burayı mesken tuttuğu düşünüldüğünde burada kaleden önce bir yerleşimin bulunduğu beklenemez.

Akdeniz’de korsanlık faaliyeti yürütenler çeşitli devletlerin tebaalarıydı. Bunlar içinde Fransızlar, İspanyollar, Cenevizliler, Rumlar, Portekizliler ve daha birçok milletten korsan bulunmaktaydı.¹⁰⁴ Belgelerde Babakale’ye gelen korsanların hangi millete ait oldukları belirtilmemiştir. Fakat kale kitabesine göre, bunlar ‘‘Frenk’’ korsanlarıdır. Frenk ise Osmanlılarca Batı Avrupalılar için kullanılan bir tabirdir.¹⁰⁵ Dolayısıyla buraya musallat olan eşkıyaların bu milletlerin tebaası olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar Akdeniz’de hem denizde gezerek hem de Babakale gibi saklanmaya müsait bazı sahillere gemilere hücum ederek korsanlık faaliyetlerini sürdürüyorlardı. Ganimet elde ettikten sonra ya denizde izlerini kaybettiriyorlar ya da pusu yerlerine geri gelip saklanıyorlardı. Korsanların pusu yeri olarak Babakale’yi tercih etme sebepleri hem burada bir yerleşimin bulunmaması hem de buranın doğal bir burun olmasıdır. Bu sayede burada barınmak ve içeriden gelecek merkezi güçten kaçıp kurtulmak onlar için oldukça kolaydır. Yaptıkları saldırılarla değerli eşya, para, hayvan ve insan ele geçiriyorlardı.¹⁰⁶ Mesela Temmuz 1917’de Babakale’nin komşu köyü olan Koyunevi’ne yapılan korsan saldırısında Ahmed Emin Ağa’nın koyunları ve oğlu Mustafa kaçırılmıştır.¹⁰⁷

Piri Reis, Çanakkale’ye geldiğinde Ege’deki adaları ziyaret ederek Midilli karşısındaki Bababurnu’ndan karaya çıkmış ve güneye doğru yolculuğuna devam etmiştir. Bababurnu’nu ise şu şekilde tarif etmiştir. ‘‘Şimdi de Midilli’nin karşısındaki Anadolu sahillerini anlatalım ki, hepsi de faydalı olsun. Emekyemez Burnu’ndan anlatmaya başlayalım: Dolaşıp İncir limanına, ordan Mardeliç kalesine kadar Anadolu kıyısındaki Emekyemez Baba bir yumru burun ucunda yatar. Bir evliyadır koyun güderek yetişmiştir

gibi komşu köylerin isimleri olup Babakale Köyü’nün bunların arasında yer almaması da bu fikrimizi desteklemektedir. Bkz. BOA. DH. İ.UM.EK. No: 26/19, 2 Rebiülevvel 1335 (27 Aralık 1916).

¹⁰⁴ Nebi Bozkurt, ‘‘Korsan’’ **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 26, Ankara 2002, ss. 210-212.

¹⁰⁵ Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. 1, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, s. 635.

¹⁰⁶ Özdemir, **a.g.t.**, ss. 175-177.

¹⁰⁷ BOA. DH. ŞFR. No:558/64, 3 Temmuz 1333 (3 Temmuz 1917).

derler. O velî hürmetine şimdi bile her geçen gemi denize bir miktar peksimet atar, martı kuşları üşüşürler. Emek Yemez Burnu bir dağdan inip denize uzanmış bir yumru burundur. Emek Yemez Baba'nın namazgahı o burnun üzerindedir. Şimdi oraya bir kabir taşı dikmişlerdir. Bu burnun yıldız tarafları sarptır, gemiler barınamaz''.¹⁰⁸ Görüldüğü gibi Piri Reis burada sadece Emekyemez Baba'dan ve türbesinden bahsetmektedir. Herhangi bir yerleşim yerinden bahsetmemiştir. III. Ahmed dönemi vakanüvislerinden Çelebizade İsmail Asım Efendi de yazdığı tarihinde Bababurnu'nu kuru bir sahilden ibaret, bulunduğu yer ve etrafını imaretten geri ve bayındır olmayan bir yer olarak tarif etmiştir.¹⁰⁹ Arşiv belgelerinde Bababurnu adı ilk defa 1605 yılına ait bir belgede geçmektedir. Bu belgede de herhangi bir yerleşimden bahsedilmemiştir. Tespitlerimize göre köy kalenin yapımıyla birlikte kurulup gelişmiştir.¹¹⁰ Bu da kale inşaatının başlamasıyla olmuştur. Kaymak Mustafa Paşa'nın vakfiyesinde, kendisi hayattayken kalede ve kale dışında farklı farklı binaların yapıldığı belirtilmiştir. Paşa 1730 yılında vefat ettiğine göre bu yapılar en geç bu yıla aittir. Bunların içinde cami, hamam, dükkanlar, evler ve limanda inşa edilen bazı mahaller bulunmaktadır.¹¹¹ Bu yapılar ise açıkça burada kale dışında ticari ve sosyal bir hayatın varlığına işaret etmektedir. Ayrıca gerek kale yapımı esnasında gerek inşaat bittikten sonra buradaki hareketlilik ve insan yoğunluğu düşünüldüğünde burada bu yıllarda sivil ve sosyal bir yaşamın oluştuğunu tahmin etmek zor olmayacaktır.¹¹²

1.6. Kaymak Mustafa Paşa

Babakale Köyü'nde kalenin yapımıyla birlikte diğer birçok sivil yapı meydana getirilmiştir. Cami, çeşmeler, hamam, su yolları, dükkanlar, liman ve iskele buradaki

¹⁰⁸ Piri Reis, **Kitab-ı Bahriye...**, s. 148.

¹⁰⁹ **Tarih-i Râşid ve Zeyli**, s. 1544.

¹¹⁰ Babakale gibi Çanakkale Boğazı'nın girişindeki Sultanhisarı ve Seddülbahir kaleleri yapıldıktan sonra da buralarda yerleşim yeri oluşmaya başlamıştır. Buralarda daha önce bir yerleşim yoktur. Bkz. Altuntaş, **a.g.t.**, ss. 58-59.

¹¹¹ M. Münir Aktepe, '**XVIII. Yüzyıl Vezirlerinden Kaptân-ı Derya Kaymak Mustafa Paşa'ya Ait Vakfiyeler**', **Vakıflar Dergisi**, S.8, 1969, s. 28. Halim Baki Kunter, '**Türk Vakıflarının Milliyetçilik Cephesi**', **Vakıflar Dergisi**, 3, 2006, s. 3.

¹¹² Köylülerle 20 Mayıs 2022 tarihinde gerçekleştirdiğimiz röportajda Babakale Köyü'nün kuruluşuyla ilgili bazı bilgiler elde ettik. Bu bilgilere göre kalenin inşaatında çalışan işçiler ve kale görevlileri burada kalmış, daha sonra devlet kale çalışanlarının ihtiyacını karşılamak için (özellikle askeri ihtiyaç: kılıç, kama) burada ayakkabı ve bıçakçı dükkanları açmış, Kazakistan'dan buraya bıçak-demir ustaları getirmiş ve böylece ilk sivil sosyal yaşam burada oluşmaya başlamıştır. Kaleden önce bir yerleşimin olmadığını köylüler de belirtmiştir. Ayakkabıcı kalmasa da günümüzde iki tane bıçakçı dükkânı köyde hala mevcuttur. Bıçakçılığın buradaki geçmişiyle alakalı bilgiler, bu dükkanlardan birinin sahibi olan Doğan Tosun'dan edinilmiştir.

yaşamın hareketliliğinin bir göstergesidir. Kale dahil, bu yapıların çoğunu Kaymak Mustafa Paşa kendi malından inşa ettirmiştir. Diğer lakabı ‘‘Atlamacı’’¹¹³ olan Kaymak Mustafa Paşa, 18. yüzyılın ilk yarısında yaşamış ve 1730 Patrona Halil İsyanı esnasında hazin bir şekilde katledilmiş bir Osmanlı veziridir.¹¹⁴ Lale Devri’nde Osmanlı siyasetinin tanınmış simalarındandır. Sadrazam Merzifon’lu Kara Mustafa Paşa’nın kızının ve Kara İbrahim Paşa’nın oğlu, Nevşehir’li Damat İbrahim Paşa’nın da damadıdır.¹¹⁵ Annesi, Kara Mustafa Paşa’nın kızı Fatma Hanım idi ve bu vesile ile anne tarafından da Köprülü Mehmed Paşa’nın da torunudur.¹¹⁶ Paşanın Yahya Bey, Mehmed Esad Bey ve İsmail Bey adında üç oğlu vardır.¹¹⁷ Vakfiyesinde ise İsmail Bey adında bir oğlu, Selime, Nesibe ve Esmâ isminde de üç kızı olduğu ve Saliha adındaki bir diğerinin ise kendisinin sağlığında vefat ettiği belirtilmiştir.¹¹⁸

Mustafa Paşa küçük yaşta saraya alınmış, burada Nevşehirli İbrahim Paşa ile yakın ilişkilerde bulunmuş ve kızıyla evlenerek ona damat olmuştur.¹¹⁹ Paşa asıl şöhrete de bu tarihten sonra ulaşmıştır.¹²⁰ Sarayda 1717 yılında önce mirâhûr-ı sâni, daha sonra da kapıcılar kethüdalığı görevlerini yerine getirmiştir. 1718’de ise vezir rütbesiyle tevkii (nişancı) ve İstanbul Kaymakamı tayin edilmiştir. Kaymak Mustafa Paşa son olarak Ocak 1721 yılında Kaptan-ı Deryâ olmuş ve 1730’da vefat edene kadar bu görevi yürütmüştür.¹²¹ Mustafa Paşa’nın Babakale köyü’ndeki eserlerinden kale, çarşı çeşmesi ve Ulucami’de dönemin meşhur şairi Vehbî’nin yazdığı kitabeler mevcuttur. Seyyid Vehbî kendine ait divanda da kaptan paşaya yazdığı şu beyitlerle hem onun kaptan oluşunu kaydetmiş hem de niteliklerini övmüştür;

‘‘Beşâret birle Hâtif didi yaz târihin ey Vehbî
Efendün Mustafâ Paşa kapudân oldı deryaya’’

¹¹³ Paşaya bu lakap ünlü şahsiyetlerin oğlu ve damadı olduğundan siyasette hızla yükseldiği için verilmiştir. Bkz. Ahmed Refik Altınay, **Lale Devri**, Haz. Haydar Ali Dirioz, Milli Eğitim Basımevi, 1. Baskı, Ankara 1973, s. 172.

¹¹⁴ Aktepe, **a.g.m.**, s. 15.

¹¹⁵ Altınay, **a.g.e.**, s. 172. Fakat Aktepe, paşanın babasının, yayınlanan vakfiyeye göre Mehmed Bey adında bir zat olduğunu belirtmiştir. Bkz. Aktepe, **a.g.m.**, s. 25.

¹¹⁶ Aktepe, **a.g.m.**, s. 15.

¹¹⁷ Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî**, haz. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, C. 4, İstanbul 1996, s. 1200.

¹¹⁸ Aktepe, **a.g.m.**, s. 25.

¹¹⁹ Erkan Atak, ‘‘Kaptan-ı Derya Kaymak Mustafa Paşa’nın İstanbul’daki İmar Faaliyetleri’’, **Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Sonbahar Özel Sayı, 2020, s. 169.

¹²⁰ Atak, **a.g.m.**, s. 169.

¹²¹ Süreyya, **a.g.e.**, s. 1200.

(Hatif müjdeyle “Ey Vehbi! Tarihini yaz” dedi. Efendin Mustafa Paşa denize kaptan oldu).¹²²

*“Kapudanlık nice yıl yelkenin suya bırakmışdı
Anun eyyâm-ı câhında yine kesb eyledi pâye”*

(Kaptanlık pek çok yıl yelkenini suya bırakmıştı, onun makamı zamanında/rüzgârında yine rütbe kazandı).¹²³

Kaptan-ı Derya Mustafa Paşa'nın ölümü ise oldukça üzüntü verici şekilde olmuştur. Lale Devri'nde sarayda oldukça nüfuzlu bir kimse olan Mustafa Paşa bu dönemde yönetici kesimin çoğunda görüldüğü üzere lüks bir yaşam sürmekte ve dönemin büyük devlet adamlarıyla boy göstermektedir. Lale Devri boyunca tertip edilen toplantılara, eğlencelere ve helva sohbetlerine kayınpederi Damat İbrahim Paşa ile icabet etmiş, yine kayınpederi ve bacanağı sadaret kethüdası Mehmed Paşa olmak üzere saray erkânını da kendine ait konaklara davet etmiştir.¹²⁴ Bu sakin devrin sonuna gelindiğinde ortalık kızışmış durumdaydı. İsyan günü Patrona Halil ve adamları İstanbul'da kendine taraftar topluyorlardı. Buna karşılık İstanbul'da birkaçı dışında bütün devlet erkânı sahillerdeki yalılarında sakin ve rahat, sonbaharın güzellikleriyle meşgul oluyorlardı.¹²⁵ O gün Kaymak Mustafa Paşa da Çengelköy'deki “Bağ-ı Ferah” adını verdiği köşküne, bahçesiyle meşgul olmaya gitmişti. Zaten Mustafa Paşa kaptanlığı boyunca İstanbul dışına çıkmamış, herhangi bir kara veya deniz seferine ya da bir savaşa katılmamıştı.¹²⁶ İstanbul'da o gün beliren İsyan hareketini haber olsa da bunun az bir kuvvetle dağıtılacağını düşünerek olayda gevşeklik göstermiş, daha sonra olayın ehemmiyetini kavrayarak Reis Efendiyle birlikte III. Ahmed'e durumu anlatmaya Üsküdar'a gitmişti.¹²⁷ Fakat müdahalede geç kalındığı için olaylar büyümüş ve engellenememiştir. Sonunda isyancılar Kaymak Mustafa Paşa ile vezir İbrahim Paşa ve

¹²² Özlem Düzlü, “Seyyid Vehbi Divanı'na Göre 18. Yüzyılda Osmanlı Bahriye Teşkilatı”, **Rumeli'de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, 17, 2019, s. 147.

¹²³ Düzlü, **a.g.m.**, s. 147.

¹²⁴ Atak, **a.g.m.**, s. 169.

¹²⁵ Altınay, **a.g.e.**, ss. 120-122.

¹²⁶ Aktepe, **a.g.m.**, s. 15.

¹²⁷ Altınay, **a.g.e.**, s. 124.

kethüdasının, ayrıca 37 kişinin daha kellesini istemişlerdir.¹²⁸ III. Ahmed de çaresiz bir şekilde bunu kabul etmiştir. O gece bu üç Osmanlı devlet adamı Orta Kapı'nın karanlık odalarında cellatlara boğdurulmuş, sabahleyin cesetleri öküz arabalarına konmuş halde sarayın kapısından çıkmış ve isyancılar Et Meydanı'nda bu cesetlerden kethüda ve Kaymak Mustafa Paşa'ninkini astırmıştır.¹²⁹ Ertesi gün bu iki zatın cesetleri Horhor Çeşmesi ve At Pazarı önünde hakaretlerle sürüklenmiş, Damat İbrahim Paşa'nın cesedi ise köpekler tarafından paramparça edilmiş bir iskelet halinde Bâb-ı Hümayûn önünde kaderine terk edilmiştir.¹³⁰ İsyancılar para karşılığında alınan Kaymak Mustafa Paşa'nın cesedi, dedesi Merzifon'lu Kara Mustafa Paşa'nın medresesi kabristanında medfundur.¹³¹

Kaymak Mustafa Paşa'nın hayatına dair bu önemli bilgilerin çoğuna dört vakfiyesinden ulaşmaktayız.¹³² Dördüncü ve son vakfiyesinden, Babakale ve köyü ile ilgili birçok bilgi elde edilmiştir. Paşanın eserlerinin birçoğu İstanbul'dadır. Fakat İstanbul dışında da başta Babakale köyü olmak üzere Midilli, Sakız, Denizli gibi daha birçok yere yapı kazandırmıştır. Bir makalede Mustafa Paşa'nın Babakale'yi mamur bir yer haline getirmesinin arka planında, kayınpederi Nevşehir'li Damat İbrahim Paşa'nın Muşkara kasabasını Nevşehir'e dönüştüren "*şehir kurucu*" girişiminin yol gösterici etkisinden bahsedilmiştir.¹³³ Dolayısıyla bu, Kaymak Mustafa Paşa'nın yapı faaliyetlerindeki fikri alt yapıyı anlamamızı sağlayan önemli bir tespittir.

¹²⁸ H. Mustafa Eravcı, İlker Kiremit, "*Lale Dönemi ve Patrona Halil İsyanı Üzerine Yeni Değerlendirmeler*", **Tarih Okulu Dergisi**, 8, 2010, S. 88.

¹²⁹ Altınay, **a.g.e.**, ss. 134-135.

¹³⁰ Altınay, **a.g.e.**, s. 138.

¹³¹ Süreyya, **a.g.e.**, s. 1200.

¹³² Aktepe, **a.g.m.**, s.15.

¹³³ Ali Osman Uysal, "*Çanakkale'de Lâle Devri Yapıları*" **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ**, 30, 2021, s. 80.

İKİNCİ BÖLÜM

BABAKALE'NİN İNŞASI VE KISIMLARI

2.1. Babakale'nin İnşa Süreci

Babakale yapılırken çeşitli süreçlerden geçmiştir. Öncelikle buraya kalenin yapılma gereği ortaya çıkmış, ardından kalenin yapımına niyet edilmiş ve sonra inşa faaliyetleri başlamıştır. Bunun için çevre kazalardan işçi ve malzeme tedarik edilmiş, bunların iyi bir şekilde organize edilmesiyle Babakale ortaya çıkmıştır.

2.1.1. Babakale'nin Yapılış Amacı

Babakale'nin yapılış gayesi şüphesiz buranın korsan ve eşkıyadan temizlenmesi ve bölgenin güvenliğinin sağlanmasıdır. Kale ile yapılan limandan ticaret ihtiyacının karşılanması da düşünülmüşse de asıl amaç bölgede güvenliğin temin edilmesidir. Kalenin inşa edilmesiyle ilgili çeşitli söylentiler mevcuttur. Bu söylentilerden birine göre Babakale halkı korsanlardan korunmak amacıyla bir kale yapımı için III. Ahmed'e başvurur, dilekleri kabul olur ve buraya bir kale yapılır.¹³⁴ Diğer söylentiye göre ise III. Ahmed bir deniz seferinden dönerken buradan geçmekteyken fırtınaya yakalanır ve Bababurnu'na sığınır. Burada bulunan yerel halk, padişaha korsanlardan muzdarip olduklarını anlatır. Bunun üzerine padişah veziri Nevşehirli İbrahim Paşa'ya talimat verir, o da Kaymak Mustafa Paşa'yı Babakale Köyü için görevlendirir. Ülkenin dört bir tarafından mahkûmlar toplanır ve kalenin inşaatında çalıştırılır, inşaatın tamamlanmasıyla bunlar özgürlüklerine kavuşur.¹³⁵ Fakat biz araştırmamızda bu söylentilerin geçerliliğinin olmadığını tespit ettik. Arşiv kaynaklarında ve dönemin kroniklerinde bu tür bilgilerin yer almadığı görülmüştür. Belgelerin anlattığına göre kale tamamen korsan saldırılarını defetmek, önlemek için yapılmıştır. Kalenin yapımı için de Kaymak Mustafa Paşa görevlendirilmiştir. Kale

¹³⁴ Türker, **a.g.e.**, s. 139.

¹³⁵ Pınar Artaç, "Babakale Köyü Tarihi Dokusunun Tespit ve Korunması İçin Bir Yöntem Araştırması", **Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019, s. 10. Köylülerin de bu konuda verdiği bilgi, korsanların buraya çıkıp bu civardaki insanları yağmaladıkları ve bu amaçla karakol vazifesi görececek bir kalenin buraya yapılmasıdır.

inşaatında ise bölge ahalisi imece usulüyle çalıştırılmıştır.¹³⁶ Kalenin yapılış gerekçesi ayrıca kale kapısının üzerinde bulunan kitabeden de anlaşılmaktadır. Kitabeye göre sakıncalı ve harap olan bu yer, Frenk korsanları için güvenilir bir pusu yeridir. Buraya gelen hain din düşmanları için en iyi esir alma yeridir. Kapudan Mustafa Paşa bu zarar verici duruma vakıf olunca hemen işe koyulup buraya surlar çekirmiş, çeşitli binalar yaptırarak burayı iskân etmiştir. Seyyid Vehbî'nin kaleme aldığı kitabenin tam metni şöyledir:

*“Bu mahal cây-ı harâbe mevzi’-i mahsûr idi
Mekmen-i korsân idi mevây-ı efrenc emîn
Bu havâliye sülûk iden muhanned emîn
Esr ü gâret-i itimad idi daimâ âdây-ı dîn
A’saf-ı mukaddem Kapudan Mustafa Paşa ki Hak
Zât-ı pâkî eyledi her hayr ve ihsâna karîn
Vâkıf olunca bu ahvâl (e) mazarrat göstere (n)
Def’aten dâmân-ı cehdî dermiyân itdi hemîn
Yapdı hamam ve cevâmi’ itdi icrâ-i çeşmeler
Çekdi mestûr etrâfa iskân itdi vâfir-i müsellâhîn
Olmayub bir levh târihine müsa’id leyl-i vakt
İtdi Vehbî bin yüz elli beş ta’yin senin
Mustafa Paşa binâsı oldu bu sûr-ı hasîn
İde Hurzü’l-bahri Yezdân keyd-i düşmenden emîn
Sene 1135 Sene1141’’¹³⁷*

2.1.2. Babakale'nin İnşa Tarihi

Kalenin yapım tarihiyle ilgili bazı çelişkiler mevcuttur. Mustafa Paşa'nın son vakfiyesinde kale hakkında birçok bilgi olsa da binanın yapım tarihi belirtilmemiştir. Çelişkinin söz konusu olduğu yerler Osmanlı arşivindeki kayıtların 1727-1728 yıllarına işaret etmesi, kale kitabesinin 1722/23-1728/29 tarihlerini göstermesi ve Çelebizade Tarihi'nin 1721 yılını vermesidir. Fakat bunlardan kitabe de kendi içinde çelişkiler

¹³⁶ BOA. A. DVNSMHM.d. No: 134, Hüküm 151, 10 Şa'ban 1139 (2 Nisan 1727).

¹³⁷ Uysal, **a.g.m.**, 2008, s. 121.

barındırmaktadır. Çünkü kitabe metninin 12. satırında 1742/43 tarihi verilmiş, 13. satırın harf değerleri toplamı da ebced hesabıyla 1726/27 tarihine isabet etmiştir. Ayrıca kale kitabesi de yerleştirildiği yuvadan daha küçük boyuttadır. Bu da kitabenin orijinal metninin harap olup başka bir mermere yazılmış olabileceğini düşündürmektedir. Bu durumda yazılar aktarılırken bazı harflerin yanlış ya da eksik yazılmış olabileceği ihtimal dahilindedir.¹³⁸ Çelebizade İsmail Asım Efendi ise Babakale'yi anlattığı kısımda inşaatın başlangıç tarihini 3 Ağustos 1721 olarak kaydetmiştir.¹³⁹

Buradaki tarih farklılıklarının sebebi ayrı bir inceleme gerektirmektedir. Kalenin inşa tarihi olarak kabul etmemiz gereken tarihler ise net olarak 1727 ile 1728 tarihleridir. Osmanlı arşiv kayıtlarında kalenin yapımıyla alakalı belgeler bu tarihleri göstermektedir. Nisan 1727 inşaatın başlangıç tarihidir.¹⁴⁰ Bitiş tarihi ise 1728'in yaz ayları olmalıdır. Çünkü bu belgelerin birinde geçen sene başlayan inşaatın bitimine az kaldığı ve bir miktar kusur kaldığı belirtilmiş, bu sebeple bina tamamlanıncaya kadar civardaki kaza ahalilerinin geçen seneki gibi buraya yollanmaları istenmiştir.¹⁴¹ Dolayısıyla buradan binanın bir seneye yakın bir sürede bitimine az kaldığı anlaşılmaktadır. İnşaat esnasında bir aksama meydana gelmediyse 3-4 ay içinde binanın tamamlanmış olması gerekir. Binanın yapım aşaması toplamda 1-1,5 senede tamamlanmıştır. Zaten bir iç kale niteliğinde olan Babakale küçük ve sade bir yapıdır. Bunun 5-6 yıl gibi uzun bir zaman aralığında inşa edilmesi pek mümkün görünmemektedir.

2.1.3. Babakale'nin İnşa Faaliyetleri

Babakale'nin inşa edilmesi için, 2 Nisan 1727'de Eyne (Ezine) serdarı, Midilli, Molova, Kolonya naibleri ve Midilli nazırı, Edremid ve Tuzla naibleri ve yeniçeri serdarları, Bozcaada kadısı, Şehirköyü ve Gelibolu naiblerine ve vilayet ayanlarına hükümler

¹³⁸ Uysal, **a.g.m.**, 2008, ss. 121-122. Uysal, bu iki tarihin 1135-1141 tarihlerine isabet etmesini sağlayacak başka ipuçlarının aranması gerektiğini söylemiştir. Dolayısıyla ebced hesaplarında bir yanlışlık ya da bir oyunun olduğunu düşünmektedir.

¹³⁹ **Tarih-i Râşid ve Zeyli...**, ss. 1544-1545.

¹⁴⁰ BOA. A. DVNSMHHM.d. No: 134, Hüküm 151, 10 Şa'ban 1139 (2 Nisan 1727).

¹⁴¹ BOA. A. DVNSMHHM.d. No: 134, Hüküm 1305, 20 Şa'ban 1140 (1 Nisan 1728).

gönderilmiştir.¹⁴² Bunlardan Eyne serdari Ahmed'e gönderilen hükümde önce yukarıda bahsedildiği gibi buranın eşkiya için bir pusu yeri olduğu, korsanların buradan çıkarak seyir halindeki Müslüman gemilere zarar ve yağma yaptıkları, insanları esir aldıkları belirtilmiştir. Daha sonra bu durumun def'i için Mustafa Paşa'nın buraya kendi malıyla bir kale yaptırmaya niyet ettiği ve bunun için gereken işçi ve malzemenin bölgeye nakledilmesi konuları ele alınmıştır. Yapılacak bu işleri mimar halifesi ve bina mübaşiriyle birlikte inşaat mahalline giderek organize etmesi ve bina bitene kadar metanetle çalışması, Eyne serdari Ahmed'e emredilmiştir.¹⁴³

Kale yapımında çalışacak ameleler, bölgede yer alan Eyne, Edremid, Tuzla (Ayvacık),¹⁴⁴ Midilli, Molova, Kolonya,¹⁴⁵ Ezine,¹⁴⁶ Bayramiç ve Çan¹⁴⁷ kazalarının ahalileri arasından temin edilmiştir. Aslında başlangıçta sadece Tuzla ve Ezine kazaları ahalilerinin çalıştırıldığı fakat daha sonra inşaatın külliyetli ve teferruatlı olması üzerine Edremit kazasının ve diğer kazaların da bu işe tayin edildiği görülmektedir.¹⁴⁸ Belgelerde belirtilmemesine rağmen burada Babakale civarındaki yakın köylerden de çalışmak üzere amelenin geldiği tahmin edilebilir. Buradaki çalışma usulü ise Babakale'ye gelen ahalinin nöbetleşe ve imece ile bu işi yapmalarıdır. Görüldüğü gibi kalenin yapımı için sadece buradaki köyler değil, civardaki tüm kazalar seferber olmuş durumdadır. Dolayısıyla Babakale Köyü'nün bayındır hale gelmesi için hummalı bir çalışma göze çarpmaktadır.

Kalenin inşaatında kullanılan malzemeler ise, bölgede bulunan ham maddelere dayalı yapı malzemeleridir. Bunlar kireç, kiremit,¹⁴⁹ Kereste,¹⁵⁰ moloz taş¹⁵¹ ve tuğladır.¹⁵² Ayrıca su yolları için gereken künk de tuğla ve kiremit ile birlikte Gelibolu'nun Şehirköyü kazasından temin edilmiş ve Elhac Mehmed vasıtasıyla inşaat mahalline nakil ve teslim

¹⁴² BOA. A. DVNSMHHM.d. No: 134, Hüküm 151,152,153,155,162, 10 Şa'ban 1139 (2 Nisan 1727)

¹⁴³ BOA. A. DVNSMHHM.d. No: 134, Hüküm 151, 10 Şa'ban 1139 (2 Nisan 1727).

¹⁴⁴ BOA. A. DVNSMHHM.d. No: 134, Hüküm 151, 10 Şa'ban 1139 (2 Nisan 1727).

¹⁴⁵ BOA. A. DVNSMHHM.d. No: 134, Hüküm 152, 10 Şa'ban 1139 (2 Nisan 1727).

¹⁴⁶ BOA. A. DVNSMHHM.d. No: 134, Hüküm 320, 30 Ramazan 1139 (21 Mayıs 1727).

¹⁴⁷ BOA. A. DVNSMHHM.d. No: 134, Hüküm 1305, 1306, 1307, 1308, 1309, 20 Şa'ban 1140 (1 Nisan 1728).

¹⁴⁸ BOA. A. DVNSMHHM.d. No: 134, Hüküm 592, 20 Zilhicce 1139 (8 Ağustos 1727).

¹⁴⁹ BOA. A. DVNSMHHM.d. No: 134, Hüküm 151, 10 Şa'ban 1139 (2 Nisan 1727).

¹⁵⁰ BOA. A. DVNSMHHM.d. No: 134, Hüküm 156, 10 Şa'ban 1139 (2 Nisan 1727).

¹⁵¹ BOA. A. DVNSMHHM.d. No: 134, Hüküm 161, 10 Şa'ban 1139 (2 Nisan 1727).

¹⁵² BOA. A. DVNSMHHM.d. No: 134, Hüküm 162, 10 Şa'ban 1139 (2 Nisan 1727).

edilmiştir.¹⁵³ Bu yapı malzemelerinden kirecin ne miktar lazımsa o kadarının Midilli'den satın alınıp parasının ödenmesi istenmiştir.¹⁵⁴ Kereste de bahası karşılığı Edremit'ten tedarik edilmiştir.¹⁵⁵ Lazım olan taşlar ise ağırlıklı olarak Eyne, Tuzla ve Edremit'ten nakledilmiştir.¹⁵⁶ Bunlardan başka kale inşaatında kullanılan bir malzeme çeşidi daha vardır ki, kayda değer bir öneme sahiptir. Kaleleri anlattığımız kısımda bahsettiğimiz üzere bazen kale inşaatlarında, eski dönemlere ait yapılardan (saray kalıntısı, kilise, su kemeri vs.) sökülen taşlar kullanılmaktaydı. Babakale'nin yapımında da bölgeye oldukça yakın olan Assos/Behramkale (Behram) ve Alexandria Troas (Eski İstanbulluk) antik şehirlerinin harabelerinden sökülen taşlar kullanılmıştır.¹⁵⁷

Kale inşaatında kullanılan tüm bu malzemeler bölgeye çeşitli şekillerde getirilmiştir. Behram ve Eski İstanbulluk taşlarının inşaat mahalline taşınması için Midilli, Molova, Bozcaada, Eğriboz,¹⁵⁸ Kolonya ve Edremit¹⁵⁹ kazalarında bulunan kayıklar ücretleri karşılığında kiralanmıştır. Ahali bu taşları önce yalıya¹⁶⁰ (iskelelere) taşımış, daha sonra taşlar kiralanın kayıklara konmuş ve Bababurnu'na getirilmiştir. Kale için gerekli olan moloz taşlar ise, ücretleri bina emini tarafından karşılanmak üzere Eyne, Tuzla ve Edremit ahalisinin hayvanlarıyla bölgeye taşınmıştır.¹⁶¹ Kalenin inşaatında bazı sıkıntılar da baş göstermiştir. Belgelerden bize yansıyan bir sorun, ahalinin çalışma konusundaki isteksizliğidir. Aslında bu, diğer kale inşaatlarında da sık görülen bir sıkıntıdır. Devletin imece ile yaptırdığı işler vatandaşın durumdan şikâyet etmesine sebep olmuştur. Babakale'nin inşaatı sürerken de devletle ahali arasında bir sorun yaşanmıştır. Ekim 1727'de vilayet ayanının da tahrikiyle Edremit ahalisi çalışmada isteksizlik göstermiş, padişah da

¹⁵³ BOA. A. DVNSMHHM.d. No: 134, Hüküm 162, 10 Şa'ban 1139 (2 Nisan 1727).

¹⁵⁴ BOA. A. DVNSMHHM.d. No: 134, Hüküm 154, 10 Şa'ban 1139 (2 Nisan 1727).

¹⁵⁵ BOA. A. DVNSMHHM.d. No: 134, Hüküm 156, 10 Şa'ban 1139 (2 Nisan 1727).

¹⁵⁶ BOA. A.DVNSMHHM.d. No: 134, Hüküm 161, 10 Şa'ban 1139 (2 Nisan 1727).

¹⁵⁷ BOA. A.DVNSMHHM.d. No: 134, Hüküm 151, 10 Şa'ban 1139 (2 Nisan 1727). Assos Osmanlı belgelerinde bölgenin de ismi olan "Behram" adıyla anılmaktaydı. Alexandria Troas'a ise "Eski İstanbul/luk veya İstanbul İskelesi" denmekteydi. Bkz. BOA. DVNSMHHM.d. No:134, Hüküm 320, 30 Ramazan 1139 (21 Mayıs 1727). Ayrıca Bkz. Helmuth von Moltke, **Moltke'nin Türkiye Mektupları**, Çev. Hayrullah Örs, İstanbul: Remzi Kitabevi, 3. Basım, 1999, s.,64. Piri Reis de Kitab-ı Bahriye'de Bozcaada'yı anlattığı kısımda Eski İstanbulluk hakkında bilgi vermiştir. Bkz. Piri Reis, **Kitab-ı Bahriye...**, s. 145.

¹⁵⁸ BOA. A.DVNSMHHM.d. No: 134, Hüküm 151, 10 Şa'ban 1139 (2 Nisan 1727).

¹⁵⁹ BOA. A.DVNSMHHM.d. No: 134, Hüküm 155, 10 Şa'ban 1139 (2 Nisan 1727).

¹⁶⁰ Yalı o dönemde deniz ya da göl kenarlarındaki boş, düzlük alana denmekteydi. Bir nevi iskele de denebilir. Zikredilen bu iki yer de denize çok yakındır ve ikisinin de iskelesi bulunmaktadır. Bu iri taşların İç bölgelerden hayvanlarla taşınmaktansa denize indirilip buradan kayıklarla yine sahil kenarında olan Babakale iskelesine taşınması hem maddi açıdan hem de zaman tasarrufu açısından daha mantıklı gözükmektedir.

¹⁶¹ BOA. A.DVNSMHHM.d. No: 134, Hüküm 161, 10 Şa'ban 1139 (2 Nisan 1727).

bunun üzerine Edremit naibi, yeniçeri serdarı ve vilayet ayanını sert şekilde uyararak ahalinin Tuzla ve Ezine ahali gibi gelip imece ile nöbetleşe çalışmasını istemiştir.¹⁶²

Kalenin yapım aşaması, kullanılan malzemelerden işçilerin nereden tedarik edildiğine kadar detaylı şekilde Çelebizade Tarihi'nde de anlatılmıştır. Çelebizade İsmail Âsım Efendi, Mustafa Paşa'nın buraya kale yapma muradını ve padişahın buna onay verdiğini belirttikten sonra paşanın inşaatı yürütme işini Ezine serdarı Ahmed Ağa'ya vererek inşaata başladığını söylemiş ve yapım aşamasını anlatmıştır.¹⁶³ Çelebizade'nin anlattıkları, belgelerdeki bilgilerle hemen hemen aynı şeylerdir.

2.1.4. Kaleiçi Yapıları ve Babakale'nin Kısımları

Babakale dikdörtgen şekliyle tipik bir Osmanlı iç kale örneğidir. Bu doğrultuda yerleşim alanı dışındaki iç kaleler grubuna dahil edilmiştir.¹⁶⁴ Bababurnu'nun en ucunda kuzey-güney yönlü uzayan kale, 3508 metrekare alanı kaplamaktadır.¹⁶⁵ Diğer tüm kalelerde olduğu gibi Babakale'nin içinde de mustahfizların ihtiyaçlarını gidermek için çeşitli yapılar inşa edilmiştir. Bunların başlıcaları cami, çeşme, hamam, fırın, cebehane ve koğuşlardır. Bu yapılardan bazılarını, bugünkü kalıntılarının dışında arşiv belgelerinden de tespit edebilmekteyiz. Mesela cebehane,¹⁶⁶ kaleiçi camii,¹⁶⁷ mühimmat ambarı, zahire ambarı ve nevbethaneden¹⁶⁸ belgelerde bahsedilmiştir. Kaleiçi camiinin minaresi doğu suru üzerindeki seğirdim yolunun üzerine yapılmıştır ve kalıntısı hala orada mevcuttur. Bu açıdan kaleiçi

¹⁶² BOA. A.DVNSMHHM.d. No: 134, Hüküm 767, 10 Rebi'ülevvel 1140 (26 Ekim 1727).

¹⁶³ ...Kendü mallarıyla mahall-i merkurda hısn-ı hasin binâ vü inşâsını murâdı, sadriâ'zam-ı vâlâ-himem hazretleri vesâatlarıyla pâye-i serîr-i sa'adet-mâsir-i cihân-dârîye arz-ı niyyet-i fuâd buyurdıklarında, izn-i hümâyûn inâyet ve İne Serdârı Ahmed Ağa emr-i binaya mübâşeret ve her ne kadar amele iktizâ iderse Midilli'de işledikleri minvâl üzre gelüp kal'a-i mezbûrede işlemleri ve İne ve Edremid ve Tuzla ahâlileri dahi Behram ve Eski İstanbulluk taşlarını yalıya nakl ve su yollarını tathîre ve kal'anın hizmetlerinde bulunup kireç dahi Midilli'de fûrûht olunduğu üzre akçesiyle getirilüp teslim için Midilli ve Bozcaada ve Edremid ve sair iskelelerin kayıkları Behram ve Eski İstanbulluk'un taşlarını ücretleriyle kal'a-i mezbûreye nakl itmeleriçün kâdîları ve Midilli nâzırı ve yeniçeri serdârlarına ve kerasteyi dahi bahasıyla teslim itmek üzre Edremid kâdîsına ve serdarına hitâben fermânlar ve ihsanıyla i'ânet buyurulmağla, vezir-i müşârün-ileyh taraflarından tedârük-i levâzım-ı mühimmâta bezl-i mâl-ı bî-kıyâs ve şehri mezbûrun dokuzuncu pençenbih günü hafri-esâs ve âğâz-ı binâ-i felek-nümâs kılındı." **Tarih-i Râşid ve Zeyli...**, ss. 1544-1545.

¹⁶⁴ Boran, **a.g.e.**, s. 11.

¹⁶⁵ Uysal, **a.g.m.**, 2008, s. 120.

¹⁶⁶ BOA. C.AS. No: 111/4996, 22 Rebiülevvel 1207 (7 Kasım 1792).

¹⁶⁷ BOA. C.İKTS. No: 20/987, 4 Cemazievvel 1219 (11 Ağustos 1804).

¹⁶⁸ BOA. D.BŞM.BNE.d. No: 16354, Sayfa 4, 5 Receb 1244 (11 Ocak 1829).

camilerinin farklı bir örneğidir. Mustafa Paşa'nın son vakfiyesinden, kale içinde bir hamam olduğunu da öğrenmekteyiz.¹⁶⁹

Kalenin girişinde solda bir çeşme harabesi mevcuttur. Askerler su ihtiyacını buradan karşılamaktadırlar. Bunun yanında bir çeşme daha olduğu ve hemen güneyindeki temel kalıntısının da hamama ait olduğunu belirtilmiştir. Bunların birkaç metre batısındaki temel izinin de kale camisine ait olduğunu tahmin edilmektedir.¹⁷⁰ Kalenin kuzeydoğu ve güneydoğu burçlarının altındaki bölümlerin zindan olduğu belirtilmiştir.¹⁷¹ Fakat zindan iki tane değil bir tanedir çünkü arşiv belgelerinde güneydoğu burcunun altındaki bölümün cebehane olduğu belirtilmiştir.¹⁷² Kalenin kuzeybatı burcunda günümüzde aktif haldeki fener bulunmaktadır fakat bu cumhuriyet devrine ait bir yapıdır. Şüphesiz bizim bilmediğimiz başka kaleiçi yapılar da burada mevcuttur. Yapılan kazı çalışmalarında kalenin doğu ve batı duvarları boyunca birçok yapı meydana çıkarılmıştır. Bunlardan kimisi koğuş, kimisi hamam, kimisi fırın, kimisi cebehane, kimisi de bizim bilemediğimiz başka yapılara ait izlerdir. Görüldüğü gibi Babakale, diğer Osmanlı kaleleri gibi içinde insan ihtiyacına dair en temel ihtiyaçları barındıran çok fonksiyonlu bir kaledir. Kale işlevini yitirene kadar buradaki koğuşlarda askerler barınmış, çeşmelerde su ihtiyacı karşılanmış, camide ibadet edilmiş, hamamda beden temizliği yapılmış, avluda askerî talimler yapılmış, fırında ekmekler pişmiştir.

Babakale, standart bir kalede olması gereken çoğu özelliğe sahiptir. Kale kapısı büyük ve tahtadan, dışı da demir kaplıdır. Mevcut kapı sonradan yapılmıştır. İlk ve orijinal kapı harap halde girişte durmaktadır. Girişte muhafızların beklemesi için yapıldığı düşünülen nişler vardır.¹⁷³ Kalede ana kapının dışında bir de güney duvarında cebehanenin yanında küçük bir uğrun kapı vardır. Kale bedenleri yaklaşık 8 metre yüksekliğinde ve 2,5 metre kalınlığındadır.¹⁷⁴ Kaleyı incelemeye gittiğimizde dört köşedeki altıgen burçların geniş açılarla ateş edebilme imkânı verdiğini tespit ettik. Kale duvarlarının üstü mazgallarla doludur. Burçlardaki mazgallar dışa doğru açılmaktadır. Bu da yine ateş ederken korunmayı

¹⁶⁹ Aktepe, **a.g.m.**, s. 28.

¹⁷⁰ Uysal, **a.g.m.**, 2008, ss. 120-121.

¹⁷¹ Türker, **a.g.m.**, s. 140.

¹⁷² BOA. D.BŞM.d. No: 9776, Sayfa 30, 9 Safer 1246 (30 Temmuz 1830).

¹⁷³ Uysal, **a.g.m.**, 2008, s. 120.

¹⁷⁴ Acıoğlu, **a.g.t.**, 2013, s. 40.

sağlayan mimari bir özelliktir. Kale duvarlarında askerlerin yürüyebilmeleri ve mühimmatları taşıyabilmeleri için yapılan seğirdim yolları iki insanın rahatlıkla sığabileceği genişliktedir. Güneybatı kısımda seğirdim ve burçlara çıkmaya yarayan geniş bir rampa bulunmaktadır.

Babakale'nin denize bakan kısımları uçurum olduğu için ayrıca bir savunma sistemine ihtiyaç duyulmamıştır. Arkası dağlık, önü kayalıklarla dolu bir uçurum olan bu yer savunan için zaten oldukça korunaklıdır. Bu yüzden hendek ve hisarpeçe yapıları burada yoktur. Ayrıca 2,5 metre genişliğindeki duvarlarının da çok kalın olmadığı söylenebilir. Çanakkale Boğazı'ndaki Kale-i Sultaniye'nin kuzey duvarı 6,20 metre kalınlığındadır.¹⁷⁵ Bu ise Babakale'nin boğaz kaleleri gibi yoğun tehdit altında olmadığına göstergesidir. Zaten belgelerde herhangi bir devletle burada meydana gelen bir savaştan bahsedilmemiştir. Sadece korsan gemileriyle ufak çaplı çatışmalar söz konusudur.

Kalede bir de ayrıntı bulunmaktadır. Bu ayrıntı, güneybatı burcunun dış yüzeyindeki en üst taşta bulunan üç farklı motiftir. Bu motiflerin başı kalkık fırlamaya hazır bir yılan, bunun altında bir balta ve diğer yüzdeki çifte balta olduğu belirtilmiştir. Ayrıca güneybatı kulesinin üzerinde bir gözetleme kulesine ait kalıntıların olduğu da tespit edilmiştir.¹⁷⁶

2.2. Babakale'deki Mühimmatlar

Kalelerin olmazsa olmazı, onlara savunma ya da saldırı gücünü veren askeri mühimmatlarıdır. Askeri donanımı olmadan bir kaleden bölgenin güvenliğini sağlaması beklenemez. Babakale de diğer kaleler gibi farklı savunma silahlarıyla donatılmış bir kaledir. Buraya farklı tarihlerde ihtiyaca göre birçok askeri sevkiyat gerçekleştirilmiştir. Kaleye ilk mühimmat muhtemelen kale yapılır yapılmaz askerlerle birlikte yerleştirilmiştir. Fakat

¹⁷⁵ Acioğlu, **a.g.t.**, 2013, s. 23.

¹⁷⁶ Türker, **a.g.m.**, s. 140. Seğirdim yerinden zorlukla görülen bu motifleri köylüler balta olarak belirtmiştir.

ulaşabildiğimiz kaynaklarda bu konudaki ilk kayıt kalenin yapılış tarihinden yaklaşık kırk yıl sonrasına aittir. Daha sonra belli aralıklarla kaleye mühimmat sevki devam etmiştir.

3 Mayıs 1770 tarihli ilk belgede, kalede mevcut topların gereken levazımatı ve tamire muhtaç hale gelen kısımları kaydedilmiştir. Buna göre çapları 3, 5, 7, 9, 11 vukiyye olan toplam 15 topun kundak ve tekerlekleri tamire muhtaç hale gelmiş, demirlerinin ise kullanılabilir olduğu belirtilmiştir. Bu tarihte kaptan-ı derya olan Cezayirli Gazi Hasan Paşa bu kundak ve tekerleklerin tamir edilmesini istemiş ve ayrıca ihtiyaç duyulan diğer malzemelerden 150'şer adet palankete, mikras ve zincir, 1 kantar da Mısır fitilinin kaleye gönderilmesini istemiştir. Padişah III. Mustafa da gereken tamiratın acilen yapılmasını ve tamamlanınca diğer malzemelerle birlikte bunların kaleye gönderilmesini emretmiştir.¹⁷⁷ Ertesi sene yine kalede bulunması için siyah barut talebi İstanbul'a iletilmiş, bunun üzerine Gelibolu baruthanesi nazırından 20 kantar barutun Babakale'ye gönderilmesi istenmiştir.¹⁷⁸ 1773 yılında bu sefer kalede bulunan toplardan 27 tanesinin kundakları tamir edilmiştir. Bunun için hem kullanılan malzemelere hem de ustalara sarf olunan miktarlar kaydedilmiştir.

Tablo 1

Babakale Top Kundaklarının Tamir Masrafları ¹⁷⁹

Masraf Olunan Yer	Masraf Tutarı
Demircilerin yevmiyesi	1280 kuruş
Satın alınan 6 kıta ham demir	1920 kuruş
Arabacıların yevmiyesi	2100 kuruş
Bıçakçıların yevmiyesi	1300 kuruş
Satın alınan büyük kavak ağacı	600 kuruş
Maydos'lu dülger kalfanın yevmiyesi	1160 kuruş
Kundaklara sürmek için satın alınan katran	560 kuruş
Eyüp Reis'e 3 defa verilen uzun gemi	1000 kuruş
Behram'lı Muhammet Reis'e 3 defa verilen uzun gemi	1200 kuruş
Marangozların yevmiyesi	3614 kuruş
Satın alınan kömür ve nakliyesi	1650 kuruş
Demirci çingenelerin yevmiyesi	1130 kuruş
Satın alınan taban tahtası ve tekerleklerle zıvanalık	57 kuruş
Kundakların levazımatına gidecek ufak tefek masraflar için mu'temede ayrılan para	263 kuruş
Toplam tutar	17.834 kuruş

¹⁷⁷ BOA. C.AS. No: 61/2866, 7 Muharrem 1184 (3 Mayıs 1770).

¹⁷⁸ BOA. C.AS. No: 1033/45328, 4 Safer 1185 (19 Mayıs 1771).

¹⁷⁹ BOA. C.AS. No: 995/43494, 10 Rebiülevvel 1187 (1 Haziran 1773).

Tabloda görüldüğü üzere topların tamir işinde arabacılar, demirciler, bıçakçılar ve marangozlar çalışmıştır. Demirci Kıptiler de bu işte yer almıştır. 1792 yılında defterdar efendi Babakale'ye daha önce gönderilen 20 kantar barutun 6-7 seneden beri kullanılıp bittiğini belirtmiştir. Bu durumda kalenin baruttan eksik kalmasının uygun olmayacağını belirterek 20 kantar daha barut talebinde bulunmuştur. Kaptan paşaya kalenin gerçekten baruta ihtiyacı olup olmadığını sorulmuş, gerekli cevabı alınca belirtilen miktardaki barutun Babakale'ye gönderilmesi emredilmiştir.¹⁸⁰ 1798 yılında da Babakale ahalisi, III. Selim'e sunduğu arzuhalde kaleye bazı mühimmatlar için talepte bulunmuştur. Padişahın onayı ile buraya gönderilen levazım ve mühimmat şöyledir; 60 kantar siyah barut, 3 parça kurşun, 5 adet fener, 200 adet kürek, bir miktar kazma ve her an lazım olabilecek diğer edevat.¹⁸¹ Bundan sonra uzun bir süre kaledeki mühimmatla ilgili olarak belgelere yansıyan bir gelişme olmamıştır. 1821 yılına gelindiğinde ise Babakale dizdarı ve zabitanının ortak arzında kaleye 50 kantar barut ve 28 kantar ham demir istenmiştir. Bunun üzerine bu malzemelerin Cebehane-i Amire'den alınması için sadaret çukadarı Ali'ye temessük verilmiştir. Ek olarak 2 kantar kurşun ve 60 tane varille birlikte bu malzemeler Bodrum'lu Ali Reis'in kullandığı gemiyle kaleye teslim edilmek için yola çıkmıştır.¹⁸²

Eylül 1821 tarihi Babakale için askerî açıdan hareketli geçmiştir denebilir. Bu tarihte Babakale'nin askeri ve sivil yöneticileri, köyün önde gelen şahısları ve halkın ortak arzuhali ile kalenin eşkıya ve korsanlarla yaptığı çatışmalar anlatılmış, bunun neticesinde 28 adet topun harap olduğu belirtilmiştir. Zikredilen arzuhalde kale dizdarı, kale müderrisi, köy imamı, ihtiyar heyetinden birçok kişi ve farklı mevkideki toplam 68 Babakale sakininin ismi yer almaktadır. Bu durum üzerine 3 ile 14 vukıyye atar arasında değişen 28 adet top kundağının, 28 kantar demir ve Ayvacık'tan tedarik edilecek kereste ile tamir edilmesi emredilmiştir. Ayrıca kalede gülle dışındaki diğer levazımata ihtiyaç olduğu belirtilmiş ve bunların yollanması rica edilmiştir. Bu malzemelerin listesi şu şekildedir;

¹⁸⁰ BOA. C.AS. No: 111/4996, 22 Rebiülahir 1207 (7 Aralık 1792).

¹⁸¹ BOA. C.AS. No: 824/35045, 21 Rebiülevvel 1213 (2 Eylül 1798). Burada dizdar yerine Babakale ahalisinin arzuhal sunması, 1798'de kalede dizdar olmadığını göstermektedir. Bir yönetim boşluğuna binaen ahali denizden gelebilecek her türlü tehlikeye karşı kendini güvende hissetmek için padişaha arzuhal sunmuştur. Yönetim boşluğunun sebebi ise korsan saldırılarının defedilmesinden sonra kalenin atıl kalmasıdır. Daha sonraki yıllarda korsan saldırılarının tekrarlaması sonucu kaleye yeniden dizdar atanmıştır.

¹⁸² BOA. C.AS. No: 657/27639, 28 Şevval 1236 (29 Temmuz 1821).

Tablo 2

Babakale'ye istenen Mühimmatlar

Mühimmat/Malzeme	Adet	Birim
Siyah barut	50	Kantar
Ham demir	28	Kantar
Kurşun	2	Kantar
Tumar	?	?
Misket gülleleri	?	?
Iskara	?	?
Hartucluk kağıt	5	Top
..... ?	5	-
Kınnap	5	Deste
Çam sığı balyemez tumarı	25	-
Burgu sığit balyemez (kabzalı)	5	-
Ekene-i top-ı balyemez ?	5	-
Vezne-i top	10	-
Manivela-i dest	25	-
Dördatar ?	5	-
Nühas kefçe-i top (3,7,9,14 çaplı)	4	-
Top-ı tumar kefçe	4	-
Sırık körüğü kabza-i kefçe ?	4	-
Kalıp hartuç (3,7,9,14 çaplı)	4	-
Fitil ağacı	10	-
Mısır fitili	5	-
..... ?	1	-

Kaleye nakledilen bu malzemelerden barut, ham demir ve kurşunun İstanbul'dan gemiye yüklenerak mübaşir vasıtasıyla Babakale'ye götürülmesi emredilmiştir. Yapılacak bu işleri yürütmeleri için başta Bahr-i Sefid muhafızı Mehmed Paşa olmak üzere Kızılcatazla naibi ve Babakale dizdarına hükümler gönderilmiştir.¹⁸³ Daha sonra bu malzemelerin Çanakkale'deki diğer boğaz kalelerinin mühimmatıyla birlikte yollanmasına karar verilmiştir. Buna binaen reisler kethüdası marifetiyle Pancar Ali Reis'in bir kıta gemisi kiralanmış ve bunun karşılığı olan 1250 kuruşun ödenmesi istenmiştir.¹⁸⁴ Yukarıda tamiri emredilen kundakların yaklaşık iki ay içinde yapıldığı anlaşılmaktadır. Fakat bu sefer döşemeleri olmadığı belirtilmiştir. Bunun için İstanbul'dan bir mimar ataması gerekmiş fakat Muarız Kalesi bina emini maiyyetinde bir mimar bulunduğu için buna gerek kalmamıştır. Bu kişi mimar Derviş Ahmed Halife'dir. Bu zatın kaleye gidip tamir gereken yerleri ölçüp onarması ve dayanıklı bir şekilde yapması emredilmiştir.¹⁸⁵

¹⁸³ BOA. C.AS. No: 880/37795, Lef 3,4, 23 Zilhicce 1236 (21 Eylül 1821).

¹⁸⁴ BOA. C.AS. No: 282/11711, 29 Muharrem 1237 (26 Eylül 1821).

¹⁸⁵ BOA. C.AS. No: 601/25316, 22 Safer 1237 (18 Kasım 1821).

Temmuz 1828’de Babakale yine ufak çaplı bir çatışmaya dahil olmuştur. Midilli’de inşa olunan Birik ve Numulet (?) gemileri İstanbul’a giderken Babakale açıklarında eşkıya gemisine tesadüf etmiş, çıkan çatışmada Osmanlı gemileri Babakale limanına sokulmuş ve onları takip eden eşkıya gemilerine kaleden top atışlarıyla karşılık verilmiştir. Bu esnada kalenin bazı mahalleri de harap olmuştur. Yaşanan bu çatışmadan sonra kaledeki mühimmat oldukça azalmış ve bir muharebe daha olursa mühimmatın buna yetip yetmeyeceği belli olmaz hale gelmiştir.¹⁸⁶

1830 yılının temmuz ayında Babakale’deki toplar ve ambarlarında bulunan mühimmat yoklanmıştır. Bu yoklamayı Bahr-i Sefid Boğazı seraskeri Hacı Ali Paşa ve maiyetindeki mühendis beraber yapmışlardır. Bu belgeden kalenin tabyalarının isimlerini de öğrenmekteyiz. Buna göre Kuzeybatı tabyasının adı ‘‘Türbe Tabyası’’, Güneybatı tabyasının ‘‘Sancak Tabyası’’, Kuzeydoğu tabyasının ismi ‘‘Zindan Tabyası’’, Güneydoğu tabyasının ismi de ‘‘Cebehane Tabyası’’dır.¹⁸⁷ Bu tabyalarda çapları 1.5 ile 11 vukıyye arasında değişen toplam 28 adet top bulunmaktadır. Bunların 18 tanesi denize bakan tabyalarda, diğer 10 tanesi ise nispeten daha güvenli olan köye bakan tabyalardadır. Yani ön tabyalarda 9’ar, arka tabyalarda 5’er tane top bulunmaktadır. Bahsedilen toplar bakır ve demirden yapılmış ‘‘Şahi’’ ve ‘‘Balyemez’’ cinsi toplardır. Burada ayrıca kale kapısı üzerinde (muhtemelen iç kısımda bir bölme) el bombası için 5 saçma bulunduğu da kaydedilmiştir.¹⁸⁸ Kaledeki diğer levazimat aşağıdaki listede gösterilmiştir.

Tablo 3

Babakale’de Bulunan Mühimmatlar

Mühimmat/Malzeme	Adet	Birim
Siyah barut	133	Varil
Yuvarlak	4753	-
Palankete	240	-
Mikras	75	-
Demirli peşrev	13	-
Yağlı peçete	11	-
Fitil ağacı	12	-
Mısır fitili	10	Kıyye/Vukıyye
Vezne	5	-

¹⁸⁶ BOA. HAT. No: 859/38313, 29 Zilhicce 1237 (12 Temmuz 1828).

¹⁸⁷ BOA. D.BŞM.d. No: 9776, Sayfa 30, 9 Safer 1246 (30 Temmuz 1830).

¹⁸⁸ BOA. D.BŞM.d. No: 9776, Sayfa 30, 9 Safer 1246 (30 Temmuz 1830).

Tablo 3'ün Devamı

..... kurna ?	1	-
Teneke kurna	2	-
Tirşe	2	Deste
Kurşunlu fişenk	5	Sandık
Kalıp hartuç	10	-
Ham kurşun	72	Kıyye
Kaba kağıt	10	Top
Alât-ı sürme ?	1	-
.....	2	-
Cıvata	1	-
Harbe	2	-
Nühas kefçe (ağaçsız)	26	-
Alât-ı köhne	5	Kantar
Şâlî mikrâsı	1	-
Varil	25	-
Ekene-i balyemez	7	-
Köhne burgu siğet	10	-
Muşammalı sandık	4	-
Kebir makara (dilsiz)	6	-
Köhne çam sırığı	19	-
Ağaç körük	2	-
Şikest balyemez dingil	1	-
Eski zaman işi sür'at kundak ağaç dingili	2	-
..... ma' toparlak ?	2	-
Tekerlek	8	-
Köhne cunhar ?	2	?
Köhne el koşumu	2	?
Kantarma	6	-
Köhne eğer	1	-
Köhne kalyon kundağı	1	-
Köhne yarım kundak balyemez	1	-
Köhne balyemez tekerleği	1	-
Kınnap	10	Deste
Sür'at tumarı	6	-
El manivelası	45	-
Top kefçe tumarı	4	?
Sırık körüğü ?	4	-
Ham demir	28	Kantar

Ayrıca bu malzemelerin dışında kale için gerekli olan diğer edevat da İstanbul'dan talep edilmiştir. Bunlar da aşağıda verilmiştir.

Tablo 4

İstanbul'dan Talep Edilen Mühimmatlar

Mühimmat/Malzeme	Adet	Birim
Kundak	11	-
Tekerlek	4	Çift ?
Dingil	4	-
Mahitab	1000	-
Fünye	1000	-
Kubur mahitab	15	-
Fünye çantası	15	-
Hartuç çanta	15	-
Balyemez için hartuç ?	15	-
Burgu sîget	15	-
Burgu sîget sür'at	15	-
Fitil ağacı	30	-
Maşa-i mahitab	25	-
Sür'at iğnesi	10	Deste
Balyemez iğnesi	10	Çift ?
Burgu	10	-
El testeresi	5	-
Keser	10	-
Çatal çekic	10	-
Kerpeten	10	-
Manivela	100	-
Bordana	40	-
İpsid	100	-
Siğil	60	-
..... ma'civata ?	30	-
Sünger	1	Kıyye ?
Çiriş	40	Kıyye
Kaba kağıt	25	Top destesi ?
Tirşe	10	Deste
Sür'at için hartuç ?	1000	-
Teneke peşrev	1000	-
Desenli sele	30	-
Mısır fitili	50	Kıyye
Nişangah	8	-
Sür'at için ağaç palasturpa	1000	-
Cebahane feneri	8	-
El kinnabı	50	Deste
Top tumar kefçe	10	Çift
Çam sırgı	10	-
..... sırgı ?	25	-
Alât-ı sürtme ?	4	-
Yuvarlak	300	-
Yuvarlak	250	-
Varyoz	1	-
Teneke ölçek	15	-
Vezne	20	-
Siyah barut varil	50	-
Kurşun kalya kapağı	27	-
Mistarya	27	-
Ahen kollu Sür'at tumar fırçalı	10	-

Tablo 4'ün Devamı

Sür'at talim tumarı	10	-
Çivi	1000	-

Görüldüğü gibi her an gelebilecek bir saldırı ihtimaline karşı Babakale'nin içinde baruttan top yuvarlağına kadar birçok malzeme ve toplar için çeşitli parçalar bulunmaktadır. Ayrıca kalede bulunmayan ama gerekli olanlar da İstanbul'dan talep edilmiştir. Babakale'de mevcut toplardan bazıları zamanla iş göremeyecek hale gelmiştir. Bu parçalar, Çanakkale'deki bazı tabyaların ve Kale-i Hakaniye'nin (Çimenlik Kalesi) işe yaramaz parçalarıyla birlikte mayalık olmak üzere Tersane-i Amire'ye gönderilmiştir. Bunlardan Babakale'de olanlar büyük iki kıta kırık toptur. Bu top kırıkları toplamda 10 parça halinde Midilli'li Süleyman Reis'in kayığına yüklenerek İstanbul'a gönderilmiştir. Bunların nakil ücreti de 127 kuruştur.¹⁸⁹ Bu tarihten iki sene sonra Babakale'ye yine mühimmat nakli yapılmıştır. Defterdar efendi Leryus Adası kalesinde gereksiz toplar olduğunu, Babakale'nin ise topa ihtiyacı olduğunu bildirmiştir. Bunun üzerine padişah II. Mahmud, Kaptan-ı Derya ve Vezir Mustafa Paşa ile Leryus kadısı ve dizdarına hüküm yollamıştır. Burada Leryus Kalesi'ndeki toplar sayıldıktan sonra bunların içinden 8 kıta demir ve 7 kıta tunç topun ve 5 kıta da tunç saçmanın Babakale'ye gönderilmesi istenmiştir.¹⁹⁰

1836 yılının yaz ayları da kale için hareketli geçmiştir. Bu tarihlerde Babakale mühimmatı yoklanmış ve kontrol edilmiş, gerekli olan malzemeler yine kaleye gönderilmiştir. İlk olarak kaledeki eksikler belirlenmiştir. Daha sonra bunların tamir edilmesi gerekenlerinin ölçülerinin alınması, yenisinin gönderileceklerinin ise cins ve miktarlarının kaydedilmesi istenmiştir.¹⁹¹ II. Mahmud Kızılcatazla naibine ve Bahr-i Sefid muhafızı Mehmed Vasıf Paşa'ya bir hüküm göndermiştir. Burada 28 parça topun tamirinin tamamlanıp Tophane-i Amire'den yollanması istenmiştir. Ayrıca bundan başka barut ihtiyacına binaen 348 varil barut, 80 vukıyye Mısır fitili ve 20 bin kantar köhne aletin de Babakale'ye nakledilmesi emredilmiştir.¹⁹² Zikredilen bu malzemeleri taşıması için de reisler kethüdası vasıtasıyla Nikola isimindeki bir reisin gemisi 1000 kuruş karşılığında

¹⁸⁹ BOA. C.AS. No: 1/5, 29 Rebiülevvel 1249 (18 Ağustos 1833).

¹⁹⁰ BOA. C.AS. No: 617/26035, 29 Rebiülahir 1251 (24 Ağustos 1835).

¹⁹¹ BOA. C.AS. No: 174/7585, 29 Safer 1252 (15 Haziran 1836).

¹⁹² BOA. C.AS. No: 284/11808, 29 Safer 1252 (15 Haziran 1836).

kiralanmış ve nakil için hazır hale getirilmiştir.¹⁹³ Tüm bu mühimmat, memur mübaşiri Hüseyin Çavuş tarafından kale yüzbaşısı Mehmed Ağa'ya teslim edilmiş ve bunlar cebahaneye konulmuştur. Malzeme listesinden, yukarıda adı geçmeyen daha birçok levazımın da kaleye nakledildiği anlaşılmaktadır. Bunlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 5

Babakale'ye Nakledilen Mühimmatlar

Mühimmat/Malzeme	Adet	Birim
Çeşitli yuvarlaklar	3355	-
Hartuçluk kağıt	28	Top
Çiriş	28	Kıyye ?
Kalıp Hartuç	10	-
Ecnas-ı hartuç ?	8	-
Mahitab	2000	-
Çam sırtığı balyemez tumarı	56	-
Burgu sıbgın balyemez	28	-
Ekene-i top-ı balyemez ma' ?	28	-
Teneke peşrev cinsi balyemez	580	-
Burgu	28	-
Çatal çekik	28	-
Kerpeten	28	-
Maşa-i mahitab	28	-
..... ma' cıvata ?	2	-
Alât-ı ?	2	Kangal
Vezne-i top	28	-
Fitil ağacı	28	-
Sünger	1200	-
Teneke ölçek	28	-
Nişangah ma' ?	28	-
Kınnap	140	Deste
Kayık çivisi	500	-
Nühas cinsi top kefçesi	28	-
Dördatar	28	-
El manivelası	56	-
..... ?	56	-
Mükemmel top	56	-
Kabzalı el keseri	28	-
Top tumar kefçe	28	-
Testere	28	-
Küçük sepet	50	-
Büyük sandık	2	-
Kilit	2	-
Büyük sepet	1	-
Muşammalı mühimmat sandığı	111	-
Mısır fitili	80	-
Köhne aletler	25	Kantar
Siyah barut	348	Varil

¹⁹³ BOA. C.AS. No: 810/34392, 29 Rebiülevvel 1252 (14 Temmuz 1836).

Tabloda görüldüğü üzere hem harp malzemeleri hem de bunların tamirinde kullanılacak çeşitli aletler kaleye sevk edilmiştir. Ayrıca zamanla yine tamire muhtaç hale gelen top kundaklarını yerinde inceleyip tamir etmesi için de Tophane-i Amire marangozlarından Ahmed Usta'nın Babakale'ye gönderilmesi emredilmiştir.¹⁹⁴

Ertesi sene aynı zamanlarda kaledeki mühimmat tekrardan incelenip noksanları belirlenmiştir. Bu yoklamada bazı mühimmatların eksik ve bazılarının da kullanıldığı tespit edilmiştir. Kullanılan bu malzemelerin hangi amaçla sarf edildiği yazılmasa da padişahın bu tür telefatin bundan sonra vukua gelmemesini tembih etmesi, bu malzemelerin boş yere kullanıldığını düşündürmektedir. Bu malzemelerin masrafı boğaz muhafızı Mehmed Vasıf Paşa'dan tahsil edilmiş ve bir dahakine kullanılan malzemeler kale masraflarına kaydolunsun denmiştir. Yoklamada eksik çıkan malzemeler şunlardır; 1 adet sîget (?) burgusu, 5 adet hartuç kalıbı, 4 adet sîget tumar kefçesi. Kullanılan malzemeler ise şöyledir; 20 varil barut, 30 kılca (?) kurşun ve sair mühimmat. Tüm bu malzemelerin ederi 23 buçuk kuruştur. Adı geçen harp malzemeleri ücreti tahsil edildikten sonra tekrardan kaleye gönderilmiştir.¹⁹⁵

Bu tarihten sonraki 46 yıl boyunca kaledeki mühimmat ve levazımatla alakalı bir kayıt tutulmamıştır. Ya da varsa bile biz bu kayıtlara ulaşamadık. Bu konuyla alakalı elimizdeki son belge Ekim 1883 yılına aittir. Burada Babakale'deki topların kundak ve tekerleklerinin yenilendiği kaydedilmiştir. Bunun karşılığı olan 445 kuruş 34 para ise İzmir malından İzmir voyvodasına verilmiştir. Ondan da bu parayı kendisine gönderilen memura teslim etmesi istenmiştir. Bu memur Cezâîr vekili izzetli Mehmet Hoca'dır.¹⁹⁶

Babakale, barındırdığı malzeme miktarı ve çeşitliliği bakımından dönemin orta büyüklükteki kalelerine örnektir. Gönderilen malzemelerden ve barındırdığı mühimmattan, daima teyakkuzda bulunan bir kale olmadığı anlaşılmaktadır. Belgelerde anlatılan konular

¹⁹⁴ BOA. C.AS. No: 370/15331, 15 Rebiülahir 1252 (30 Temmuz 1836).

¹⁹⁵ BOA. C.AS. No: 141/6253, 26 Rebiülahir 1253 (30 Temmuz 1837).

¹⁹⁶ BOA. C.AS. No: 648/27271, 29 Zilhicce 1300 (31 Ekim 1883).

da büyük oranda burada bulunan mühimmatın tamiriyle alakalıdır. Birkaç küçük çaplı çatışma dışında kalenin herhangi bir savaşa dahil olmadığı anlaşılmaktadır. Daha çok bölgeyi koruyan bir karakol kalesi olduğu için içerisinde büyük kalelerdeki gibi yoğun miktarda malzeme barındırmamaktadır. Mesela Erzurum Kalesi'nde 1742 yılında 2500 kantar barut bulunmaktaydı.¹⁹⁷ Bir sınır kalesi olan Belgrad'da de ise 1740'lı yıllarda 85 Adet top bulunmaktaydı.¹⁹⁸ Yukarıdaki belgelerden ise Babakale'deki tabyalarda aynı anda en fazla toplam 28 adet top bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu sayı diğer sınır kalelerine nazaran oldukça az bir sayıdır fakat kendisine atfedilen görev için makul bir miktardır. Ne olursa olsun kalenin, içindeki mühimmatla birlikte burada hem Babakale'nin hem de civar köylerin güvenliğini sağladığı muhakkaktır. Varlığıyla, buradaki insanların güven duygusu içinde yaşamalarını temin etmiştir denebilir.

2.3. Babakale Tamiratları

Babakale, yapıldığı tarihten itibaren belli aralıklarla tamirat geçirmiştir. Bu tamiratlar iki sebepten ötürü yapılmıştır. Birincisi zamana bağlı yıpranmalarla kalenin tamire muhtaç hale gelmesi, ikincisi de kalenin düşmanlarla dahil olduğu çatışmalar neticesinde harap olmasıdır. Babakale dizdarı tamir gerektiren yerleri hükümete arz etmiş, devlet de gerek mimar ataması gerek masraflar için kaynak oluşturulması konularına el atarak meselenin hallolması için çaba göstermiştir. Burada kalenin kısımlarından başka hem kale içi hem de kalenin dışındaki yapılar bir bütün olarak ele alınmıştır. Bunlardan bazıları cami, çeşmeler, su yolları, liman ve iskele, cebehane, nevbethane gibi yapılardır.

Kale yapımı tamamlanmadan kale, liman, iskele, suyollarının ve de cami hademelerinin masraflarını karşılamak için buraya bir gelir kaynağı bağlamaya çalışmıştır. Bu doğrultuda kaynak arayışında olan devlet, Kütahya'nın Çal kazasına bağlı "Çiftlik-i Ali Fakih" ve "İnceler" köylerinin gelirlerinin herhangi bir tımar veya vakfa dahil olmadığını tespit etmiş ve bunun 500 akçesinin kaledeki liman, iskele ve su yolları için vakfedilmesini

¹⁹⁷ Uğur Demlikoğlu, "Teşkilat ve İşleyiş Bakımından 18. yüzyılda Erzurum Kalesi", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ 2013, s. 204.

¹⁹⁸ Tahir Sevinç, "Belgrad Kalesi'nde Tamir ve İmar Faaliyetleri (1740-1743)", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 32, 2014, s. 113.

istemiştir.¹⁹⁹ Bu sayede yapılacak tamiratların devlet hazinesine yük olması engellenmeye çalışılmıştır. Zira kale yapımları ve tamiratları devleti oldukça masrafa sokan gider kalemleridir.

Kalenin yapılışından 1798 yılına kadar geçen sürede, belgelere yapılan herhangi bir tamirat yansımamıştır. 1798 yılında ise Babakale'nin bazı mahalleri tamir görmüştür. 1798'in ağustos ayında ahalinin sunduğu arzuhalde korsan saldırı dolayısıyla kalenin korunmaya muhtaç olduğu, bazı levazımata gerek olduğu ve kalenin tamir edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ardından tüm bu işleri üstlenmesi için Kızılcatazla Ayanı Osman Ağa'nın Babakale'ye gönderilmesi istenmiştir.²⁰⁰ Bunun üzerine ayanın başka bir memuriyeti olup olmadığı soruşturularak, gönderilmesinin uygun olduğu anlaşılmıştır.²⁰¹ Osman Ağa'dan 200 askerin hazırlanması istenmiştir. Ayrıca top, barut ve fitil gibi mühimmatın da Babakale'ye gönderilmesi istenmiştir. Tuzla kadısının bu konudaki ilamında da Osman Ağa'nın gereken yerleri tamire söz verdiği, fakat kale muhafazasına sadece kendisinin gücü yetmeyeceği için ahali ile bu işi üstlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Padişah da bunu onaylamıştır.²⁰² Fakat bu belgelerde kalenin hangi kısımlarının tamire muhtaç olduğu ya da tamir edildiği ele alınmamıştır.

Burada dikkati çeken bir husus Osman Ağa'nın Babakale'yi muhafaza için görevlendirilmesidir. Bu durum, bu yıllarda Babakale'nin devlet tarafından atıl bırakıldığını düşündürmektedir. Bunun neticesi olarak da kale ahali 1798 yılında güvenliğin sağlanması için arzuhal sunmak zorunda kalmıştır. Bu konudaki fikrimizi destekleyen önemli bir kaynak, 1814'te burayı ziyaret eden Polonya'lı Gezgin Edward Raczynski'nin seyahatnamesidir. Seyyah Babakale'nin o günlerde boş bir kale olduğunu söylemiştir. Sadece içindeki yaşlı bir yeniçeriden söz etmiştir.²⁰³ Demek ki bu yıllarda kaledeki askerler çeşitli nedenlerle kaleyi terk etmişlerdir. Bu durumda korsan saldırılarının defedilmesi sonucu askerler görevde boşluğa düşmüş ve kaleyi terk etmiş denebilir. Zira Raczynski 1807'de devam eden Osmanlı-Rus savaşında yabancı gemilerin bu kalenin önemsiz ve tehlike arz etmeyen bir kale olması dolayısıyla buradan geçerken Babakale'ye ateş

¹⁹⁹ BOA. C.DH. No: 39/1944, 10 Muharrem 1140 (28 Ağustos 1727).

²⁰⁰ BOA. C.AS. No: 824/35045, 21 Rebiülevvel 1213 (2 Eylül 1798).

²⁰¹ BOA. C.AS. No: 82/3861, 4 Rebiülahir 1213 (15 Eylül 1798).

²⁰² BOA. C.AS. No: 137/6081, 22 Rebiülahir 1213 (3 Ekim 1798).

²⁰³ Edward Raczynski, **1814'de İstanbul ve Çanakkale'ye Seyâhat**, (çev. Kemal Turan), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1980, s. 110.

etmediğini söylemiştir.²⁰⁴ Bu yıllarda buradaki tehdidin devamlı olmamasından dolayı devlet buraya asker atamak yerine küçük çaplı bir tehlikeye binaen bir süreliğine Osman Ağa'yı emrindeki askerlerle göndermiştir.

Babakale'de bundan sonraki ve en esaslı tamirat Aralık 1828 ile Ekim 1829 arasında gerçekleşmiştir. Köy ahalişi eşkıyalarla yapılan muharebede harap olan su kuyuları ve suyollarının tamiri için arzuhal yazmıştır. Padişah da Aralık 1828'de gönderdiği hükümde Boğaz Muhafızı Ali Paşa'dan gerekli tamirat işlerinin ve bunların masraflarının kaydının tutulmasını istemiştir. Ali Paşa'nın yanında tamirat işlerinin organizasyonu için Kızılcaturza naibi ve hassa mimarı kalfalarından Seydâ Mustafa da görevlendirilmiştir.²⁰⁵ Daha sonra mübaşir Rüstem Ağa da bu işe tayin edilmiş, bunların kaleye giderek kale ahalişiyle birlikte hem harap olan kale kısımlarını hem de suyollarını tespit edip deftere kaydetmeleri istenmiştir. Ardından 11 Ocak 1829'da tamire başlanmıştır.²⁰⁶ Birinci tamirat keşif defterinin içerdiği hususlar şunlardır:

Hisarpeçelerin yenilenmesi: Kalenin deniz kenarında olan duvarlarının hisarpeçeleri (Mazgal) zamanla harap olmuş, bazı yerleri top atışlarından yıkılmış veya yıkılmaya yüz tutmuş olmasından dolayı piyade seğirdim yerlerine yarım zira²⁰⁷ gelinceye kadar tamamen yıkılıp molozun halis kum kireç ile karıştırılıp meşe ağacından gizli hatıl puştivanla (tahta destekleyici) birlikte iki tarafı derzlenip iç kısmı tüfek atışına müsait olacak şekilde mazgal açmalı hisarpeçeler inşası. Bunun masrafı 134.400 akçedir.

²⁰⁴ Raczynski, **a.g.e.**, s. 110.

²⁰⁵ BOA. C.AS. No: 117/5275, 26 Cemaziyelevvel 1244 (4 Aralık 1828).

²⁰⁶ BOA. D. BŞM. BNE.d. No: 16354, 5 Receb 1244 (11 Ocak 1829). Keşif defteri hem sıfırdan bina yapılacağı zaman hem de tamiratlarda tutulurdu. Her iki durumda da önce inşaat mahalline gidilir ve gereken mimari hesaplar yapıp tahmini masraf hesaplanırdı. Buna '*keşf-i evvel*', tutulan deftere de '*keşf-i evvel defteri*' denirdi. Bu defter İstanbul'a gönderilip onaylandıktan sonra yapılacak işlere başlanırdı. İş bittikten sonra ilgili bir heyet olay mahalline gelir ve yapılanları gözden geçirirdi. İlk defterdeki tamir planıyla yapılan işler karşılaştırılır, eklenen ya da çıkarılan yerler tespit edilir, yeniden masraf çıkarılırdı. Buna ise '*keşf-i sâni*', tutulan deftere de '*keşf-i sâni defteri*' denirdi. Bkz. Seydi Vakkas Toprak, Hasan Arslan, '*İstanbul Boğazı Kaleleri Keşif Defterlerine Bir Örnek: 1796 Tarihli Keşif Defteri*' **Tarih Okulu Dergisi**, S. 53, Ağustos 2021, s. 2411.

²⁰⁷ Buradaki zira, mimari açıdan kullanılan zira'dır. Bu da altı kabza yani yirmi dört parmak olan arşına denirdi. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. 3, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, s. 664.

İki Tabyanın Top Döşemelerinin Tamiri: Sancak tabyasıyla Topçubaşı tabyasının mevcut olan top döşemeleri tamamen harap olmuş ve tabyaların şevlemeleri yok ve bazı yerleri de harap olmuş. Bu tabyaların mevcut döşemelerinin bir zira' önkünde yıkılıp düzeltilerek molozun rıhtımlı üzeri beyaz taş kapağından döşemeleri de bazı yerleri taşçı işi birbirine karıştırılmış, derzlenip üzeri ince tarak ile düzeltilmiş tabyaların altı rıhtımlı üstü kapaklı top döşemesi inşası. Bunun masrafı 305.100 akçedir.

İki Tabyanın Top Siperlerinin Tamiri: Adı geçen tabyalarda mevcut som top setleri muharebe esnasında top güllerinden zarar gördüğü için battal siyah taş tomruğundan taşçı işi etrafı yonma (oyulma) demir, künbet ve kurşun zebâne ile birleştirilmiş halis kum kireç ile karıştırılmış top siperleri tamiri. Bunun masrafı 172.800 akçedir.

Kapı Muhafazasının Tamiri: Kalede mevcut olan cebehane kapısının önündeki kapı muhafazasının muharebe esnasında harap olup yıkılmasından dolayı buranın yıkılıp iki tarafınıesas ile altı battal siyah taştan rıhtım ile iki tarafı kargir (taş/tuğla) duvarlı ve içi meşe ağacından hatıl puştivanlı üstü küfeki taşından taşçı işi yonma kum ile karıştırılmış kemerli üzeri iyi derzli rıhtım ve kabak kırıli imtizaç-1 mahalleri (birleşme yerleri) derzli içi ve dışı komple derzli büyük meşe ağacından çatma çerçeve ile karaağaç elvahından çivi ile raptedilmiş/bağlanmış (merbut) kanatlı ve asma kilitli kapı muhafazası inşası. Bunun masrafı 1.055.000 akçedir.

Koltuk Cebhanesi İnşası: Kalede hartuç (top fişeği) konulması için koltuk cebhanesi olmadığından Sancak tabyasına geçilen yol ekinde bulunan iki tarafı esas ile moloz taştan kum kireç ile karıştırılmış içi meşe ağacından hatıl puştivanlı üzeri beyaz taştan taşçı işi yonma kemer ve üzeri rıhtım ile kapak kırıli ve imtizaç-1 mahalleri derzli içi ve dışı komple derzli ve karaağaçtan çatma çerçeve ile küçük kanatlı ve asma kilitli koltuk cebhanesi inşası. Bunun masrafı 51.450 akçedir.

Kolon İnşası: Kale içinde bulunan camii şerif ekinin mahall-i mevzûa dört tarafı yarım zira önkünde esas ile battal siyah taştan iyi harçla karıştırılmış, zemine çıkınca

rihtımlı üzeri birer zira yüksekliğinde 12 adet kargir kolon inşası. Bunun masrafı 21.600 akçedir.

Zahire Ambarı İnşası: İnşa olunan kolonlar üzerine 7 parmak büyüklüğünde dört tarafına çifte yatırma taban konulmasıyla üzerine bunun gibi tabandan sütunlu ve payandalı (destek) ve üzeri tabanlı içi meşe ağacından kirişli büyük koğuş tahtasından döşemeli ve dört tarafı komple koğuş tahtasından kaplamalı ve imtizaç-ı mahalleri şinteli üzeri 6 parmak büyüklüğünde büyük dolaptan mikraslı (makas) küçük meşe ağacından kuşaklı ve mertekli üzeri büyük çam tahtasından kaplama ile kiremit örtülü sakflı (tavan) ve bir taraftan sunta konması için küçük merdivenli tahta oluk açmalı zahire ambarı inşası. Bunun masrafı 135.000 akçedir. Ayrıca dört tarafına da kara saçakları yapılmıştır. Bu ise 1.520 akçe tutmuştur.

Mühimmat Ambarı ve Nevbethane İnşası: İnşa olunan ambara yakın bir yerde bulunan karakol hanesi zamanla harap olmuş ve kalede mühimmat konması için bir yer olmadığından dolayı bu yerin yıkılıp mevcut temeli üzerine dört tarafı moloz taştan halis kum kireç ile karıştırılmış içi meşe ağacından gizli hatıl puştivanlı üzeri 6 parmak büyüklüğünde çam ağacından yarım zira'da bir kirişli ve üzeri tulen sütunlu ve payandalı üzeri tabanlı üzeri mükemmel kiremit örtülü sakflı altı çam tahtasından tavanlı üç tarafı moloz taştan frenki dolma duvarlı ve küçük ocaklı üç adet marangoz işi pencere ile kenarı içi koğuş tahtasından döşemeli marangoz işi kubbeli altı mühimmat ambarı üstü nevbethane binası inşası. Bunun masrafı 176.400 akçedir. Bunun da üç tarafına 8.280 akçe tutarında kara saçakları yapılmıştır.

Kapı Mili Tamiri: Kalenin büyük demir kapısının üzerindeki mil zamanla harap olduğu için her biri 5'er vukıyye demirden imal olunarak çivi ile rapt olunarak buraya 2 adet demir mil konulması. Bunun Masrafı 4.800 akçedir.

Derzleme: Kale içinde bulunan ve muharebede harap olan yerlerin halis harçla çivileme derz tamiri inşası. Toplamda 14 yer tamir edilmiş ve bunun masrafı 3.360 akçe tutmuştur.

Lağım Temizliği ve Tamiri: Kaleye gelen tatlı suyun asıl kaynağı olan bahçeler başı mevziinde kavaklar yerinde bulunan tatlı su yoluna birikmesi ve asıl kaynağı olan ormanlıktan gelen tatlı suyun adı geçen yola varıncaya kadar ve yanında bulunan diğer kaynağı olan kaya altından çıkan tatlı suyun adı geçen yola akması için bu lağımın temizlenmesi ve bazı harap olan yerlerinin halis harçla siyah taştan tamiri inşası. Bunun masrafı 35.100 akçedir.

Kanvas Döşemesi: Asıl kaynağı olan bu yoldan dere yukarısında bulunan yola varıncaya kadar, oradan kaya burnunda adlı yola, oradan incirli burnuna yakın yola, oradan da dereye olan köprü ile kayalıkta olan yukarıdaki yola varıncaya kadar yarma hendek kazısıyla zebane mahalleri lökün (su geçirmez harç) kalaylı kum kireç ile karıştırılmış üzeri kır harpuştalı (çatılarda kullanılan oluk malzemesi) 3.5 parmak katarında 9.5 parmak uzunluğunda 6 pulluk kanvas döşemesi. Kanvas adedi 4.170 ve bunun masrafı 1.002.000 akçedir.

Kanvas Döşemesi: Zikrolunan yukarı yoldan koca kışla yoluna oradan bahçe başı yoluna oradan kargir duvar üstünde olan kırık künk yoluna varıncaya kadar yarma hendek kazısıyla zebane mahalleri lökün kalaylı kum kireç ile karıştırılmış üzeri kır harpuştalı altı pulluk kanvas döşemesi. Bunun masrafı 396.000 akçedir.

Su Kemerİ İnşası: Adı geçen dereye tatlı suyun akması için köprü binası hem zamana bağlı olarak hem de şiddetli yağmur ve selden harap olup yıkılmış. Bu köprünün mevcut temeli üzerine mevcut enkazıyla derenin iki tarafı kargir duvarlı ortası beyaz taştan kum kireç ile karıştırılmış kemerli imtizac-ı mahalleri harçlı derzli üstü kanvas döşemesi için moloz taştan oluk resminde üzeri kır harpuştalı kargir kemer tarzı duvar inşası. Bunun masrafı 80.640 akçedir.

Duvar İnşası: Burada adı geçen duvar ve diğer çamlıktaki kaya burnunda bulunan kargir duvar zamanla ve şiddetli yağmurdan harap olduğu için halis kum kireç ile

karıştırılmış, mevcut enkazıyla iki tarafı derzli, üzeri tatlı suyun yayılımı için yollu, üstü kır harpuştalı kargir duvar inşası. Bunun masrafı 84.000 akçedir.

Kanvas Döşemesi: Kırık su borusu mahalli duvardan kangışak ? kumluktaki yola varıncaya kadar oradan çamlık yanındaki üzerine, oradan kaya burnundaki duvar üzerine dere bağında olan yola, oradan bağlar içiyle yolda olan baş yola, oradan çukur yola, oradan mahalle ötesinde olan yeni çeşme ötesindeki yola varıncaya kadar yarma hendek kazısıyla yeniden kanvas döşemesi. Kanvas adedi 4650 ve bunun masrafı 1.116.000 akçedir.

Kanvas Döşemesi: Çeşme ötesinde olan yoldan mahalle içinde olan yeni çeşme yoluna oradan yolda olan yol ile camii şerif avlusunda olan terâzuye terazuden çarşı başındaki büyük çeşmeye bu çeşmeden kale içindeki çeşme hazinesine varıncaya kadar yeniden altı pulluk kanvas döşemesi. Kanvas adedi 1275 ve bunun masrafı 306.000 akçedir.

Kanvas Döşemesi: Mahalle ötesindeki yoldan ayrılan bitişiğinde olan çeşmeye ve adı geçen yoldan eski çeşmeye ve diğer zikrolunan yoldan ayrılan Mehmed Efendi çeşmesine ve terazudan ayrılan şadırvana ve diğer büyük çeşmeden ayrılan deniz kenarında olan büyük çeşme su hazinesine varıncaya kadar yeniden altı pulluk kanvas döşemesi. Kanvas adedi 625 ve bunun masrafı 15.000 akçedir.

Cami Şadırvanının Tamiri: Camii şerif avlusundaki şadırvan hazinesi akmadığı için, akan imtizaç-ı mahallerine lokma konması ve komple lökün ve kalay tamiri inşası. Bunun masrafı 6.000 akçedir.

Yalı Çeşmesinin Tamiri: Deniz kenarındaki çeşme hazinesi ve içi zamanla harap olmuş, içinde dört tarafına halis harçla derzli ve üzerinde harap olan yerlerin harçlı rıhtım derzleri ve içi komple lökün ve kalay konmasıyla 4 adet yarımşar vukıyyelik pirinç musluk konması ve musluklara demir çivi ile raptı tamiri. Bunun masrafı 29.400 akçedir.

Masrafların toplamı, 4.284.850 akçe/35.698 buçuk kuruş 30 para olarak hesaplanmıştır. Daha sonra yapılan bu işlerin kontrol edilip ikinci keşif defterinin

hazırlanması gerekmiştir. Birinci keşifte bulunan Bahr-i Sefid Boğaz Muhafızı Ali Paşa vefat etmiş, yerine Elhac Mustafa Paşa geçmiştir. O da bu iş için Kale-i Sultaniye şehir kethüdası Elhac Halil Ağa'yı bina emini ve mübaşir tayin etmiştir.²⁰⁸ Halil Ağa daha önce yapılmış olan tamirleri kontrol edip eksikleri varsa tamamlamak üzere ilk keşifteki hassa mimarı Mustafa ile 26 Mayıs 1829'da Babakale'ye gitmiş ve gerçekleştiren tamir işlerini ve masrafları tek tek ikinci keşif defterine kaydetmiştir.²⁰⁹ Buna göre yapılan işler ve masrafları şu şekildedir:

İki Adet Top Tabyası Döşemesi: Kalede deniz tarafında olan Sancak tabyasıyla Dizdar Ağa tabyasının içindeki top döşemeleri zamanla harap olup kullanıma müsait olmadığı için bir zira önkünde mahallini kazarak düzeltilip altı halis kum kireç ile karıştırılmış rıhtım üzeri küfeki taşı kapağından kırıli imtizac-ı mahalleri harcıyla derzli 2 kıta top tabyasının döşemesi inşası. Bunun masrafı 697.680 akçedir.

Top Siperlerinin Yenilenmesi: Dizdar Ağa tabyası ve Sancak tabyasıyla Cebehane tabyasında olan top siperleri muharebe esnasında harap ve siper yerlerine battal siyah taş demir kıran taşı işi ince tarak ile dört tarafı düzlenmiş demir kenet ve kurşun zebane ile bağlanmış halis harcıyla içi rıhtımlı dışı imtizac-ı mahalleri derzli som top siperlerinin yenilenmesi inşası. 8 adet siperin masrafı 201.600 akçedir.

Tamir ve Badana: Kaledeki dört tabyada bulunan top siperlerinin yenilenmesi dışında tamire muhtaç olan yerlerin halis harcıyla tamiri ve imtizac-ı mahallerinin derzlerinin tanzimi ve komple 3 kat badana senk inşası. 19 adet siperin masrafı 15.960 akçedir.

Hisarpeçelerin Tamiri: Zikrolunan tabyaların üç tarafındaki piyade seğırdimlerinin iç tarafında olan tüfek atışı için hisarpeçe mazgallarının muharebede ve zamanla harap olmasıyla zikrolunan hisarpeçe duvarı ve içleri tüfek atışı için mazgal açmalı içi dışı harcıyla

²⁰⁸ BOA. C.AS. No: 826/35188, 22 Zilkade 1244 (26 Mayıs 1829).

²⁰⁹ BOA. D. BŞM. BNE.d. No: 16367, 3 Cemaziyelevvel 1245 (31 Ekim 1829).

derzli üzeri moloz taştan harpuştalı komple 3 kat badana yapılmasıyla hisarpeçelerin yenilenmesi inşası Bunun masrafı 267.000 akçedir.

Hisarpeçelere Badana Yapılması: Zikrolunan piyade seğirdimleri ve etrafındaki hisarpeçelerin harap olan kısımlarının halis kum kireç ile tamir olunarak iç ve dış taraflarına 3 kat badana yapılması. Bunun masrafı 56.000 akçedir.

Zindan Tabyasının Tamiri: Kalenin zindan tabyasının iç tarafındaki yol kısmı çöküşmüş olduğundan kum kireç ile karıştırılmış moloz taştan düzeltilene kadar rıhtım ve döşeme yapılması. Bunun masrafı 2.400 akçedir.

Cebahaneye Kapı Muhafazası İnşası: Kalenin içindeki büyük cebehane kapısının muhafazası olmadığından cebehane kapısı tarafına muhafaza için tahsis olan mahallin tarafına esas ile halis kum kireç ile karıştırılmış bir küçük meşeden gizli hatıl puştivanlı moloz taştan iki tarafı kargir duvarlı içi ve dışı derzli üzeri 2 kat battal tuğladan kemerli üzeri kum kireç ile rıhtımlı ve moloz taş kapağında kirişli imtizaç-ı mahalleri harcıyla derzli ve altında bulunan üzeri tahta ve iki tarafı küflü taştan sökeli ve büyük ağaçtan elde edilen tahtadan kanatlı üzeri demir mil ve kovanlı alt tarafı ökçe ile somonlu demir ile asma kilitli cebehane muhafazası için üzeri kemerli iki tarafı kargir duvarlı ağaç kapılı muhafaza inşası. Bunun masrafı 153.600 akçedir.

Koltuk Cebhanesi İnşası: Kaledeki Sancak tabyası duvarı bitişiğinde merdiven köşesinde koltuk cebhanesi inşası için tahsis olan mahalli esas ile kum kireç ile karıştırılmış bir küçük meşeden gizli hatıl puştivanlı moloz taştan iki tarafı kargir duvarlı içi ve dışı halis kum kireç ile karıştırılmış derzli ve üzeri halis horasan kireç ile 2 kat battal tuğladan kemerli üstü harcıyla rıhtımlı ve küflü taş kapağında kirişli imtizaç-ı mahalleri halis harç ile derzli ve içinin altında molozdan rıhtımlı üzeri battal tuğladan döşemeli imtizaç-ı mahalleri derzli üstü, altı ve iki tarafı küfeki taştan sökeli büyük ağaç elvahından tahta kanatlı yüzeyi sac demirinden kaplamalı üzeri mil ve kovanlı altı demir ökçe ile somonlu büyük ile asma kilitli cebehane inşası. Bunun masrafı 94.500 akçedir.

Zahire ve Mühimmat Ambarı İnşası: Kaledeki camii şerif bitişiğinde bulunan dört tarafı esas ile kum kireç ile karıştırılmış küçük meşeden hatıl puştivanlı 3.5 zir karine ? çıkınca kargir duvarlı üzeri büyük meşeden dört tarafı yatırma tabanlı ve büyük dolaptan puştivanlı ve sütunlu ve üzeri tabanlı üzeri dolaptan mikraslı 15 arşın büyük gibi ağaçtan köşk ve mertekli çam yarması tahtadan kıyılma ile kiremit örtülü sakflı mahiyesi komple şeklinde halis harcıyla derzli altı biçme ağaçtan kirişli çam tahtasından basma tavanlı dört tarafı melez harcıyla tuğladan dolma duvar içi biçmesi ağaçtan kirişli kaz dağı koğuştan tahtasından döşemeli her bir odası üçer adet pencere ve tahta kanatlı ve çerçevesi camlı içi ve dışı 3 kat beyaz sıvalı için taş merdiven ve içinin altı moloz taştan rıhtımlı üzeri büyük battal tuğladan harcıyla döşemeli imtizac-ı mahalleri derzli ve üzeri çam tahtasından basma tavanlı etrafı sıvalı içi derzli mükemmel tahta kapılı üzeri iki adet hane odası altının bir tarafı zahire ambarı ve bir tarafı mühimmat ambarı binaları inşası. Bunun masrafı 445.500 akçedir. Ayrıca bu binaların üç tarafına 9.000 akçe tutarında kara saçakları yapılmıştır.

Kapı Kanadının Tamiri: Kalenin ana kapısının bir adet kanadı üzerindeki demir zamanla harap olduğundan 15 vukıyye demirden imal olunmuş, üzerine demir mil ve kovan ile altı demir ökçe ve somon konmasıyla zikrolunan kanadın tamiri inşası. Bunun masrafı 6.000 akçedir.

Kale Duvarlarına Badana: Kalenin iç ve dış duvarı ve halis harcıyla çivilili derz ile 3 kat badana yapılması. Bunun masrafı 151.875 akçedir. Toplam: 2.096.115 Akçe/174.67 buçuk 15 para olarak hesaplanmıştır.

Kale tamirinden başka Babakale'nin tatlı suyolları kapanmış ve zamanla tamamen harap olmuştur. Bunun üzerine yine hassa mimarı Elhac Mustafa Ağa buraları tamir etmek için tayin edilmiştir. Mustafa Ağa da bu tamirleri gerçekleştirip ikinci keşif defterine

kaydetmiştir. Burada Mustafa Ağa'nın Babakale'li olduğu da belirtilmiştir.²¹⁰ Defterin devamındaki tamirler aşağıda gösterildiği gibidir.

Lağım Temizliği ve Tamiri: Tatlı suyun asıl kaynağı olan bahçeler başında kaya altından baş yola varıncaya kadar mevcut lağımın içinde biriken kum ve çamurun temizlenmesi ile lağımın tamiri inşası. Bunun masrafı 2.400 akçedir.

Su Borusu Döşemesi: Adı geçen baş yoldan Kara Mustafa'nın yoluna, oradan kaya başı yoluna, oradan incirli burnu yoluna gelinceye dek yine yarma hendek kazısıyla içi lökün kalaylı zebane mahalleri yedirme ile lökün sargılı altı tuğladan yastık ile üzeri kum kireç ile kır harpuştalı Arnavut su borusu döşemesi. Kanvas adedi 2.675 ve bunun masrafı 32.100 akçedir.

Su Borusu Yenilemesi: Adı geçen su yolunda bulunan kanvaslara top çekme tamiri ile bazen su borularının değiştirilmesi. Kanvas adedi 125 ve bunun masrafı 150.000 akçedir.

Su Borusu Döşemesi: Yukarı tarafta gizli incir burnu yolundan kumlu yola oradan ıskara üzerinde koca kışla yoluna oradan meşeli yola varıncaya kadar içi lökün kalaylı zebane mahalleri yedirme sargılı kum kireç ile kır harpuştalı Arnavut su borusu döşemesi. Kanvas adedi 1.750 ve bunun masrafı 210.000 akçedir.

Duvar İnşası: Zikrolunan su yolunda bulunan ıskara üzerine kum kireç ile karıştırılmış moloz taştan harpuştalı duvar ilavesi. Bunun masrafı 1.500 akçedir

Su Borusu Değişimi: Adı geçen su yolunda bulunan top çekme tamiriyle bazen su borularının değiştirilmesi. Kanvas adedi 300 ve bunun masrafı 14.400 akçedir.

²¹⁰ BOA. D. BŞM. BNE.d. No: 16367, Sayfa 4, 3 Cemaziyelevvel 1245 (31 Ekim 1829).

Su Borusu Döşemesi: Adı geçen meşeli yoldan yeni yola oradan yola oradan diğer yeni yola oradan cilalı kumluğu yoluna oradan yeni bağlardaki yol hizasıyla tarik-i amire olan baş yola varıncaya dek içi lökün kalaylı zebane mahalleri yedirme ile lökün sargılı üzeri kum kireç ile kır harpuştalı Arnavut su borusu döşemesi. Bunun masrafı 279.000 akçedir.

Su Borusu Değişimi: Zikrolunan tatlı suda mevcut top çekme tamiriyle bazen su borularının değiştirilmesi. Kanvas adedi 2.325 ve bunun masrafı 42.000 akçedir.

Duvar İnşası ve Harpuştaya Yenilemesi: Zikrolunan tatlı suda bulunan ıskara duvarları üzerine halis kum kireç ile karıştırılmış moloz taştan duvar ilavesi ve bazen harpuştaların halis harcıyla yenilenmesi inşası. Bunun masrafı 72.000 akçedir.

Su Borusu Döşemesi: Yukarıda zikredilen tarik-i amire olan baş yoldan mahalle içinde yukarı çeşmeye oradan Mehmed Efendi çeşmesine oradan cennetmekan Kaymak Mustafa Paşa hazretlerinin camii şerifi şadırvanı ile çarşı çeşme sebiline oradan sahildeki yalı çeşmesine yine çarşı çeşmesinden kale içindeki çeşme harabına suya varıncaya kadar yarma hendek kazısıyla içi lökün kalaylı zebane mahalleri lökün ile yedirme sargılı altı tuğladan yastık ile üzeri kum kireç ile kır harpuştalı Arnavut su borusu döşemesi. Bunun masrafı 111.000 akçedir.

Kanvas Değişimi: Zikrolunan tatlı suda bulunan top çekme tamiriyle bazen kanvasların değiştirilmesi. Bunun masrafı 264.000 akçedir.

Terazi İnşası: Çarşı çeşmesinden kale içindeki su hazinesine akmak üzere zikrolunan çeşme bitişğine kum kireç ile karıştırılmış köşeleri yontma moloz taştan terazi ? inşası. Bunun masrafı 12.000 akçedir.

Su Yolu İnşası: Yukarıda zikredilen tatlı sulara moloz taştan kum kireç ile karıştırılmış yollar inşası. Toplam 4 adet yolun masrafı 12.000 akçedir.

Toplam: 1.356.300 Akçe/11.302 buçuk kuruş olarak hesaplanmıştır. İkinci keşif defteri genel toplam: 28.770 kuruş 15 paradır. İkinci keşif defterine göre hem kalenin hem de suyollarının tamir masrafı toplam 28.770 kuruş tutmuştur. Görüldüğü gibi tutulan keşif defterlerinde nereye nelerin yapıldığı ve ne kadara mal olduğu gibi tüm bilgiler yer almaktadır. Ayrıca İnşaat malzemeleri, inşaat teknikleri ve yapılan tüm işlerin detayları da yine bu defterlere kaydedilmiştir.

Bundan 21 yıl sonra 1850'de Babakale'de tekrar tamirat olmuştur. Buna göre Babakale'nin bazı mahallerinin tamir edilmesi için Tophane müşirine tezkire yazılmıştır.²¹¹ Fakat burada inşaat detaylarına yer verilmemiştir. Bundan başka Babakale'de cami, çeşme ve su yollarının tamiri için ağnam vergisinin gelirlerinin ayrıldığı görülmektedir. 1866' da mültezimin bu gelirlere müdahale ettiğinden bunun engellenmesi istenmiştir.²¹² Bu ise köyde ufak tefek tamir işlerinin ara ara devam ettiğini göstermektedir. Fakat bundan sonra kale ya da köydeki diğer yapılarla alakalı herhangi bir tamir hususu ele alınmamıştır. Dolayısıyla küçük işler hariç 1829'dan sonra burada büyük bir tamirat olmadığı anlaşılmaktadır. Kale ise bugünkü görünümünü 2000'li yıllarda yapılan tamiratlarla kazanmıştır. Son onarımı 2005'te olmuştur.²¹³

2.4. Babakale'deki Görevliler

Babakale Köyü, içinde kale bulunan bir yerleşim olduğu için askeri grup tarafından yönetilmekteydi. Kalenin en üst yöneticisi diğer Osmanlı kalelerinde olduğu gibi dizdardı. Kaledeki idari yapı, dizdarın en üst yetkili olduğu bir hiyerarşiye dayalıydı. Bunun başyardımcısı da kethüdaydı. Bunların dışında kalede kâtip, imam, kapıcı, topçu, humbaracı, kale neferatı (mustahfizan) gibi askeri ve dini hizmetleri yerine getiren görevliler bulunmaktaydı. Bunların sayısı ve çeşitliliği kalelerin büyüklüğüne ve önemine göre değişebilmekteydi. Bu görevliler dizdarın sorumluluğunda görevlerini ifa ederlerdi.

²¹¹ BOA. A.MKT. MVL. No: 30/50, 13 Şevval 1266 (22 Ağustos 1850).

²¹² BOA. A.MKT. UM. No: 911/90, 5 Safer 1283 (19 Haziran 1866).

²¹³ Tombul, **a.g.e.**, s. 136.

Babakale'deki idari yapıyı anlamamız için dizdar ve diğer görevlilerin sorumlulukları hakkında bilgi sahibi olmamız gerekmektedir.

2.4.1. Dizdar

Farsça'da kale, hisar manasına gelen "diz" kelimesinden türetilmiş bir kelimedir ve kalede bulunan muhafızların kumandanı olan, kaledeki en üst rütbeli yöneticiye denirdi.²¹⁴ Dizdarın görev ve yetkileri oldukça geniştir. Şehrin asayişi, kalede saklanan değerli eşyaların korunması, hapisaneden sorumlu olması gibi görevlerden hep dizdar sorumluydu.²¹⁵ Bundan başka vergi tahsili,²¹⁶ kaleye gelen devlet ricalini karşılamak, kale muhafızlarının yerlerinde olmasını sağlamak ve dışarı çıkmalarını engellemek, yanlış harekette bulunanları cezalandırmak, kaleye giriş yapan kimseyi kefilsiz koymamak²¹⁷ ve dinen yasaklı içeceklerin tüketilmesini engellemek²¹⁸ gibi çok çeşitli görevlerden yine dizdar sorumluydu. Dizdarın bu görevleri üstlenmesinde ona yardımcı olan görevliler de vardı. Bunlar kethüda, bölükbaşı, kale imamı, müezzin, kapıcı, topçu, nöbetçi, terzi, marangoz, özel görevliler ve kale erleriydi.²¹⁹ Dizdarların ayrıca savaş sırasında sefere katılma yükümlülükleri de vardı fakat bu daha çok küçük ve önemsiz kalelerin dizdarları için geçerliydi.²²⁰ Merkezdeki kapıkulu ocaklarının yeniçeri, cebeci, sipahi gibi bölüklerine mensup olanlar arasından seçilen dizdarlar beratla tayin edilirdi.²²¹ Dizdar bulunduğu yerin kadısına ve beylerbeyi ile sancakbeyine karşı sorumluydu ve herhangi bir başarısızlığı ve görevini kötüye kullanması durumunda bunların arzı ile azledilebilirlerdi.²²² Bunun dışında genellikle ölüm sebebiyle görevleri değişirdi. Emri altındaki askerlerin azil ve tayininde söz sahibi olan dizdarlar orta dereceli tımar sahibiydiler.²²³

²¹⁴ Yusuf Oğuzoğlu, "Dizdar" **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.9, İstanbul 1994, ss. 480-481.

²¹⁵ Oğuzoğlu, **a.g.m.**, s. 480-481.

²¹⁶ Batmaz, **a.g.m.**, s.3.

²¹⁷ Çoban, **a.g.t.**, s. 29-30.

²¹⁸ Dizdar bu vazifesini, aldığı istihbarat neticesinde ya da şüphelendiği durumlarda yapardı. Bu doğrultuda kuşkulandığı evlere baskın yaptığı da olurdu. "Mesela 1655 yılında kale sâkinlerinden Bekir bin Müezzin Hasan'ın evinde içki meclisi kurularak şarap içildiği ihbar edilmiş; kale dizdarı Hüseyin Ağa bu eve baskın düzenleyerek İmamzâde Süleyman ve Bekir'i şarap içerken yakalamıştır". Bkz. Uzun, Çakar, **a.g.m.**, s. 348.

²¹⁹ Oğuzoğlu, **a.g.m.**, s. 480-481.

²²⁰ Altuntaş, **a.g.t.**, s. 41.

²²¹ Oğuzoğlu, **a.g.m.**, s. 480-481.

²²² Batmaz, **a.g.m.**, s.4.

²²³ Oğuzoğlu, **a.g.m.**, s. 480-481

Arşiv belgelerinden, Babakale’de kalenin inşasından 1821 yılına kadar geçen dönemde en az 7 dizdarın görev yaptığını öğrenmekteyiz. Bunların görev yılları ve isimleri tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6

Babakale Dizdar Listesi

Dizdarın Adı	Görev Yılı/Yılları
Mehmed ²²⁴	1728- ?
Ahmed bin Veli ²²⁵	? -2 Temmuz 1792
Mehmed bin Ahmed ²²⁶	2 Temmuz 1792-
Mustafa ²²⁷	1799-?
Mehmed Emin Ağa ²²⁸	1814
Mehmed Halife ibn Ahmed ²²⁹	? -24 Aralık 1821
Mehmed Emin Halife ²³⁰	24 Aralık 1821- ?

Tabloda adı geçen dizdarların bazılarının göreve geldiği yıl, bazılarının da görevden ayrıldığı yıl tespit edilememektedir. Babakale’de dizdarlık vazifesi 1728 yılından 1792’ye kadar iki kişi tarafından yürütülmüştür. Bu tarihten sonra ise sık sık kale dizdarları değişmiştir. Bunlardan Mehmed bin Ahmed ve Mehmed Emin Halife, vefat eden babalarının yerine göreve gelmiştir. Buradan, bir sorun yaşanmadığı takdirde dizdarlık görevinin Babakale’de de kayd-ı hayat şartıyla ifa edildiğini anlamaktayız. Ayrıca Mehmed bin Ahmed’in dizdarlık görevine getirilmesinde kale zabitan ve neferatının da referansı vardır.²³¹ Demek ki bu kişi kale halkı tarafından sevilen ve sayılan birisiydi. Buradan da dizdarın göreve gelmesinde diğer kale görevlilerinin olumlu kanaatlerinin önemli olduğunu anlamaktayız.

²²⁴ BOA. C.AS. No: 1219/54687, 29 Zilkade 1145 (13 Mayıs 1733).

²²⁵ BOA. C.AS. No: 284/11807, 12 Zilkade 1206 (2 Temmuz 1792).

²²⁶ BOA. C.AS. No: 284/11807, 12 Zilkade 1206 (2 Temmuz 1792).

²²⁷ BOA. C.EV. No: 13/625, 28 Cemaziyelevvel 1214 (28 Ekim 1799).

²²⁸ BOA. C.AS. No: 144/6342, 13 Muharrem 1230 (26 Aralık 1814).

²²⁹ BOA. C.AS. No: 507/21163, 29 Rebiülevvel 1237 (24 Aralık 1821).

²³⁰ BOA. C.AS. No: 507/21163, 29 Rebiülevvel 1237 (24 Aralık 1821).

²³¹ BOA. C.AS. No: 284/11807, 12 Zilkade 1206 (2 Temmuz 1792).

Babakale'deki dizdarlar da diğer görevlilerin atamalarında söz sahibi idi. Mesela Aralık 1789'da 2. Odada günlük 7 akçe ile mustahfızlık görevini yürüten Yahya bin Abdullah çocuksuz olarak vefat etmiş, boşalan görevine ise erbab-ı istihkaktan Elhac Hasan bin Hüseyin getirilmiştir. Kale dizdarı, Elhac Hasan'ın bu görevin üstesinden gelmeye kâdir olduğunu belirtmiştir.²³² Osmanlı Devleti, kalelerde görev yapan askerlerin görev değişiminde gediğin babadan oğula geçmesine müsaade etmekteydi.²³³ Bu hem askeri alan dışındaki görevliler için hem de kale erleri ve dizdarlar için geçerliydi.²³⁴ Yukarıda adı geçen iki dizdarın babasından kalan görevi devam ettirmesi, Babakale'de de bu durumun geçerli olduğunu göstermektedir. Babakale dizdarlarından Ahmed bin Veli ve Mehmed Halife ibn Ahmed'in aldığı maaş, günlük 40 akçedir.²³⁵ Diğer dizdarlar da muhtemelen bu maaşa tabiydi. Bu miktar, kalenin banisi Kaymak Mustafa Paşa'nın Babakale'yi içeren dördüncü vakfiyesinde belirtilmiştir. Maaşları bu vakıftan ödenmiştir.²³⁶ Kalede görev yapan asker ve diğer hizmetlilere bakıldığında en yüksek maaş dizdara aittir.

Osmanlı'da bazı kale dizdarlarının sorumsuzlukları ve yaptıkları yolsuzluklar zaman zaman belgelere yansımıştır. Babakale'de de bunlardan biri yaşanmıştır. Buna göre kalede dizdar olan Mehmed Emin Ağa, merkezden gönderilen zahire ve erzakın ecnebi gemilerine yüklenmesine izin vermiş ve kaleyi bunlardan mahrum bırakmıştır. Ayrıca erâzil (rezil, aşağılık kimseler) ve eşkıyalarla görüşüp ilişki kurmuş, ara ara kaleyi boş bırakarak 30-40 gün boyunca Midilli ve Molova adalarında zevk ve sefaya dalmıştır. Tuzla Kazası naibinin durumu bildirmesi üzerine bu şahıs akıllanması için Aralık 1818'de çavuş vasıtasıyla Limni Adası'na sürgüne gönderilmiştir.²³⁷ Fakat bu kişinin buna rağmen azledilmediği ve kısa süre sonra görevine döndüğü anlaşılmaktadır. Kasım 1819'da Mehmed Emin Ağa görevini kusursuz yapmasına binaen maaşının yetmediği gerekçesiyle zam istemiş ve bu isteği olumlu karşılanmıştır.²³⁸ Demek ki sürgünden kısa sürede dönmüş ve görevine devam etmiştir. Bununla birlikte bir sonraki dizdarın Aralık 1821'de vefat edip yerine oğlunun geçmesi, Mehmed Emin Ağa'nın en fazla 1821 yılına kadar dizdarlık yaptığını

²³² BOA. C.AS. No: 904/38974, 29 Rebiülevvel 1204 (17 Aralık 1789).

²³³ Gezer, **a.g.e.**, s. 272. Güven, **a.g.t.**, s. 52.

²³⁴ Gezer, **a.g.e.**, ss. 271-272, 332.

²³⁵ BOA. C.AS. No: 284/11807, 12 Zilkade 1206 (2 Temmuz 1792); BOA. C.AS, No, 507/21163, 29 Rebiülevvel 1237(24 Aralık 1821).

²³⁶ Aktepe, **a.g.m.**, s. 29.

²³⁷ BOA. C.ZB. No: 8/358, 6 Safer 1234 (5 Aralık 1818).

²³⁸ BOA. C.AS. No: 835/35620, 29 Muharrem 1235 (17 Kasım 1819).

göstermektedir. Buradan da bu kişinin ya azledildiğini ya da yaşı gereği vefat ederek yerine başkasının geçtiğini anlamaktayız.

2.4.2. Kethüda

Dizdarın görev alanı çok geniş olduğu düşünüldüğünde tüm işleri kendisi yapması mümkün değildi. Bu konuda ona yardımcı olan kale görevlisi kethüda idi. Kethüda kale erlerinin dirlik ve düzeninin sağlanması ve diğer bütün hizmetlerin yerine getirilmesinde dizdarla ortak sorumluluğa sahipti. Tayin usulleri ve bağlı bulunduğu makamlar dizdarinkiyle aynıdır. Kale kethüdalarına da görevleri karşılığında dirlik verilirdi. Dizdarın başyardımcısı olması dolayısı ile kaledeki diğer grupların başındaki kethüdalarla karıştırmamak gerekir. Çünkü bu grupların başında da kethüda bulunabiliyordu.²³⁹ 4 Ağustos 1734 tarihli bir deftere göre bu tarihte Babakale'nin kethüdası Ömer bin Hacı Halil'dir. Bu kişi görevini günlük 20 akçeye yürütmektedir.²⁴⁰ Belgenin tarihine bakıldığında Ömer bin Hacı Halil'in Babakale'nin ilk kethüdası olma ihtimali de oldukça yüksektir. Osmanlı tahtında değişiklik olduğunda devlet görevinde bulunanların beratları yenilenirdi.²⁴¹ 1757 yılında III. Osman'ın yerine Osmanlı tahtına III. Mustafa geçmiştir. Buna binaen Babakale'de günlük 20 akçe vazife ile kale kethüdası olan Mehmed bin Hasan'ın beratı yenilenmiş ve parasını Kaymak Mustafa Paşa Vakfı'nın mütevellisinden almak üzere tekrar kethüda tayin edilmiştir.²⁴² 21 Eylül 1821 tarihinde ise kale kethüdası Ahmed Aziz'dir.²⁴³

Bundan başka kalede bulunan çeşitli askeri grupların başında kendi kethüdaları da vardı. Mesela Ağustos 1734'te topçular kethüdası günlük 15 akçe vazife ile Hüseyin bin Mustafa'dır.²⁴⁴ 30 Nisan 1794 tarihinde ise topçular kethüdalığı görevini günlük 15 akçe ile yürüten Ali bin Hüseyin vefat etmiş, onun yerine kendi oğlu Elhac Mehmed tayin

²³⁹ Batmaz, a.g.m., s.5.

²⁴⁰ BOA. D.HMH.d. No: 21602, Sayfa 10, 4 Rebiülevvel 1147 (4 Ağustos 1734).

²⁴¹ Mübahat S. Kütükoğlu, "Berat" TDV İslam Ansiklopedisi, C. 5, İstanbul 1992, ss. 472-473.

²⁴² BOA. AE. SMST.III. No: 39/2697, 29 Zilhicce 1171 (3 Eylül 1758).

²⁴³ BOA. C.AS. No: 880/37795, Lef 1, 23 Zilhicce 1236 (21 Eylül 1821).

²⁴⁴ BOA. D. HMH.d. No: 21602, Sayfa 10, 4 Rebiülevvel 1147 (4 Ağustos 1734).

edilmiştir.²⁴⁵ Burada da tıpkı dizdarda olduğu gibi görevin babadan oğula geçtiğini görmekteyiz. 21 Eylül 1821’de ise topçular kethüdası Elhac Muhammed’dir.²⁴⁶ Babakale kethüdalarının maaşları da Mustafa Paşa’nın son vakfiyesinde 20 ve 15’er akçe olarak belirtilmiştir.²⁴⁷

2.4.3. Kale Erleri/Mustahfızân

Dizdar ve kethüdaya bağlı olan kale erleri, onların arzı üzerine merkezden beratla tayin olunurlardı ve bunlara görevleri karşılığı tımar tevcih edilirdi.²⁴⁸ Kale erleri topçu, humbaracı, cebeci, tüfenkendaz, yerli kulu, gönüllü, beşli, farisan gibi çeşitli askeri sınıflardan oluşmaktaydı. Bunlardan yeniçeriler nöbetle ve üç seneliğine kalede görev yapar, hizmeti bitenlerin yerine merkezden başka bir orta gönderilirdi.²⁴⁹ Savaş dışı zamanlarda taşra görevlerine giden yeniçeriler için buradaki en önemli görev kale muhafızlığı idi.²⁵⁰ Bu askeri grubun gece gündüz kaleyi beklemekten başka kale dışında hazine beklemek, kılavuzluk yapmak gibi görevleri de vardı.²⁵¹ Babakale küçük bir iç kale olduğundan saydığımız askeri sınıfların tümü yoktu. Her kalede bulunan topçu birlikleri Babakale’de büyük çoğunluğu oluşturmaktaydı. Ayrıca humbaracı birlikleri ve gulam askerleri de kalede bulunmaktaydı. Tıpkı dizdarlık gibi bu görevler de babadan oğula geçebiliyordu. Ölen kişinin oğlunun olmadığı durumlarda ise dizdar ya da kendi sınıfının ağasının referansı ile başkası atanıyordu. Nisan 1737’de kalede topçu çavuşu değişmiştir. Buna göre günlük 8 akçe ulufe ile bu görevi yürüten Mehmed bin Halil çocuksuz olarak vefat etmiş, yerine Mehmed bin Mehmed getirilmiştir. Mehmed bin Halil’in vefatını bildiren ise topçubaşısıdır.²⁵² Mehmed bin Mehmed’in bu göreve getirilmesinde de muhtemelen topçubaşısı söz sahibidir. Zira dizdarda olduğu gibi her görevin rütbeli olan şahısları diğerlerinin azli ya da tayininde söz sahibidir.

²⁴⁵ BOA. C.AS. No: 515/21496, 29 Ramazan 1208 (30 Nisan 1794).

²⁴⁶ BOA. C.AS. No: 880/37795, Lef 1, 23 Zilhicce 1236 (21 Eylül 1821).

²⁴⁷ Aktepe, **a.g.m.**, s. 29.

²⁴⁸ Gürbüz, **a.g.m.**, s.381.

²⁴⁹ Batmaz, **a.g.m.**, ss.6-7.

²⁵⁰ Uğur Demlikoğlu, ‘‘18. Yüzyılda Van Kalesi ’nde Bulunan Dergâh-ı Âli Yeniçerileri’’, **SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 46, Nisan 2019, s. 75.

²⁵¹ Batmaz, **a.g.m.**, s.6.

²⁵² BOA. AE. SMHD.I. No: 252/20585, 26 Zilhicce 1149 (27 Nisan 1737).

Temmuz 1773'te Babakale'de 3. Odada (bölük) günlük 9 akçe vazife ile ser bölükân-ı gulam olan Abdurrahman ibn Mehmed bu görevi kendi rızasıyla İsmail ibn Mustafa'ya bırakmış ve bu kişiye berat verilmiştir.²⁵³ Abdurrahman ibn Mehmed'in görevi neden bıraktığı yazmasa da yaşından dolayı görevinden feragat ettiğini düşünebiliriz. 1790'ın Kasım ayında iki mustahfız değişikliği gerçekleşmiştir. Buna göre 1. Odada yevmi 7 akçe vazife ile mustahfız olan İbrahim bin Hüseyin vefat etmiş ve yerine Esseyyid Osman ibn Ebubekir getirilmiştir. 3. Odada ise 7 akçe vazife ile mustahfız olan Ali bin İbrahim, görevini kendi rızası ve isteğiyle Ahmed bin Abdurrahman'a bırakmıştır.²⁵⁴

Ekim 1799'da Babakale'de iki görev değişimi daha olmuştur. Bunlardan ilki, 2. Odada günlük 7 akçe vazifeyle mustahfız olan İsmail Halife'nin vefatı ile gerçekleşmiştir. Dizdarın durumu bildirmesi üzerine bu göreve meftanın kendi büyük oğlu Mustafa ibn İsmail Halife getirilmiştir.²⁵⁵ Diğer ise kalede günlük 7 akçe vazifeye mutasarrıf olan kale mustahfızlarından Ahmed bin Mustafa'nın, bu görevi kendi rızasıyla Mehmed bin Mustafa'ya bırakması sonucu gerçekleşmiştir. Bu durumu bildiren de dizdar Mustafa'dır.²⁵⁶ 1806'nın Haziran ayında kalede 1. Odada günlük 7 akçe ile topçu neferi olan Hasan bin Mehmed kendi isteğiyle bu vazifeyi Salih bin Hüseyin'e bırakmıştır. Durumu haber veren ise kalenin topçubaşısıdır.²⁵⁷ 1810 yılına ait bir belgeye göre Babakale'de bulunan humbaracıyân cemaatinin mevaciplerine, Mehmed Emin Efendi'nin Evrenos ve tevabii mukataası akçesinde olan hissesinin havale edilmesine karar verilmiştir. Buradan Babakale'de humbaracı birliklerinin de bulunduğunu anlamaktayız.²⁵⁸

Aralık 1814'te Babakale'de üç tane tayin gerçekleşmiştir. Bunlardan ilki, günlük 7 akçe vazife ile mustahfızân neferâtından olan Mehmed'in vefat etmesi sonucu boş kalan görevine büyük oğlu Mustafa'nın getirilmesidir.²⁵⁹ Diğer tayin topçu neferi Halil ibn Mustafa'nın evlatsız olarak vefat etmesi üzerine gerçekleşmiştir. Boşta kalan 7 akçelik bu göreve erbab-ı istihkaktan Veliyüddin ibn Hasan getirilmiştir. Bir diğeri ise günlük 10 akçe

²⁵³ BOA. C.EV. No: 618/31151, 29 Rebiülahir 1187 (20 Temmuz 1773).

²⁵⁴ BOA. C.EV. No: 635/32006, Lef 3, 28 Safer 1205 (6 Kasım 1790).

²⁵⁵ BOA. C.EV. No: 13/623, 28 Cemaziyelevvel 1214 (28 Ekim 1799).

²⁵⁶ BOA. C.EV. No: 13/625, 28 Cemaziyelevvel 1214 (28 Ekim 1799).

²⁵⁷ BOA. AE. SSLM. III. No: 275/15886, 21 Rebiülevvel 1221 (8 Haziran 1806).

²⁵⁸ BOA. AE. SMHD. II. No: 79/6180, 1 Şa'ban 1225 (1 Eylül 1810).

²⁵⁹ BOA. C.ZB. No: 17/801, 13 Muharrem 1230 (26 Aralık 1814).

vazife ile mustahfız neferlerinden çavuş olan Mehmed ibn Ali'nin vefat edip yerine kardeşi Hasan ibn Ali'nin tayin edilmesidir. Bahsedilen bu üç vefat haberini bildiren de o yıllarda dizdarlık vazifesini yürüten kale dizdarı Mehmed Emin Ağa'dır.²⁶⁰

1818 yılında diğerlerinden farklı bir tayin meselesi göze çarpmaktadır. Buna göre Babakale'de görevli topçu bölükbaşlarından Ali bin Mehmed elindeki beratı kaybetmiştir. Kaybolan berat yerine ise merkezden kendisine yenisi gönderilmiş ve bu şahıs görevine devam etmiştir.²⁶¹ Yaklaşık bir sene sonra ise kalede günlük 7 akçe vazife ile 2. odada topçu olan Veliyüddin bin Hasan vefat etmiş ve hizmeti boş kalmış, yerine kendi büyük oğlu Mehmed atanmıştır.²⁶² Vefat eden bu kişi yukarıda bahsedildiği üzere Aralık 1814'te Halil ibn Mustafa'nın yerine getirilen topçu neferi Veliyüddin olmalıdır. Veliyüddin'in bu görevi beş yıl yürüttüğü anlaşılmaktadır. Osmanlı kalelerinde zaman zaman çocuk ve yaşlı askerlerin görev yaptığı bilinmektedir.²⁶³ Burada da göreve gelmesinden kısa süre sonra vefat etmesi, Veliyüddin'in ölüm nedeninin yaşlılık olma olasılığını akla getirmektedir.

10 Temmuz 1825'te ise kalede topçuyân ulufesinden 30 akçe ile topçubaşılığa mutasarrıf olan Hasan vefat etmiş, bunun üzerine kendi büyük oğlu Mehmed'e bu 30 akçe ulufesi tevcih olunmuştur.²⁶⁴ Babakale'de kale erlerinin yaşadığı bir sıkıntı da belgelere yansımıştır. Babakale mustahfızları ve dizdarının Mayıs 1766'da sunmuş olduğu ortak arzuhale göre Kaymak Mustafa Paşa Vakfı mütevellisi I. Mahmud'un kale erleri için yaptırdığı 50 tane odadan (ev) kira almak istemiştir. Askerler de eskiden böyle bir şeyin olmadığını söyleyerek kira vermek istemediklerini belirtmişler ve sorunun çözülmesini istemişlerdir.²⁶⁵

²⁶⁰ BOA. C.AS. No: 144/6342, 13 Muharrem 1230 (26 Aralık 1814).

²⁶¹ BOA. C.EV. No: 121/6039, 7 Muharrem 1234 (6 Kasım 1818).

²⁶² BOA. C.EV. No: 425/21524, 29 Zilhicce 1234 (19 Ekim 1819).

²⁶³ Cengiz Fedakâr, *'1787-1792 Osmanlı-Avusturya, Rus Savaşları'nda Bender Kalesi'*, Prof. Dr. Erdoğan Merçil'e Armağan, (Editörler: Emin Uymaz vd.) Bilge Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul 2013, s. 385.

²⁶⁴ BOA. C.AS. No: 295/12249, 24 Zilkade 1240 (10 Temmuz 1825).

²⁶⁵ BOA. C.AS. No: 427/17722, 25 Zilkade 1179 (5 Mayıs 1766).

2.4.4. Diğer Görevliler

Kalelerde askeri görevlilerden başka bir de hizmetkâr-ı kal'a adı altında zikredilen görevliler vardı.²⁶⁶ İmam, müezzin, hatib, duacı gibi görevliler kaledeki dini görevleri ifa ederlerdi. Kâtip yazışma ve kayıt tutma işlerini, bevvab, ferraş gibi görevliler de geri hizmetleri yerine getirirlerdi. Saydığımız bu kale halkının tümü her zaman her kalede bulunmayabiliyordu. Kalenin büyüklüğü, stratejik konumu ve işlevi, o kalede hangi askeri grupların ve görevlilerin ne kadar sayıda bulunacağını etkileyen faktörlerdi. Babakale'de de bunlardan bazıları bulunmaktaydı.

2.4.5. Kâtip

Mayıs 1733 tarihli bir belgeye göre günlük 10 akçe aylıkla Babakale kâtibi olan Ali Osman hizmetini terk etmiş, bunun üzerine Abdullah bin Halil bu göreve getirilmiştir. Ali Osman'ın terk-i hizmet durumunu bildiren ise kale dizdarı Mehmed'dir.²⁶⁷ Bu aynı zamanda Babakale'de rastladığımız ilk görev değişimidir. Ayrıca belgeden kalenin ilk katibinin Ali Osman, ikincisinin ise Abdullah olduğunu öğrenmekteyiz. 1790'ın Kasım ayında da bir kâtip değişikliği gerçekleşmiştir. Bu görevi günlük 10 akçe ile yürüten İbrahim bin Hüseyin çocuğu olmadan vefat etmiş, yerine erbab-ı istihkaktan Esseyid Osman Efendi ibn Ebubekir getirilmiştir.²⁶⁸ Mustafa Paşa'nın vakfiyesinde kalenin tamiri ve diğer masrafları için gereken parayı her yıl İstanbul'a yazarak talep etmeleri, kale katiplerinin vazifesi olarak belirtilmiştir.²⁶⁹

²⁶⁶ Batmaz, **a.g.m.**, s.8.

²⁶⁷ BOA. C.AS. No: 1219/54687, 29 Zilkade 1145 (13 Mayıs 1733).

²⁶⁸ BOA. C.EV. No: 635/32006, Lef 4, 28 Safer 1205 (6 Kasım 1790).

²⁶⁹ Aktepe, **a.g.m.**, s. 29.

2.4.6. Vakıf Mütevellisi

Ekim 1809'da günlük 15 akçe ile Hırzülbahr vakıf mallarına bakma görevini yürüten Esseyid Yakub Halife vefat etmiştir. Boşta kalan görevini yürütmek üzere ise yerine Abdurrahim bin Ali Rıza getirilmiştir.²⁷⁰

2.4.7. Hitabet

1811'in Ocak ayında kale içindeki Kaptan Mustafa Paşa Camii'nin hitabeti boş kalmış, bu göreve erbab-ı istihkaktan Seyyid Mehmed Halife tayin edilmiştir.²⁷¹

2.4.8. Bevvab/Kapıcı

II. Mahmud'un tahtta olduğu Ağustos 1831 tarihine ait bir belgeden, bu tarihte Babakale'de iki tane kapıcının görev yaptığını öğrenmekteyiz. Bu kapıcılardan Mehmed bin Veli evlatsız olarak vefat etmiş ve hizmeti boş kalmıştır. Diğer kapıcı Mustafa bin Veli de vefat etmiş, bunun yerine oğlu Osman getirilmiştir. Fakat Osman bu işi istememiş ve görevini yapmamıştır. Bunun üzerine hem adı geçen Mehmed bin Veli'nin mahlûlünden hem de Osman'ın görev terkinden boş kalan 16 akçelik iki adet kapıcılık vazifesi, Vali Zade Elhac Ahmed bin Mustafa'ya verilmiştir.²⁷² Bu durumda Babakale'de tek kapıcının kaldığı anlaşılmaktadır. Fakat bu göreve harcanan para yine aynıdır. Bu aynı zamanda Babakale'ye dair ulaşabildiğimiz son görev tevcihidir.

3.4.9. Mehter

Bazı kalelerde mehteran grubu da bulunmaktadır. Bunlar günün belli saatlerinde mehter çalarlar ve gerek kale halkını gerek sivil halkı memnun ederlerdi. Mesela Harput

²⁷⁰ BOA. C.AS. No: 940/40760, 29 Şaban 1224 (9 Ekim 1809).

²⁷¹ BOA. HAT. No: 1512/44, 29 Zilhicce 1225 (25 Ocak 1811).

²⁷² BOA. C.AS. No: 584/24589, 8 Rebiülevvel 1247 (17 Ağustos 1831).

Kalesi'nde bir mehterhane ve bunun da gece gündüz hizmet gören mehterleri vardı.²⁷³ Mustafa Paşa'nın son vakfiyesinde Babakale görevlilerinin maaşlarının belirtildiği kısımda mehterbaşıya 6, bunun iki yardımcısına da 5'er akçe günlük verilmesi istenmiştir.²⁷⁴ Ağustos 1734 tarihli bir belgede de buna paralel olarak kalede mehterbaşı olan Ali bin Hasan'ın günlük 6, yardımcıları Hüseyin bin Nasuh ve Yusuf bin Mehmed'in de günlük 5'er akçe ile bu görevi yürüttükleri belirtilmiştir.²⁷⁵ Ayrıca kalenin kısımlarını anlattığımız bölümde Babakale'de bir nevbethanenin²⁷⁶ bulunduğundan bahsetmiştik.²⁷⁷ Buradan da Babakale'nin içinde mehter takımına ait bir yapının bulunduğunu öğrenmekteyiz.

2.4.10. Suyolcu

Kalede ayrıca Eylül 1821 tarihinde kale suyollarının bakımıyla ilgilenen bir suyolcu bulunmaktadır.²⁷⁸ 1831 tarihinden sonra herhangi bir görev atamasına rastlayamamız bu tarihten sonra kalenin bölgedeki öneminin azalmış olabileceğini akla getirmektedir. Buna binaen kaleye asker gönderme işi askıya alınmış ve kale uzun bir süre az sayıda askerle birlikte kaderine terk edilmiş olabilir. Zaten 1842 yılına ait askerlerin aylıklarını gösteren bir mahiyye defterinden sonra 1901 yılına kadar bunların isimleri ya da maaş ve tevcihleriyle alakalı bir kayıt bulunmamaktadır. 1901 yılına ait belgede Babakale'de eskiden bolca asker bulundurulduğu fakat bunların kaldırılıp birkaç bekçi asker bırakıldığı yazmaktadır. Devamında korsanların tekrar (eskisi gibi) buraya çıkıp halka yağma yaptığına değinilmiş hem bu durumun def edilmesi hem de kalenin kaderine terk edilmemesi için buraya yeniden asker gönderilmesi talep edilmiştir.²⁷⁹ Görüldüğü gibi belgenin içeriği bu görüşümüzü desteklemektedir. Fakat burada şunu belirtmek gerekir ki Babakale'nin önemini yitirmesi, onun gereksiz yere yapılmış bir bina olduğunu göstermez. Hatta kalenin önemini kaybetmesi, görevini layıkıyla yapmasına bağlıdır. Kalenin yapılış nedenlerini açıkladığımız

²⁷³ Celalettin Uzun, Enver Çakar, "17. Yüzyılda Harput Kalesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 26, S. 2, Elazığ 2016, s. 341.

²⁷⁴ Aktepe, *a.g.m.*, s. 29.

²⁷⁵ BOA. D. HMH.d. No: 21602, Sayfa 10, 4 Rebiülevvel 1147 (4 Ağustos 1734).

²⁷⁶ Mehter takımının bulunduğu yere verilen addır. Bkz. Pakalın, *a.g.e.*, C. 2, s. 685.

²⁷⁷ BOA. D. BŞM. BNE.d. No: 16354, Sayfa 4, 5 Receb 1244 (11 Ocak 1829).

²⁷⁸ BOA. C.AS. No: 880/37795, Lef 1, 2, 23 Zilhicce 1236 (21 Eylül 1821).

²⁷⁹ BOA. DH. MKT. No: 2445/7, 17 Ramazan 1318 (8 Ocak 1901). Ayvacık sahillerinin muhafazası için gönderilmesi istenen bu askerler ya topçu ya da jandarmadan bir müfrezedir. Bkz. BOA. DH. MKT. No: 2555/97, 1 Şaban 1319 (13 Kasım 1901).

bölümde buranın korsan yatağı olduğunu belirtmiştik. Kale yapıldıktan sonra korsanlar yavaş yavaş burayı terk etmiş ve buradan tamamen kopmuşlardır. Yani kale üzerine düşen vazifeyi başarıyla ifa etmiştir denebilir. Bu durumda da devlet artık buranın güvenli bir yer olduğuna kanaat getirerek kaleyi göz ardı etmiş olabilir. Korsanlar da bu boşluğu fark etmiş olacaklar ki 1900'lü yılların başlarında tekrar burada yağma hareketlerine girişmişlerdir.

2.5. Asker Maaşları ve Asker Sayıları

Askerlerin maaş ve yoklama defterlerinden Babakale'de kimin hangi tarihte ne kadar maaşla hangi görevde bulunduğunu toplu olarak tespit edebilmekteyiz. Bu belgeler kalenin yapımının tamamlanmasından sonra başlayıp 19. yüzyılın ortalarına kadar bize bu konular hakkında bilgiler sunmaktadır. Bunlardan ilki Ağustos 1734 tarihlidir ve Kaymak Mustafa Paşa'nın Bababurnu'ndaki vakıflarında çalışan görevlileri ve bunların maaşlarını gösteren listedir. Burada 6 tane kaleiçi cami çalışanı, 12 kale zabitanı, 48 tane de mustahfiz ve topçu askerinin ismi ve aldıkları maaşlar kaydedilmiştir. Cami çalışanlarının günlük yevmiyeleri 5 ile 10 akçe, zabitanların 5 ile 40 akçe, mustahfiz ve topçuların yevmiyeleri de 7 ile 10 akçe arasında değişmektedir.²⁸⁰ Ayrıca buradan Ağustos 1734'te Babakale'de toplam 66 görevlinin bulunduğunu anlamaktayız.

Bundan sonra neredeyse 100 yıllık bir süreçte bu askerlere dair toplu bir isim ve maaş listesine ulaşamadık. Bunun yerine bir ya da birkaç kişiyi içeren görev değişimlerine yukarıda değinmiştik. 1830'un Temmuz ayına gelindiğinde ise Babakale'de topçu askerleri yoklanmıştır. Yoklama sonucunda 1 mülazım, 7 çavuş, 4 onbaşı ve 70 nefer ile toplamda 82 askerin kalede hizmet verdiği anlaşılmaktadır. Buna göre mülazım Hacı Müderris Mehmed Efendi Zade İsmail Ağa, 1. çavuş Hacı Ahmed oğlu Hacı Mustafa Ahmed, 2. çavuş Pehlivan Halil Mehmed, 3. çavuş Mustafa oğlu Mustafa Mustafa, 4. çavuş Berber oğlu Ahmed Bekir, 5. çavuş Hacı İsmail oğlu Ahmed Mehmed, 6. çavuş Hacı Ahmed oğlu Hasan Ahmed, 7. çavuş İsmail Ağa'nın oğlu Ahmed İsmail, cebahaneci makamında hartuç imali ve mühimmat hıfzına nezaret edecek onbaşılar Berber oğlu Ahmed Mehmed, Esmer Hüseyin oğlu Mehmed Hüseyin, Kara Teke'nin oğlu İbrahim Hüseyin ve Ali'nin oğlu Hacı Hüseyin Ali'dir.

²⁸⁰ BOA. D. HMH.d. No: 21602, Sayfa 10, 4 Rebiülevvel 1147 (4 Ağustos 1734).

Neferlerin isimleri de ağırlıklı olarak Mehmed, Ahmed, Halil, Hasan ve Hüseyin gibi sık kullanılan adlardır.²⁸¹

Nisan 1835 ile Nisan 1836 arasında Babakale’de bulunan topçu askerleri yoklanarak maaşları verilmiştir. Nisan 1835’e ait belgeye göre kalede mevcut olan topçu askerlerinin geçmiş olan aylıklarının karşılığı 32.830 kuruştur. Bu meblağın Babakale topçularına mansure hazinesinden gönderilmesi emredilmiştir.²⁸² Kısa süre sonra Babakale’deki topçu askerleri tekrardan yoklamaya tabi tutulmuş ve maaşları hesaplanmıştır. Bu esnada vefat ve firar edenler ve bunların yerine yazılanlar, eski askerler ve tüm bunların kayıt tarihleri kaydedilmiştir. Yoklamaya göre icap eden toplam 32.830 kuruş aylığın gönderilmesi hususu, kaptan-ı derya Damat Halil Rıfat Paşa tarafından merkeze bildirilmiştir. Bunların ödenip fazlası çıkarsa bunun hazineye iade edilmesi istenmiştir.²⁸³ Yapılan yoklamalara göre Babakale yerli topçularının Şubat/Mart 1832’den 26 Temmuz 1835’e kadar 43 aylık mahiyeleri şu şekildedir:

Tablo 7

Babakale Topçu ve Zabitanlarının Maaşları

Zabit/Nefer	Birikmiş Maaşı (Kuruş)
Yüzbaşı Mehmed Ağa	350
Mülazım Hacı Mustafa Ahmed	1500
Çavuş Mustafa Mustafa	1075
Çavuş Mehmed Hasan	645
1. Onbaşı Mehmed Hacı Ahmed	515
Hasan Ahmed	430
Mehmed Halil	430
Hasan Mustafa	430
Mustafa Mehmed	430
Halil Ali	430
Mustafa İbrahim	430
Emin Hüseyin	430
Ali Mehmed	430
Hacı Ali Hüseyin	430
Halil Ahmed	430
Ahmed İsmail	430
Mehmed Mustafa	430
Abdullah Mehmed	430
Ahmed İsmail	430

²⁸¹ BOA. D. BŞM.d. No: 9776, Sayfa 26, 27, 9 Safer 1246 (30 Temmuz 1830).

²⁸² BOA. HAT. No: 529/26093, 29 Zilhicce 1250 (28 Nisan 1835).

²⁸³ BOA. C.AS. No: 789/33443, 28 Şevval 1251 (16 Şubat 1836).

Tablo 7'in Devamı

Halil İsmail	430
Mustafa Ali	430
Mustafa Mehmed	430
Mustafa Mustafa	430
Ahmed Halil	430
2. Onbaşı Ahmed Mehmed	645
Ahmed Mehmed	430
Ahmed Veli	430
İsmail Hüseyin	430
Mustafa Mustafa	430
Hasan Halil	430
Ahmed Osman	430
Hasan İbrahim	430
İbrahim Mehmed	430
Emin Ahmed	430
Arif Ahmed	430
Emin İsmail	430
Halil Mehmed	430
Hasan Ahmed	430
Mustafa Selim	430
Hasan Hüseyin	430
Emin Ahmed	430
Ahmed Mehmed Ali	430
Mehmed Mehmed	430
Hüseyin Ali	430
3. Onbaşı Ahmed Bekir	645
Mehmed Hüseyin	430
Ali Ahmed	430
Hüseyin Hasan	430
Mustafa Halil	430
Mehmed Sulbi ?	430
Hacı Mehmed İbrahim	430
Mehmed Abbas ?	430
Mehmed Hüseyin	430
Mustafa İbrahim	430
İbrahim Edhem	430
Ahmed Halil	430
Hasan Ali	430
Hasan Osman	430
Ahmed Hacı Mustafa	170
Abdurrahman Ali	430
Emin Halil	490
Mehmed Ali	170
Mehmed Ahmed	430
4. Onbaşı Abdullah Mustafa	445
Hacı Hüseyin Ali	430
İbrahim Hüseyin	430
Hasan Ali	430
Mehmed Hasan	430
Raşid Hacı Ahmed	100
Mustafa Ali	100
Mehmed Cebrail ?	170
Abdi Mehmed	220

Tablo 7'in Devamı

Ali Mustafa	100
Ahmed Mustafa	170
Ahmed Mehmed	30
İbrahim Halil	330
Cebrail ? Hasan	330
Ahmed Hacı Hüseyin	30
Hüseyin Süleyman	30
Ahmed Ali	30
Yunus Mehmed	30
Mehmed Mustafa	30
Toplam: 82 Asker	Toplam: 32.830 kuruş

Buna göre sıradan erlerin aylık geliri 10 kuruştur. Listede en düşük meblağ olan 30 kuruşu alanlar muhtemelen yeni kaydolmuş askerlerdir. Bu yoklamayı gerçekleştiren memur ise Mehmed Şakir Efendi'dir.²⁸⁴ Adı geçen askerlerin 17 Şubat 1836'dan 17 Nisan 1836'ya kadar üç aylık mahiyeleri de kaydedilmiştir. Buradan da yine 82 askere bu sefer toplamda 2940 kuruşluk bir ödeme yapılacağı anlaşılmaktadır. Önceki listeye bakıldığında birkaç kişi hariç neredeyse tüm listenin aynı isimlerden oluştuğu görülmektedir.²⁸⁵ Bu askerlerden Yüzbaşı Mehmed Ağa, Temmuz 1836'da Babakale'ye gönderilen mühimmatı teslim alan kişidir.²⁸⁶ Eylül 1841 ile Şubat 1842 arasında Babakale'de iki kez topçu askerleri yoklanmış ve bunlara üç ve ikişer aylık maaşları dağıtılmıştır. 18 Eylül 1841 ile 14 Aralık 1841 tarihlerini kapsayan ilk yoklama aşığıda gösterilmiştir.

Tablo 8

Babakale Topçu ve Zabitanlarının Maaşları 2

Zabit/Nefer Adı	Üç Aylık Maaşı (Kuruş)
Yüzbaşı Elhac Mustafa	300
Mülazım-ı Evvel Mehmed Hasan	150
Çavuş-ı Evvel Mehmed Hacı Ahmed	75
Çavuş-ı Sani Ahmed Hacı Mustafa	75
İ. Onbaşı Mehmed Halil	45
Hasan Mustafa	30
Mustafa Mehmed	30
Halil Ali	30
Mustafa İbrahim	30
Ali Mehmed	30
Ahmed İsmail	30

²⁸⁴ BOA. D. PYM.d. No: 35941, 17 Zilhicce 1251 (4 Nisan 1836).

²⁸⁵ BOA. D. PYM.d. No: 36002, Sayfa 30, 29 Zilhicce 1251 (16 Nisan 1836).

²⁸⁶ BOA. C.AS. No: 370/15331, 15 Rebiülahir 1252 (30 Temmuz 1836).

Tablo 8'in Devamı

Mehmed Mustafa	30
Mustafa Mehmed	30
Mustafa Mustafa	30
Halil Ahmed	30
İbrahim Halil	30
Halil İbrahim	30
Mustafa Hasan	30
Hasan Abdullah	30
Mehmed İbrahim	30
Mustafa Hüseyin	30
Hasan Hüseyin	30
Hüseyin Hasan	30
Ahmed Salih	30
2. Onbaşı Reşid Ahmed	45
Ahmed Mehmed	30
Veli Ahmed	30
Hüseyin İsmail	30
Hasan Halil	30
Hasan İbrahim	30
İbrahim Mehmed	30
Emin Ahmed	30
Arif Ahmed	30
Emin İsmail	30
Halil Mehmed	30
Ahmed Hüseyin	30
Mustafa Selim	30
Hasan Hüseyin	30
Abdülkadri Ahmed	30
Hüseyin Ahmed	30
Hüseyin Ali	30
Ahmed Abdullah	30
Hüseyin İbrahim	30
Veli Hasan	30
3. Onbaşı Abdullah Mustafa	45
Mehmed Hüseyin	30
Hüseyin Hasan	30
Mustafa Halil	30
Elhac Mehmed İbrahim	30
Mehmed İsa	30
Mahmud Hüseyin	30
Mustafa İbrahim	30
Edhem Ali	30
Ahmed Halil	30
Hasan Ali	30
Abdurrahman Ali	30
Emin Halil	30
Mehmed Ali	30
Mehmed Hasan	30
Mehmed Ali	30
Mustafa Halil	30
Abdullah Hüseyin	30
Ali Hüseyin	30
4. Onbaşı Ali Hacı Hüseyin	45
Ahmed Mehmed	30

Tablo 8'in Devamı

Mehmed Hasan	30
Mehmed Hasan	30
Mustafa Ali	30
Mehmed İsmail	30
Abdi Mehmed	30
Ahmed Mustafa	30
İbrahim Halil	30
İsmail Hasan	30
Hüseyin Süleyman	30
Ahmed Ali	30
Yunus Ahmed	30
Mehmed Mustafa Hüseyin Ali	30
Mehmed Ali Mehmed	30
Hasan Mehmed	30
Mehmed Mehmed	30
Mehmed Halil	30
Toplam: 81 asker	Toplam: 3000 kuruş

Tabloda görüldüğü üzere 5 yıl önceki yoklamadaki bazı askerlerin yerine yenileri yazılmış, bazıları da onbaşıluğa veya çavuşluğa terfi etmiştir.²⁸⁷ 15 Aralık 1841 ile 11 Şubat 1842 arasını kapsayan ikinci yoklamada da 1 kişi fazla olmakla birlikte tüm askerler önceki listedeki askerlerdir. Maaşları da aylık bazda önceki dönemle aynıdır. Bunlara mahiyeleri Midilli muhassıllık emvalinden verilmiştir.²⁸⁸ Babakale'deki askerlerin aldığı ücretlerle alakalı bir diğer kaynak da Mustafa Paşa'nın son vakfiyesidir. Burada birçok görevlinin alacağı maaşlar önceden belirlenmiştir. Buna göre kale dizdarı günlük 40, kale kethüdası 20, topçubaşı 30, topçular kethüdası 15, kâtip 10, kale çavuşu 10, topçular çavuşu 8, nevbet çalmak için mehterbaşı olan 6 ve bunun iki yardımcısı 5'er, suyolcuları 7, kale kapıcıları da 8 akçe alacaktır. Bunlardan başka kalede 1, 2 ve 3. Odada bölükbaşı olanlara günlük 9'ar ve bunların dokuz askerinin her birine de günlük 7'şer akçe verilecektir. Yine bu kalede mevcut bulunan topçu bölüklerinden 1. Odanın bölükbaşısına günlük 10 ve bunun sekiz askerinin her birine 7 akçe, 2. Odanın bölükbaşısına 10 ve bunun da sekiz askerine günlük 7 akçe verilecektir.²⁸⁹

²⁸⁷ BOA. ML. MSF.d. No: 3144, 29 Şevval 1257 (14 Aralık 1841).

²⁸⁸ BOA. C.AS. No: 655/27538, Lef 2, 29 Zilhicce 1257 (11 Şubat 1842).

²⁸⁹ Aktepe, **a.g.m.**, s. 29.

2.6. Babakale'nin Askeri Fonksiyonu

Babakale ile ilgili şu ana kadar anlattıklarımızdan, kalenin fonksiyonlarına dair bazı çıkarımlara ulaşabilmekteyiz. Kaleler bulunduğu bölgede saldırı ya da savunma rolünü üstlenmişlerdir. Babakale savunma amacıyla yapılmış bir kaledir. Fakat buradaki savunmadan kasıt savaştaki savunma değil, karakol vazifesi görme anlamındaki savunmadır. Çünkü Babakale doğrudan büyük bir savaşa hiçbir zaman müdahil olmamıştır. Sadece küçük çaplı çatışmalara girmiştir. Daha önce Babakale'nin, deniz hırsızlığı ve korsanlık faaliyetlerini buradan uzak tutma konusunda önemli bir görev üstlendiğini belirtmiştik. Ayrıca bazı belgelerde de hem kaledeki disiplinsizlik hem de asker sayısındaki azlık dikkat çekmektedir. Mesela 1818'de kale dizdarının kaleyi terk edip zevk ve sefaya daldığını belirtmiştik.²⁹⁰ 1893'te kalede asker bulunmamasından dolayı ahalinin burayı kafasına göre kullanması ihtimaline karşı kalenin korunması için haritasının çıkarılıp asker yerleştirilmesi gereği vurgulanmıştır.²⁹¹ 1901 yılına ait bir belgeye göre de Babakale'de eskiden bolca asker bulundurulmasına rağmen birkaç bekçi asker kalmış ve eskisi gibi buraya asker nakli yapılması gerekmiştir. Böylelikle kalenin kaderine terk edilmesinin de önüne geçilmiş olacağı vurgulanmıştır.²⁹² Buradan da kalenin neredeyse tamamen boşaldığı ve atıl bir vaziyette kaldığı anlaşılmaktadır.

Tüm bunlara bakarak Babakale'nin gereksiz yere yapılmış ya da önemsiz bir kale olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Aksine Babakale tam da yapılış amacına uygun, önemli bir karakol kalesidir. Kalede meydana gelen disiplinsizlikler ya da asker sayısının azlığı, görevini layıkıyla yerine getirmesine bağlıdır. Çünkü kale yokken burayı mesken tutan korsanlar kalenin yapılışıyla birlikte burayı terk etmek zorunda kalmışlardır. Başka bir deyişle eskiden karada olan korsanlar kalenin inşasından sonra denizdedir. Asker sayısındaki dalgalanmalar da bunun bir sonucudur. Korsanların burayı terk etmesinden sonra kalede askeri faaliyet bir süreliğine durmuştur. Bu da beraberinde askerlerin dağılmasını getirmiştir.²⁹³ Zaman zaman meydana gelen korsan saldırıları da bu durumun korsanlar

²⁹⁰ BOA. C.ZB. No: 8/358, 6 Safer 1234 (5 Aralık 1818).

²⁹¹ BOA. DH. MKT. No: 139/8, 14 Rebiülevvel 1311 (25 Eylül 1893).

²⁹² BOA. DH. MKT. No: 2445/7, 17 Ramazan 1318 (8 Ocak 1901).

²⁹³ Askerlerin dağılıp başka işlerle uğraştığı, barış zamanında boğaz kalelerinin ihmal edildiği ile de alakalıdır. Bkz. Seydi Vakkas Toprak, '*İstanbul Boğazı'nın Savunma Önlemleri kapsamında Boğaz Kalelerinin Tahkimi (1789-1792)*', **İbn Haldun Anısına Türkiye ve Türk Dünyası Araştırmaları-VI**, (Editör: Yunus Emre

tarafından anlaşılmasıyla alakalıdır. Korsanlar buradaki otorite boşluğundan faydalanarak ganimet elde etme amacıyla saldırılarda bulunmuşlardır. Osman Ağa'nın 200 askerle birlikte buraya gönderilip korsanlarla savaşması da bu durumun bir sonucu olmalıdır. Demek ki kalede disiplin varken korsanlar buradan uzak durmuş, otorite boşluğu ya da asker sayısının azaldığında ise buraya musallat olmuşlardır. Bu durum birçok kez tekrarlanmıştır. Yoksa bir dizdarın kaledeki onlarca askere ve görevini yapmayı gerektirecek alarm durumuna rağmen burayı terk edip zevkine bakması pek mümkün gözükmemektedir.

Bundan başka özellikle 1. Dünya Savaşı yıllarında Koyunevi, Babakale, Gülpınar, Tuzla, Babadere ve Kösedere köylerini içine alan sahil şeridinde Babakale haricindeki diğer tüm köylere eşkıyaların ve düşman askerlerinin çıkıp yağma girişiminde bulunmaları dikkat çekmektedir.²⁹⁴ Bu da Babakale'nin savaş zamanında faal bir kale olduğunun ve bulunduğu yerin güvenliğini sağladığının net bir göstergesidir. Bir müddet atıl kaldığını belirttiğimiz Babakale'ye savaş yıllarında asker yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Korsanlar ve düşman askerleri askerî açıdan korunan bir köye girmeye cesaret edememişler, bunun yerine civar köyleri tercih etmişlerdir. Babakale düşman saldırılarında köyün önünde duvarlarını top mermilerine siper etmiş, burayı tüm tehlikelerden korumuştur. Böylelikle buranın ve civar köylerin mamur hale gelmesini ve güven içinde yaşamasını temin etmiştir. Ayvacık ile Kale-i Sultaniye arasında uzanan karanlık ve tehlikeli sahil şeridini güven ışığıyla aydınlatmıştır. Bunun getirdiği rahatlıkla normal zamanlarda hem köy halkı hem de kale çalışanları gündelik işleriyle uğraşmışlar ve hayatlarına devam etmişlerdir.

Tansü), İksad Yayınları, Ankara 2020, s. 275. Bu durum Babakale için de geçerli olmalıdır. Kaledeki disiplinsizlik ve asker sayısının azlığında bu ihmalin de rolü vardır.

²⁹⁴ BOA. DH. ŞFR. No: 526/64, 11 Temmuz 1332 (24 Temmuz 1916); BOA. HR. HMs. İŞO, No. 235/20, 11 Temmuz 1332 (24 Temmuz 1916). Bu belgede İngiliz ve Fransız devletlerinin donanma gemilerinden 25 parça kayıkla karaya itilaf devletlerinin zabitlerinin öncülüğünde Rum askerlerinin çıktıkları kaydedilmiştir. Ayrıca Bkz. BOA. DH. ŞFR No: 558/64, 30 Haziran 1333 (30 Haziran 1917).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BABAKALE'NİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI

3.1.Nüfus

1839 tarihli nüfus defterine göre Babakale ve köyde toplam 169 hanede 377 erkek nüfus bulunmaktadır.²⁹⁵ 1840'ta Babakale'de 191 vergi mükellefi bulunmaktadır. Buna ek olarak köyde 10 dul kadın yaşamaktadır²⁹⁶ 1845 yılında ise, köyde ve kalede 190 vergi mükellefi bulunmaktadır²⁹⁷. 1889 yılında basılan Kamusu'l-A'lam adlı eserde, Babakale köyü, Bababurnu yakınında Baba kasabası olarak kaydedilmiş olup, nüfusu 4000 kişi olarak verilmiştir.²⁹⁸ 1894 tarihli başka bir kaynakta Babakale'nin nüfusu 3000-4000 kişi olarak kaydedilmiştir.²⁹⁹

Aralık 1831 tarihinden Kasım 1871 tarihine kadar geçen kırk yıllık sürede Babakale'de birçok kez nüfus yoklamaları yapılmıştır. Bu yoklamalarda ölüm, doğum ve asker kayıtları yer almıştır. Ayrıca hac yolcuları, askerden dönenler, ticaret, tahsil için başka şehirlere gidenler de kaydedilmiştir. 6 Aralık 1831 tarihli ilk müslim yoklama defterinde üç kayıt yer almaktadır. Emin Ağa oğlu Mehmed vefat etmiş, Odabaşıoğlu Hacı Ahmed hacdan dönmüş ve Hacı Osman oğlu Salih'in büyük oğlu Mehmed Emin ise Babakale'ye nefer olarak kaydedilmiştir.³⁰⁰ Bir sonraki yoklamada sekiz kişinin kaydı bulunmaktadır. Bunlardan beş tanesi vefat, üç tanesi de doğum kayıdır.³⁰¹ Kasım 1833 yılına ait reaya nüfus defterinde, Babakale'ye Midilli ve Molova'dan gelen altı kişinin kaydı bulunmaktadır. Bunların isimlerinden Rum reayası oldukları anlaşılmaktadır. Rahu askerlik çağında, Mihal 30 yaşında ve diğerleri 45 yaşındadır. Ayrıca belgede boyları ve bıyık renkleri de belirtilmiştir.³⁰²

²⁹⁵ BOA. NFS.d. No: 1203, Sayfa 39-42, 25 Zilhicce 1254 (11 Mart 1839).

²⁹⁶ BOA. ML. TMT.d. No: 4900, Sayfa 22, 29 Zilhicce 1261 (29 Aralık 1845).

²⁹⁷ BOA. ML. TMT.5113.

²⁹⁸ Şemseddin Sami, a.g.e., s. 1177-1178.

²⁹⁹ Ali Cevad, Memalik-i Osmaniyye'nin Tarih ve Coğrafya Lügati, C. 1, Kasbar Matbaası, Dersaadet, 1311/1894, s. 135.

³⁰⁰ BOA. NFS.d. No: 13645, Sayfa 7, 1 Recep 1247 (6 Aralık 1831).

³⁰¹ BOA. NFS.d. No: 13647, Sayfa 7, 29 Zilhicce 1248 (19 Mayıs 1833).

³⁰² BOA. NFS.d. No: 1199, Sayfa 26, 21 Cemaziyelahir 1249 (5 Kasım 1833).

1833 yılı Kasım ayından 1836 yılı Nisan ayına kadar dört nüfus yoklama defteri kaydedilmiştir. İlk yoklama defterinde iki kişinin hac sırasında vefat ettiği yazılmıştır. Diğerleri normal vefat kayıtlarıdır.³⁰³ İkinci yoklamada ise köyün birinci ve ikinci muhtarları tayin edilmiş, iki kişi de ticaret için İstanbul'a gitmiştir.³⁰⁴ Altı ay sonra yapılan diğer yoklamada 16 kayıt vardır. Bunlardan bazıları ticaret ve hastalık dolayısıyla İstanbul ve İznik'e gitmiş, bir gemici Karadeniz'den dönmüştür. Serseri taifesinden olan Ali bin Osman'ın ise kayıp olduğu için kaydı silinmiştir.³⁰⁵ Bu zaman aralığında yapılan son yoklamada 8 kayıt vardır. Bunların biri ticaret için gittiği İstanbul'dan dönmüştür. Diğerleri ise ölüm ve doğum kayıtlarıdır.³⁰⁶

3.2.Hane Yapıları

3.2.1.Faal Erkek Nüfusun Dağılımı

Kırsal bölgelerdeki demografik yapının önemli bir özelliği hane yapısında görülmektedir. Bu açıdan ailelerin büyüklüğü, aile reislerinin yaşları ve aile üyeleri arasındaki akrabalık derecesi önem taşımaktadır. Çekirdek aile dediğimiz baba, anne ve çocuklardan meydana gelen küçük şehir ailesine karşılık, kırsal bölgelerde kardeş ve torunları da ihtiva eden kalabalık ve geniş köy ailesinin yaygınlık kazandığı bilinmektedir. Zirai üretimin özellikle hasat dönemlerinde çok sayıda işgücüne ihtiyaç göstermesi, tarım işletmelerinin parçalanmasını güçleştiren hukukî ve iktisadî etkenler köy ailesini büyümeye zorlayan başlıca nedenler olarak gösterilebilir³⁰⁷ Faal nüfusun göstergesi olarak 12-65 yaşları arasındaki erkek nüfus kabul edilmiştir.

³⁰³ BOA. NFS.d. No: 13648, Sayfa 7, 29 Cemaziyelahir 1249 (13 Kasım 1833).

³⁰⁴ BOA. NFS.d. No: 13649, Sayfa 15, 29 Zilhicce 1250 (28 Nisan 1835).

³⁰⁵ BOA. NFS.d. No: 13650, Sayfa 14-15, 29 Cemaziyelahir 1251 (22 Ekim 1835).

³⁰⁶ BOA. NFS.d. No: 13651, Sayfa 11, 29 Zilhicce 1251 (16 Nisan 1836).

³⁰⁷ Tefik Güran, "Zirai Politika ve Ziraatta Gelişmeler 1839-1876", Haz. Hakkı Dursun Yıldız, **150. Yılında Tanzimat**, TTK. Yayınları, Ankara 1992, ss.182-183.

Tablo 9

Hanelerin Faal Nüfus İtibarıyla Dağılımı 1839³⁰⁸

1 kişi	2 kişi	3 kişi	4 kişi	Toplam Faal Nüfus
92	45	22	6	272

Babakale'de toplam 169 hanede 377 erkek nüfus yaşamaktadır. Bu nüfusun %72'si (272 kişi) faal nüfustur. Geri kalan 105 kişinin 2 si yaşlı diğerleri ise erkek çocuklardan oluşmaktadır. Faal nüfusun büyük çoğunluğu kalede subay ve asker olarak görev yapmaktadır. Köyde yaşayan erkek nüfusun yaş ortalaması 23,9 olup oldukça genç olduğu görülmektedir.

3.2.2. Hanelerdeki Erkek Nüfusun Sayıları

Köyde yaşayan ailelerin erkek üye sayısı itibarıyla dağılımı Tablo-2'de görülmektedir.

Tablo 10

Hanelerin Erkek Nüfus Sayıları -1839

1 kişi	2 kişi	3 kişi	4 kişi	5 kişi	7 kişi	Toplam Hane	Toplam Nüfus	Hane başına düşen nüfus
56	51	39	15	7	1	169	377	2,2

Köyde yaşayan hanelerin %33'ünde 1, % 30'unda 2, % 23'ünde 3, % 9'unda 4, % 4'ünde 5 ve % 1'inde ise 7 erkek nüfus bulunmaktadır. Görüldüğü üzere köydeki hanelerin çoğunda 1-3 arasında değişen erkek nüfus bulunmaktadır. Bu durumda aynı oranda kadın nüfusunun olduğunu kabul edersek köydeki ailelerin genellikle 4-6 kişiden oluştuğu söylenebilir. Hane reisleri dışında hanelerdeki erkeğe nüfusa bakıldığında oğul, üvey oğul, kardeş, üvey kardeş, torun, köle, besleme gibi kişiler olduğu görülmektedir.

³⁰⁸ BOA. NFS.d. No: 1203. Sayfa 39-42, 25 Zilhicce 1254 (11 Mart 1839).

3.2.3. Hanelerdeki Erkek Nüfusun Akrabalık Derecesi

Ailelerin büyüklüğünün diğer önemli bir göstergesi aile üyeleri arasındaki akrabalık ilişkisidir. Babakale köyündeki ailelerde hane reisi, eş ve çocuklardan başka akraba olarak bulunan kişilerin çokluğu dikkati çekmektedir. Bu şekilde hanelerde hane reisi, oğul, torun, üvey çocuk, üvey kardeşler, köleler bulunmaktadır.

Tablo 11

Hanelerdeki Erkek Nüfusun Akrabalık Derecesi-1839

Akrabalık Derecesi	Adet
Hane reisi	169
Oğul	156
Kardeş	35
Üvey Oğul	6
Üvey Kardeş	1
Torun	8
Besleme	1
Yeğen	1
Toplam	377

Tabloda görüldüğü üzere köydeki hanelerde yaşayan erkek nüfusun büyük çoğunluğunu hane reisi, oğul ve kardeşler oluşturmaktadır. Buna göre köydeki hanelerdeki erkek nüfusun % 45'i hane reisi, % 41'i oğul ve % 9 'u kardeşlerden oluşmaktadır. Diğerleri ise üvey kardeş, üvey oğul, torunlardır. Hanelerde üvey oğulların bulunması hane reislerinin ikinci evlilik yaptıklarını göstermektedir. Hanelerde 8 erkek torun bulunması evlenen oğulların belli bir kısmının hanede kalmaya devam ettiklerini göstermektedir.

3.2.4. Hane Reislerinin Eşkâlleri

1838 tarihli nüfus defterinde hane reislerinin eşkâlleri de belirtilmiştir. Eşkâl belirtirken bazı özelliklere yer verilmiştir. Eşkâl tariflerinde boy, sakal, bıyık başlıca özellikler olarak gösterilmiştir. Boy belirtilirken uzun, orta ve kısa olarak belirtilmiştir. Sakalı bıyığı çıkmayanlar köse olarak yazılmıştır. Sakalı bıyığı çıkmamış delikanlılar ise

şabb-emred bıyığı yeni terleyen olarak kaydedilmiştir. Eğer hane reisinin bir bedeni bir özü varsa topal vs yazılmıştır

Tablo 12

Hane Reislerinin Eşkalleri/Boy -1839

Boy Özellikleri	Uzun	Orta	Kısa	Toplam
Hane Reisi Sayısı	42	115	5	162

Türklerin karakteristik özelliklerinden biri orta boylu oluşlarıdır. Babakale köyünde yaşayan hane reislerinin boy özelliklerine bakıldığında % 71'inin orta boylu olduğu görülmektedir. Hane reislerinden 7 adeti çocuk olduğu için nüfus defterinde boy özellikleri yazılmamıştır.

Tablo 13

Hane Reislerinin Eşkal Özellikleri: Sakal/Bıyık-1839

Eşkal özellikleri	Ak	Kumral	Kara	Sarı	Kır	Ter	Şabb-Emred	Toplam
Sakal özellikleri	20	15	25	5	37	-	-	102
Bıyık özellikleri	-	23	13	9	2	12	2	61
Toplam	20	38	38	14	39	12	2	163

Yüz şekil özelliklerine bakıldığında ise köyde yaşayan hane reislerinin % 60'i sakallı % 36 'sı ise bıyıklıdır. Köyde yaşayan erkeklerin çoğunluğunun orta boylu ve sakallı olduğu ortaya çıkmıştır.

3.3. Nüfusun Meslekî Dağılımı

Temettuat defterlerinde erkek nüfusun meslekleri, iktisadî faaliyetleri ve gelirleri hakkında çok önemli bilgiler yer almaktadır. Bu bölümde Babakale köyünün iktisadî yapısı ele alınacaktır. Tipik bir köylü ekonomisinde kırsal nüfus, kendi işletmesinde çeşitli çiftçilik faaliyetlerinde bulunur ve geçimini de bunlardan sağlardı. Kırsal yerleşim birimlerinde

nüfusun temel geçim kaynağı çiftçiliktir³⁰⁹. Ancak Babakale bu tarife uymaz. Babakale köyünde kaledeki askeri sınıfın varlığı, köyde esnaf ve ticaret faaliyetini artırmıştır.

Tablo 14

Nüfusun Mesleki Dağılımı

Meslekler	Yıllar		
	1839	1840	1845
Kale Askeri Personeli	80	55	60
Görevli (İdari/Dini)	10	6	2
Esnaflık ve Ticaret	33	26	25
Tarım	9	7	101
Mesleği Belirtilmeyen	245	97	2
Toplam	377	191	190

1839 yılında Babakale’de 80 asker istihdam edilmektedir. Yüzbaşı Hacı Ahmetoğlu Elhac Mustafa komutasında 5 mülazım, 2 çavuş, 3 onbaşı ve 69 nefer kalede görev yapmaktadır. Neferlerin hepsi topçu neferidir. Köyde iki muhtar, iki imam, bir müderris dört molla bulunmaktadır. 1839 tarihli nüfus defterinde tarımla uğraşanların tümü yazılmamıştır. Sadece 9 kişi rençber olarak kaydedilmiştir. 1840 yılında kalede Yüzbaşı Hacı Mustafa komutasında 55 topçu askeri bulunmaktadır. Bu askeri personeli bir mülazım, iki çavuş, bir onbaşı ve 50 nefer oluşturmaktadır. Köyde bir köy muhtarı, iki imam, bir müderris ve iki molla dini ve idari görevleri yerine getirmektedir. Esnaflıkla iştilal eden ve ticaretle uğraşanlar ise 26 kişidir. 1845 yılında da kale komutanı değişmemiş olup Yüzbaşı Hacı Mustafa görevine devam etmektedir. Kalede görev yapan askeri personel bir mülazım bir çavuş, iki onbaşı ve 55 topçu neferidir. Kalede görev yapan 7 topçu nefer ise askerlik dışında çiftçilik yapmaktadır. 1845 yılında köyde tarımla uğraşan 101 kişi bulunmaktadır.

1840 sayımlarında tebaanın serveti, 1845 sayımlarında ise gelirleri tespit edilmiştir. Buna göre köyde 1840 ve 1845 sayımlarında en yüksek servet ve gelire kale komutanı Yüzbaşı Hacı Mustafa sahiptir. 1839 nüfus sayımında orta boylu ve kır sakallı olarak kaydedilen Yüzbaşı Hacı Mustafa 50 yaşındadır. 1840 sayımına göre yüzbaşının serveti 14150 kuruştur. Yüzbaşı, 3 ev, 200 dönüm tarla, 2 bağ (7,5 dönüm ve 5 dönüm), 300 dönüm mer’a, 2 dükkan, 1 mağaza, 150 adet zeytin ağacı, 6 inek ve dana, 15 koyun, zeytinyağı mengersi (4/1 hisse) sahibidir. Yüzbaşı Mustafa, 1845 sayımlarında ise 4128 kuruşla köyde

³⁰⁹ Güran, a.g.e, s. 115

en yüksek gelire sahip kişidir. Yüzbaşının Babakale’de 3, Yaylacık köyünde 1 dönüm bağı, Tuzla Medrese vakfında 87, Külahlı köyünde icara verdiği 132 dönüm tarlası, Babakale’de 8, Külahlı köyünde 50 zeytin ağacı, 3 baş inek, 15 baş koyuna sahiptir

3.4.Esnaflık ve Ticari Faaliyetler

Babakale köyünde esnaflıkla ve ticaretle uğraşanlar 1839’da 33, 1840 yılında 26, 1845 yılında ise 25 kişidir. Köyde en yoğun yapılan meslek bıçakçılıktır. Köydeki esnafın yarısı bıçakçılık yapmaktadır. Bugün de bıçakçılık mesleği köyde devam etmekte olup, Babakale adıyla üretim yapılmaktadır. Köyde bugün bıçakçılık yapan iki dükkân kalmıştır.

1814 yılında köye gelen Polonya’lı Raczynski adlı gezgin, köyün hançer ve saldırmaların yapıldığı atölyelerle meşhur olduğunu yazmaktadır. Kılıçların imalinde kullanılan demir çubuklar Sicilya dökümhanelerinden gelmektedir.³¹⁰ Köydeki esnaf türleri ve ticari faaliyetler, köyde ve kalede yaşayanların temel ihtiyaçlarını karşılamak amaçlıdır. Ulaşım sektöründe deveci, gemici ve kayıkçı esnafı bulunmaktadır. Köyde şehirler arası ticaret yapan bir Hayriye tüccarı da mevcuttur.

Tablo15

Babakale’deki Esnaf Türleri ve Sayıları

Meslekler	Yıllar/Sayı		
	1839	1840	1845
Aktar	-	-	1
Babuççu	5	3	-
Balıkçı	-	2	-
Bıçakçı	6	13	10
Debbağ	1	2	-
Değirmenci	1	-	-
Deveci	7	2	3
Dülger	-	-	1
Gemici	1	1	4
Kahveci	1	-	1
Kalaycı	2	1	1
Kasap	1	1	-
Kayıkçı	3	-	3
Kıyıcı	1	-	-
Kömürcü	1	-	-
Oduncu	2	-	-

³¹⁰ Raczynski,a.g.e., s. 109-111.

Tablo 15'in Devamı

Semerci	1	1	-
Tüccar	-	-	1
Toplam	33	26	25

3.5. Ticari Yapılar

3.5.1. Çarşı ve Dükkânlar

Çarşı, kalenin hemen karşısında, köy meydanından içeri doğru uzanmaktadır. Kalenin banisi Kaymak Mustafa Paşa, kale içinde ve dışında hamam ve dükkânlar inşa ettirmiştir³¹¹. Paşa'nın son vakfiyesinde inşa edilen dükkânlar yer almaktadır³¹². 1840 yılında köyde 54 ticari mekan bulunmaktadır. Köydeki dükkân ve mağaza sayısı bir köy yerleşimi için oldukça fazladır. Bunun sebebi ise kalede istihdam edilen askerlerin temel ihtiyaçlarını karşılamaktır. Köyde balıkçılık ve deniz taşımacılığı da yapılmaktaydı. Bunun için kullanılan 9 sandal ve 5 pereme (iki kürekli kayık) bulunuyordu.

Her iki sayımda Babakale'deki esnaf sayısı aynı kalmasına rağmen, 1845 temettuat defterinde ticari mekan sayısında büyük bir düşüş görülmektedir. Bu sayımda dükkân sayısı 5 olarak kaydedilmiştir. Mağazalar ise hiç kaydedilmemiştir. Beş yıl içerisinde dükkân ve mağaza sayısındaki bu düşüşün sebebi, muhtemelen kalenin atıl kalmasıyla veya deftere kaydedilmemiş olmasıyla açıklanabilir. 1845 yılında köyde 12 pereme faaliyet göstermektedir. Bababurnu doğal bir limana sahiptir. Babakale yapılırken aynı zamanda Kaymak Mustafa Paşa tarafından bir liman da inşa edilmeye başlanmıştır.³¹³ Kısa süre içerisinde liman ve iskele tamamlanıp hizmete açılmıştır.³¹⁴

³¹¹ BOA. C.AS. No: 427/17722, 25 Zilkade 1179.

³¹² Aktepe, a.g.e., s. 28

³¹³ BOA. C. DH. No: 39/1944, 10 Muharrem 1140.

³¹⁴ BOA.C.AS. No: 427/17722, 25 Zilkade 1179.

Tablo 16

Köydeki Ticari Mekânlar

Ticari Mekân Adı	Yıllar	
	1840	1845
Fırın	3	1
Kahvehane	5	1
Hamam	1	
Pabuççu	2	
Yel değirmeni	4	4
Su değirmeni	1	1
Kalaycı	1	
Mağaza	12	
Dükkân	23	5
Zeytinyağı Mengenesi	2	2
Toplam	54	14

1988 yılında buraya yapılan bir ziyarette Babakale çarşısı taş döşeli dar bir sokağı olan, ortasından su kanalı geçen ve etrafında 10 kadar dükkânı olan bir yer şeklinde tarif edilmiştir.³¹⁵ Bugünkü görünümü de bu tariften hemen hemen aynıdır. Yapıların tamiri dışında çarşının ilk hali de bu olmalıdır. Fakat dükkanlar gelişigüzel bir şekilde tamir edildiğinden günümüze harap olmuş ve karakteristik özelliğini kaybetmiş bir vaziyette ulaşmışlardır. Bu dükkanlar küçük küçük odalar halindedir. Bugün bunların kimisinde ufak tefek tamir işleri yapılmakta, kimisinde de yöresel lezzetler ve el işleri satılmaktadır.

3.5.2. Yel Değirmenleri

Geçmiş çok eski dönemlere uzanan yel değirmenleri, Çanakkale yöresinde 15-20. yüzyıllar arasında kullanılmıştır.³¹⁶ Rüzgârın enerjisi bu yapılarda işe yarar hale getirilmiş ve tahılların öğütülmesi sağlanmıştır. Çanakkale'nin rüzgârlı bir bölge oluşu burada eskiden beri yel değirmenlerine olan rağbeti arttırmıştır. Yüksek tepelere ve burunlara inşa edilen bu yapılar o dönemlerde insanlara büyük kolaylık sağlamıştır. Babakale Köyü'nün de içinde bulunduğu Ayvacık yöresindeki birçok yel değirmeni Osmanlı tahıl üretimi içinde önemli bir yer tutmaktadır.³¹⁷ Babakale Köyü'nde iki adet yel değirmeni bulunmaktadır. Bunlar köyün üst tarafında yüksek bir tepede inşa edilmiştir. Bu değirmenlerden yukarıda olanı

³¹⁵ Türker, **a.g.m.**, s. 142.

³¹⁶ Takaoğlu, **a.g.m.**, s. 218.

³¹⁷ Takaoğlu, **a.g.m.**, ss. 219-220.

bugün harap haldedir. Kullanım amacını yitirdikten sonra hem rüzgârın şiddeti hem de zamana bağlı olarak yıkılmış olmalıdır.³¹⁸ Diğer değirmen ise biraz daha aşağıdadır. Bu yapı eski görünümüne uygun bir şekilde restore edilerek konut haline getirilmiştir. 2010 yılında restorasyonu tamamlanan yapı günümüzde konut olarak kullanılmaktadır.³¹⁹

Polonya'lı gezgin Edward Raczynski, Çanakkale'ye seyahatinin notlarını tuttuğu bir eserinde Babakale'ye ait gravürlere yer vermiştir.³²⁰ 1800'lü yılların başlarına ait bu gravürlere bakıldığında bugünkü değirmenlerin bunlar olduğu anlaşılmaktadır. Babakale'nin, bulunduğu konum itibariyle tahıl üretimine uygun bir bölge olmadığı söylenebilir. Bu ise, yel değirmenlerinin deniz yoluyla buraya getirilen tahılın un haline getirilmesinde kullanıldığını göstermektedir.³²¹ Un haline gelen tahılın da buradan iç bölgelere dağıtıldığı anlaşılmaktadır. Sonuç olarak Babakale'deki yel değirmenleri buradaki farklı bir iş kolunun daha temsilcisidir denebilir. Babakale limanına gelen tahıl burada işlenerek iç bölgelere gönderilmiştir. Bu da şüphesiz köyün o dönemlerdeki önemini arttırmıştır.

3.5.3. Liman ve İskele

Bababurnu kara parçasının denize doğru çıkıntı yapan ucunda olmasından dolayı doğal bir limana sahiptir. Kaymak Mustafa Paşa, Bababurnu'nu mamur hale getirmek için bir limanın yapılmasını gerekli görmüştür. Ağustos 1727 tarihli bir belgede Babakale'de inşasına başlanan kale, cami, çeşme, suyolları ve liman ile iskele için ayrılan paradan bahsedilmektedir.³²² Mayıs 1766 tarihli bir belgede ise ‘‘Mustafa Paşa'nın hayattayken

³¹⁸ Köylülerin anlattığı bir hikâyeye göre Yunan gemisinden atılan bir top mermisi de bu değirmenlerden birisine isabet etmiştir. Fakat hangi değirmen olduğu bilinmemektedir. Hikâye gerçek ise değirmen bir ihtimal bu top mermisinin etkisiyle de yıkılmış olabilir. 20 Mayıs 2022 tarihinde köylülerle gerçekleştirdiğimiz sohbette anlatılan bu hikâye şöyledir; Bir Yunan gemisi Babakale Köyü açıklarına gelmiş ve iyice yaklaşarak köyün değirmen taraflarına doğru yön vermiş. Topal Hüseyin gemi bizi vuracak değirmenden kaçalım demiş, Abdi Dede de atmaz demiş. Atardı atmazdı laf dalaşına tutuşmuşlar. Sonra Topal Hüseyin Rasim Dede'yi de yanına alarak değirmenden uzaklaşmış. Kısa süre sonra top atılmış (Burroonn diye ses gelmiş) ve köylülerin deyişine göre ‘‘kahpenin gavuru urdan buldurmuş mermiyi’’. Mermi değirmenin duvarına çarpmış ve şarapnel parçaları etrafa saçılmış. Dağılan bu şarapnel de Abdi Dede'nin bacağına koparmış.

³¹⁹ Artaç, **a.g.t.**, s. 30.

³²⁰ Takaoğlu, **a.g.m.**, s. 219.

³²¹ Takaoğlu, **a.g.m.**, s. 219-220.

³²² BOA. C.DH. No: 39/1944, 10 Muharrem 1140 (28 Ağustos 1727).

Babakale’de inşa ettirdiği hamamlar ve dükkanlar ve limanda bina olunan bazı yapılar’’ ibaresi geçmektedir.³²³ Bu yapıların neler olduğu yazmasa da bunların her limanda olabilecek bir balıkçı barınağı, çeşme, depo, tamirhane gibi binalar olduğu düşünülebilir. Mustafa Paşa’nın son vakfiyesinde de ‘‘limanda bina olunan bazı mahaller’’den bahsedilmektedir.³²⁴ Bu ifadelere göre Mustafa Paşa burada diğer yapılarla birlikte liman ve bir iskele inşasına başlanması için talimat vermiştir. Fakat bu yapıların nihayete erdiğiyle alakalı elimizde bir bilgi bulunmamaktadır. Bir makalede liman ve mendirek yapılarının Mustafa Paşa tarafından inşasına başlandığı fakat herhangi bir nedenden dolayı yarım kaldığı belirtilmiştir.³²⁵ Bu yapıların neden yarım kaldığıyla alakalı en gerçekçi düşünce Mustafa Paşa’nın Patrona Halil İsyanı ile öldürülmüş olmasıdır. Limanın inşası diğer yapılardan sonraya bırakılmış ve Mustafa Paşa vefat edince yarıda kalmış olabilir.³²⁶

Bununla birlikte daha önce Babakale’ye dışardan gemilerle tahıl geldiğini belirtmiştik.³²⁷ Ayrıca burayı ziyaret eden Polonya’lı gezgin Raczynski, Babakale’deki bıçak imali için Sicilya dökümhanelerinden demir çubuklar getirildiğini söylemiştir.³²⁸ Yine 1800’lü yıllara ait gravürlerde balıkçıların Babakale’deki çeşmeden su ikmal yaptıkları görülmektedir.³²⁹ Haziran 1921 tarihli bir belgede Babakale Köyü’nde palamut yüklü bir Yunan kayığına haydutlar tarafından ateş edildiği yazmaktadır.³³⁰ Bunlara ek olarak Babakale iskelesinin 1940’lı yıllarda Ayvacık’ın en işlek üç iskelesinden biri olduğu ve buradan vapurlarla hayvan ihracı yapıldığı da belirtilmiştir.³³¹ Köylülerden aldığımız bilgilere göre de bu limanda ticaret oldukça canlıdır.³³² Demek ki Babakale Köyü’nde liman ve iskele yapıları bir şekilde var olmuştur. Bunların nasıl ve ne büyüklükte yapıldığı tespit

³²³ BOA. C.AS. No: 427/17722, 25 Zilkade 1179 (5 Mayıs 1766).

³²⁴ Aktepe, **a.g.m.**, s.28.

³²⁵ Türker, **a.g.m.**, s. 142.

³²⁶ Bu konuda köylülerden aldığımız bilgiler de aynı doğrultudadır. Buna göre Mustafa Paşa Babakale’ye Assos Limanı gibi bir liman yapmak amacıyla devasa liman taşlarını buraya döktürmüştür. Fakat mendireği kıvrırken Patrona İsyanı ile öldürülmüş ve inşaat yarıda kalmıştır.

³²⁷ Takaoğlu, **a.g.m.**, ss. 219-220.

³²⁸ Raczynski, **a.g.e.**, s.109.

³²⁹ Takaoğlu, **a.g.m.**, s. 219.

³³⁰ BOA. DH. EUM. AYŞ. No: 53/85, 25 Ramazan 1339 (2 Haziran 1921).

³³¹ Köksal, **a.g.m.**, ss. 6-8.

³³² 20 Mayıs 2022’de köyde Bakal dükkanı olan Zeki Amca ile bir röportaj gerçekleştirdik. Onun anlattıklarına göre eskiden filikalarla buraya mal gelir, şimdinin toptancıları diyebileceğimiz ‘‘Acenta’’ denen kişiler de deve tatarlarıyla limana gelip bu malları hayvanlara yüklerlermiş. Daha sonra bu malları kestirme yollarla iç bölgelere götürüp dağıtımını sağladıkları.

edilemese de uzun zaman boyunca buradan bölgenin ticareti sağlanmıştır. 2009 yılının ocak ayında burası esaslı bir onarım geçirmiş ve günümüzdeki görünümüne kavuşmuştur.³³³

3.6. Dini Yapılar

3.6.1. Ulu Camii (Varoş Camii)

Babakale’de kalenin içinde ve dışında olmak üzere iki tane cami inşa edilmiştir. Kalenin içindeki caminin bugün sadece temel kalıntısı ve minare harabesi mevcuttur. Babakale’de yaşayan askerlerin ihtiyacı için yapılmış küçük bir camidir. Köy içinde bulunan büyük cami ise ulu cami karakterindedir. Bu cami cuma namazlarının kılındığı ve köydeki kaynaşmanın ve sosyalleşmenin yaşandığı camidir. Kalenin dışındaki caminin ismi belgelerde ‘‘Kaymak Mustafa Paşa Camii’’³³⁴ ya da ‘‘Cami-i Kebir’’³³⁵ olarak geçmektedir. Fakat Kaymak Mustafa Paşa Camii adı, kalenin içindeki küçük cami için de kullanılmıştır.³³⁶ Bu yüzden bu ismin iki camiye de verilmesi, bunları Mustafa Paşa’nın bina ettirmesinden ileri gelmektedir denebilir. Bunun yanında sıklıkla ‘‘kale varoşunda bulunan cami’’ olarak tarif edilmiştir.³³⁷ Bu yüzden buna ‘‘Varoş Camii’’ demek de yanlış olmaz.

Babakale Ulu Camii’nin yapım yılı kesin olarak bilinmemesine rağmen, üzerindeki kitabelerden kalenin yapıldığı yıllarda inşa edildiğini anlamaktayız. Biri güney tarafında minarenin yanında ve diğeri batı tarafında yani giriş kısmında olmak üzere iki adet kitabesi mevcuttur. Güneye bakan kitabede 1726/27 (H. 1139) tarihi yazılıdır. Girişteki kitabede ise 1727/28-1728/29 (H. 1140-1141) tarihleri bulunmaktadır. Bu durum caminin yapımına 1726/27 tarihinde başladığını ve hemen ilk kitabenin yazıldığını, 1728/29’da ise sonlanarak diğer kitabenin yazıldığını düşündürmektedir. Bir belgede de ‘‘Bababurnu’nda binasına başlanan kale ve camii şerif ve sair yapıların inşası...’’ diye bir ibare geçmektedir.³³⁸

³³³ Artaç, a.g.t., s. 46.

³³⁴ BOA. HAT. No: 1533/13, 29 Zilhicce 1230 (2 Aralık 1815).

³³⁵ BOA. C.AS. No: 880/37795, Lef 1, 23 Zilhicce 1236 (21 Eylül 1821). Burada kalenin içindeki cami de ‘‘Cami-i Sagir’’ olarak geçmektedir.

³³⁶ BOA. HAT. No: 1512/44, 29 Zilhicce 1225 (25 Ocak 1811).

³³⁷ BOA. C.EV. No: 67/3316, 21 Rebiülevvel 1178 (18 Eylül 1764).

³³⁸ BOA. A. DVNSMHM. D. No: 134, Hüküm 320, 30 Ramazan 1139 (21 Mayıs 1727).

Buradan kale ve caminin inşaatlarının aynı dönemde başladığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla caminin yapımına da güney kitabesinin işaret ettiği gibi bu tarihte başlanmış olmalıdır. Giriş kısmında bulunan kitabedeki tarihler ise muhtemelen devam eden inşa faaliyetlerini ve yapının nihayete erdiği tarihi vermektedir. Kitabelerin kale kitabesinde olduğu gibi şair Vehbî tarafından yazıldığı içeriğinde belirtilmiştir. Girişteki kitabede caminin yapılış amacı da belirtilmiştir. Buna göre burası Frenk korsanlarının barındığı ve Müslümanlara zarar verdikleri bir yerdir. Mustafa Paşa bunu duyunca burayı mamur hale getirmek için girişimde bulunmuş, bu doğrultuda ilk iş olarak da caminin inşasına girişilmiştir.

Babakale'deki camilerde çalışan görevliler ve bunların yevmiyeleri hakkında arşiv belgelerinde bilgiler mevcuttur. 1764 Eylül'ünde Babakale Köyü Varoş Camii'nde yevmi 5 akçe vazife ile görev yapan Mehmed Emin bin İbrahim vefat etmiş ve yerine büyük oğulları İbrahim ve Halil tayin edilmiştir.³³⁹ Kasım 1790 tarihinde ise Varoş Camii'nde yevmi 4 akçe vazife ile kayyum-ı sani ve 2 akçe ile ferrâş-ı kenîf (tuvalet temizleyicisi) olan İbrahim bin Hüseyin, çocuksuz olarak vefat etmiş, yerine erbab-ı istihkaktan İbrahim Halife bin Halil getirilmiştir.³⁴⁰ Beş sene sonra Varoş Camii'nin devirhânı³⁴¹ değişmiştir. Bu görevi 4 akçe vazife ile yürüten Hafız Halil Halife ibn Mahmud vefat etmiş ve yerine Hüseyin bin Halil getirilmiştir.³⁴² Varoştaki camiye ait diğer bir görev değişimi Aralık 1815 tarihine aittir. Buna göre caminin hitabet görevi boş kalmış, buraya erbab-ı istihkaktan Hafız Ömer Halife uygun görülmüş ve atanmıştır.³⁴³

Eylül 1821'de Ulu Cami hatibi Mustafa, müezzinleri ise Abdullah ve Abdüsalim'dir.³⁴⁴ Bu caminin çalışanlarına ait ulaşabildiğimiz en geç tarihli belge Haziran 1847 tarihine aittir. Buna göre Babakale Ulu Camii'nde günlük 12 akçe vazife ile imam olan Ahmed Aziz Efendi, kendi rıza ve isteğiyle bu görevi Mehmed bin Abdullah Halife'ye devretmiştir. Bu kişiye de berat verilmiş ve göreve başlamasına müsaade edilmiştir.³⁴⁵

³³⁹ BOA. C.EV. No: 67/3316, 21 Rebiülevvel 1178 (18 Eylül 1764).

³⁴⁰ BOA. C.EV. No: 635/32006, Lef 2, 28 Safer 1205 (6 Kasım 1790).

³⁴¹ Devirhân: Camilerde namaz vakitlerinden önce Kur'an okuma göreviyle yükümlü olanlar için kullanılan bir tabirdir. Bkz. Pakalm, **a.g.e.**, C. 1, s. 436.

³⁴² BOA. C.EV. No: 161/8008, 2 Rebiülevvel 1210 (16 Eylül 1795).

³⁴³ BOA. HAT. No: 1533/13, 29 Zilhicce 1230 (2 Aralık 1815).

³⁴⁴ BOA. C.AS. No: 880/37795, Lef 1, 23 Zilhicce 1236 (21 Eylül 1821).

³⁴⁵ BOA. A.MKT. No: 85/19, Lef 2, 28 Cemaziyelahir 1263 (13 Haziran 1847).

Camiler, köyde yaşayanlar için hem bir iş kapısı hem de askerlerle sivillerin sosyalleşme alanı olmuştur. Ocak 1829'da Babakale Köyü Ulu Camii şadırvan hazinesi akmaya başladığından tamir edilmiştir. Bu iş için ayrılan tutar ise 6000 akçedir.³⁴⁶ Babakale Ulu Camii 1959-1961 yılları arasında yapılan tamirat sonucunda bazı özelliklerini kaybetmiştir.³⁴⁷ Cami son olarak 2007-2008 yıllarında esaslı bir onarım geçirmiş ve günümüzdeki görüntüsüne kavuşmuştur.³⁴⁸

Kale içindeki küçük cami, doğu beden duvarına bitişiktir ve minaresi de bugün harabesi görüldüğü üzere bu duvarın üzerindedir. Bu açıdan kaleiçi camileri içinde özel bir yere sahiptir. İsmi de belgelerde köydeki cami gibi ‘*Mustafa Paşa Camii*’³⁴⁹ ya da ‘*Cami-i Sagîr*’³⁵⁰ olarak geçmektedir. Ağustos 1734 tarihli bir belgeye göre kaledeki caminin hatibi günlük 5 akçeyle İsmail, imam 10 akçeyle İsmail bin Mustafa, müezzin 7 akçeyle Mehmed bin Mehmed, kayyum 7 akçeyle Mehmed bin Mustafa, kapıcılar da 8'er akçeyle Mehmed bin Abbas ve Osman bin Ali'dir.³⁵¹

Camideki görev değişimleriyle ilgili de bilgiler mevcuttur. Buna göre kale içindeki camide birkaç yıl arayla iki görev değişimi yaşanmıştır. Bunlardan ilki Şubat 1808 tarihine aittir. Caminin hitabet vazifesi boş kalmış, buraya erbab-ı istihkaktan Abdullah Halife'nin getirilmesi uygun görülmüştür.³⁵² Ocak 1811 tarihinde bu görev bilinmeyen bir neden dolayı yine boşta kalmıştır. Bu sefer de Seyyid Mehmed Halife bu vazifeyi yürütmek için görevlendirilmiştir.³⁵³

Eylül 1821'de Babakale ahalisi eşkıyalarla mücadelede buraya mühimmat gönderilmesi için ortak bir arzuhal sunmuştur. Bu arzuhalde köyün ileri gelenlerinin isimleri mevcuttur. Bunların içinde kale içindeki caminin çalışanları da vardır. Bunlar cami hatibi

³⁴⁶ BOA. D.BŞM.BNE.d. No: 16354, Sayfa 5, 5 Receb 1244 (11 Ocak 1829).

³⁴⁷ Türker, **a.g.m.**, s. 140.

³⁴⁸ Uysal, **a.g.m.**, 2008, s. 124.

³⁴⁹ BOA. HAT. No: 1512/44, 29 Zilhicce 1225 (25 Ocak 1811).

³⁵⁰ BOA. C.AS. No: 880/37795, Lef 1, 23 Zilhicce 1236 (21 Eylül 1821).

³⁵¹ BOA. D. HMF.d. No: 21602, Sayfa 10, 4 Rebiülevvel 1147 (4 Ağustos 1734).

³⁵² BOA. HAT. No: 1505/44, 29 Zilhicce 1222 (27 Şubat 1808).

³⁵³ BOA. HAT. No:1512/44, 29 Zilhicce 1225 (25 Ocak 1811).

Esseyid Yahya ve müezzin Ahmed'dir.³⁵⁴ Cami çalışanlarının maaşları Kaymak Mustafa Paşa'nın vakfiyesinde de kayıtlıdır.³⁵⁵

Babakale Ulu Camii bir vakıf haline getirilmiş, giderleri için de buraya bazı gelirler bağlanmıştır. Bunlardan biri Kütahya'nın Çal Kazası'na bağlı "Çiftlik-i Ali Fakih" ve "İnceler" adlı iki köyün vergi gelirleridir. Bu gelirlerden kale, liman, iskele ve suyollarının tamiri ile cami görevlilerinin maaşları ödenmiştir.³⁵⁶ Cami görevlilerinin giderleri için ayrılan bir diğer gelir kaynağı da Mısır'dan getirilen çorağdan alınan vergidir. Belgeye göre yıllık 2 yük 79 bin akçe olan verginin 3 yük 21 bine çıkarılması kararlaştırılmıştır. Bu paranın bir kısmı da kale masraflarına, asker aylıklarına, su yolculara ve cami çalışanlarına ayrılmıştır.³⁵⁷ Köydeki cami ve çeşmelerin tamirine ise Baba Sultan Hazretleri Vakfı'nın gelirleri bağlanmıştır. Adını köydeki türbeden alan vakfın gelirleri arasında köyün varlıklı kişilerinin arazi hasılatları vardır.³⁵⁸ Babakale'de yine aynı masraflar için bir de adet-i ağnam rüsumu ayrılmıştır. Mültezimlerin zaman zaman bazı gelirlere müdahale ettikleri, el koydukları bilinmektedir. Mustafa Efendi, Ahmed Ağa ve Ali Molla'nın mütevellisi oldukları bu rüsumda da bir mültezim müdahale etmiş, bunun üzerine adı geçen şahıslar bu durumun engellenmesi için Biga Mutasarrıflığından talepte bulunmuşlardır.³⁵⁹

3.6.2. Latif Baba Türbesi ve Mezarlık

Köye ismini veren zat için belgelerde ve halk arasında değişik tabirler kullanılmıştır. Bizim tespit ettiklerimiz Emekyemez Baba, Latif Baba, Sultan Baba, Baba Sultan, Hak Yemez Baba, Peksimet Yemez Baba'dır. Bu isimlerin hepsi Bababurnu'nda yattığı ve evliya olduğu varsayılan kişi için kullanılmıştır. Onun hakkında Piri Reis'in aşçısı olduğundan Osmanlı gemilerinde ermiş bir zat olarak tanınıp ölünce buraya gömülen bir denizci olduğuna kadar birçok rivayet anlatılmaktadır.

³⁵⁴ BOA. C.AS. No: 880/37795, Lef 1, 23 Zilhicce 1236 (21 Eylül 1821).

³⁵⁵ Aktepe, **a.g.m.**, s.28.

³⁵⁶ BOA. C.DH. No: 39/1944, 10 Muharrem 1140 (28 Ağustos 1727).

³⁵⁷ BOA. C.EV. No: 223/11145, 13 Zilkade 1219 (13 Şubat 1805).

³⁵⁸ BOA. ML. VRD. D. No: 2769, Sayfa 680-682, 15 Muharrem 1275 (25 Ağustos 1858).

³⁵⁹ BOA. A. MKT. UM. No: 911/90, 5 Safer 1283 (19 Haziran 1866).

Bu zat ile ilgili ulaşabildiğimiz en eski kaynak Piri Reis'in Kitab-ı Bahriye'sidir. Piri Reis burada Midilli Adası'nı anlattıktan sonra Anadolu sahillerine geçmiş ve "Emekyemez" burnunu (Bababurnu) anlatmaya başlamıştır. Burnun yıldız taraflarının gemi barınamayacak kadar sarp olduğunu söyleyen Piri Reis, bu zat ve kabri ile ilgili de bilgiler vermiştir. Buna göre bu burun üzerinde namazgahı olan Emekyemez Baba, koyun güderek yetişmiş bir evliyadır. Bu zatın hürmetine gelip geçen gemilerden denize peksimet atarlar, martı kuşları da bunlara üşüşürmüş. Defnedildiği yere bir de kabir taşı dikilmiş.³⁶⁰

Kasım 1790 tarihli bir belgede, Tuzla kazasındaki Emekyemez Baba Bektaşî Zaviyesi'nin zaviyadarlığına ölen kişinin oğullarının getirildiği yazmaktadır.³⁶¹ 1873 Cezayir-i Bahr-i Sefid Salnamesi'nde de Emekyemez ile Baba Sultan iki ayrı kişi olarak belirtilmiş ve Emekyemez Sultan'ın Paşa Karyesi'nde, Baba Sultan'ın ise Babakale'de medfun olduğu yazılmıştır.³⁶² Görüldüğü üzere bu kişi hakkında Piri Reis'in yazdıklarıyla belge ve salnamedeki bilgiler Evliya ya da Bektaşî babası olduğu konuda çelişmektedir. Latif Baba ismi ise muhtemelen Ulu Camii'nin ana giriş kitabesinden gelmektedir. Burada bu zat için "Bu karanlık yeri aydınlatan Latif Baba" ibaresi yer almaktadır. Piri Reis'in onun evliya olduğuyula alakalı verdiği bilgi, bu kitabede kullanılan kelimelerle desteklenmektedir. Bunlardan hareketle bu kişinin burada yaşamış ve yaşadığı süre boyunca insanlara örnek olmuş, onların gönlünde yer edinmiş bir "Baba" olduğu anlaşılmaktadır.

Evliya Çelebi'nin de buraya gelip türbeyi gördüğü ve onun bu kişiye Baba Sultan dediği söylenmiştir³⁶³. Fakat Çelebi'nin bahsettiği yer İstanbul Büyükçekmece'deki Bababurnu olmalıdır. Çünkü Çelebi bunun hemen öncesinde Yalova'daki Armutlu Kasabasını anlatıp daha sonra denize çıktıklarını, Baba Sultan'a Fatih okuyup 5 mil daha İstanbul kıyılarında ilerledikten sonra Ayasdifanaz'a vardıklarını anlatmıştır.³⁶⁴ İsimler uyduğu için böyle bir yanlışlık yapılmış olmalıdır.

³⁶⁰ Piri Reis, **Kitab-ı Bahriye...**, s. 148.

³⁶¹ BOA. C.EV. No: 465/23502, 2 Rebiülevvel 1205 (9 Kasım 1790).

³⁶² SVCBS, 1290 (1873), s. 100.

³⁶³ Türker, **a.g.m.**, s. 139.

³⁶⁴ Evliya Çelebi, **Seyahatname**, haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, C. 2, 2. Baskı, İstanbul 2008, s. 70.

Bu zatla alakalı bir rivayet de şu şekildedir: Babakale'nin inşası için yer seçimi yapılmış ve Latif Baba'nın mezarının olduğu yer uygun görülerek kazılmıştır. Gece olunca kazma kürekler burada bırakılmıştır. Ertesi gün kazma kürekler, bırakıldıkları yerde değil, az daha ilerisinde, bugünkü kalenin yerinde bulunmuştur. Bu olay birkaç kez tekrarlanınca burada bir yatır olduğu düşünülerek, kale bugünkü yerine yapılmıştır. Latif Baba'nın mezarı üzerine ise ahşaptan bir türbe inşa edilmiştir. Bu türbe zamanla tahrip olmuş ve daha sonra betondan bir türbe yapılmıştır.³⁶⁵ Fakat Piri Reis kalenin yapımından çok önce bu zatın mezarının mevcudiyetinden bahsetmiştir. Yani mezarın yeri zaten bilinmektedir. Dolayısıyla kale inşaatında yaşandığı iddia edilen bu olay gerçeği yansıtmamaktadır. Günümüzde, Baba Sultanın beton türbesi tek ve küçük bir oda şeklindedir. Türbeye çıkan üç basamaktan en üstteki eski dönemlere ait süslemeli bir mermerdir. Bunun dışında yapının herhangi bir mimari özelliği ve kitabesi yoktur.

Babakale Köyü'nde üç tane de mezarlık vardır. Bunlardan Ulu Camii etrafındaki zamanla yok olmuş, taşları da Varoş Camii'nin bahçe duvarlarında kullanılmıştır.³⁶⁶ Diğer mezarlık kalenin yanındadır. Bu mezarlıkta Osmanlı dönemine ait birçok mezar bulunmaktadır. Bekir Marangoz, Mehmed Beşe, Babakale'de şehit olan Süleyman oğlu Ahmed, Babakale'li Hafız Ali Efendi'nin oğlu Aziz Efendi ve Hafız Ahmed oğlu Mustafa Çetin bunlardan bazılarıdır. Yazısı silik olduğu için okuyamadığımız fakat mezar taşının büyüklüğünden ve şeklinden buranın yöneticilerinden veya büyük şahıslarından olduğu anlaşılan mezarlar da vardır. Kale dizdarları, ağalar ve bazı paşaların buraya gömüldüğü yüksek bir ihtimaldir. Gelibolu'lu Kara Mustafa Reis'in mezarı en eski tarihli mezardır. 1723/24 (H. 1136) yılına ait bu mezar, köyün kuruluşundan birkaç sene evveline aittir. Bu mezar, Babakale'nin eskiden beri denizciler için özel bir yeri olduğunu akla getirmektedir. Zira burada o yıllarda bir yerleşim olmadığı için bu kişi öldüğünde özellikle buraya gömülmek istemiş olabilir. Köylüler, mezarlık dolduğu için 40-42 seneden beri buraya defin işlemi yapılmadığını söylemişlerdir.

³⁶⁵ Türker, **a.g.m.**, s. 139.

³⁶⁶ Türker, **a.g.m.**, s. 142.

3.7.Sosyal Yapılar

3.7.1. Hamam

Babakale’de kalenin içinde ve dışında olmak üzere iki hamam mevcuttur. Bu hamamların varlığı köyün kuruluşuna kadar gitmektedir. 1766 yılına ait bir belgede Mustafa Paşa’nın kale içine ve kale dışına yaptırdığı iki hamamdan bahsedilmektedir.³⁶⁷ Hamamların varlığı ayrıca kale kitabesinden ve Mustafa Paşa’nın son vakfiyesinden de anlaşılmaktadır. Kitabede Kaptan Paşa’nın korsan saldırılarını haber alınca Babakale’ye surlar çektirdiği, hamam, cami ve çeşme yaptırarak burayı mamur hale getirdiği belirtilmiştir. Vakfiyede ise hayattayken kalenin içinde ve dışında yaptırdığı hamamlardan bahsedilmiştir.³⁶⁸ Bunlardan kale içindeki hamam şu an mevcut değildir. Fakat bir incelemede bu hamamın kalıntısı kalenin doğu duvarına bitişik, çeşmenin hemen yanındaki temel izi olarak tespit edilmiştir.³⁶⁹ Kalenin dışındaki köy hamamı ise harap bir vaziyette iken restore edilerek günümüze kadar gelmiştir.

Kalenin içinde askerlere ait bir hamam olduğundan, köy içindeki hamamın köyde yaşayan sivil halkın temizlik ihtiyacını gidermek için inşa edildiği söylenebilir. Hem kadınlar hem de erkekler için ayrı bölümleri olduğundan bu bir çifte hamam örneğidir. Fakat ilk inşa edildiği gibi bütün halinde günümüze ulaşmamıştır. Bazı mahalleri yıkılmış ve üzerine ev yapılmıştır. İlk yapıldığında tuvalet, ılıkılık, sıcaklık, soyunma odası gibi bölümleri olan yapının³⁷⁰ sadece bir kısmı günümüze ulaşmıştır. Hamamın içinde ilk yapılışına ait mermer kurnalar ve yer yer lale devrine ait motifler görülmektedir.³⁷¹ Çifte hamamın batı kısmı erkekler tarafından 65-70 yıl öncesine kadar kullanılmıştır.³⁷²

³⁶⁷ BOA. C.AS. No: 427/17722, 25 Zilkade 1179 (5 Mayıs 1766).

³⁶⁸ Aktepe, **a.g.m.**, s. 28.

³⁶⁹ Uysal, a.g.m., 2008, s. 121.

³⁷⁰ Türker, **a.g.m.**, s. 141.

³⁷¹ Uysal, **a.g.m.**, 2008, s. 125.

³⁷² Semiha Altıer, “Çanakkale ve Çevresindeki Bazı Türk Dönemi Yapılarında Görülen Denizcilikle İlgili Kazıma (Graffiti) Tasvirler”, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı**, S. 21, Güz 2016, s. 6.

Hamamın içinde sert ve sivri bir cisimle kazınmış bazı grafitiler de bulunmaktadır. Bu grafitilerden birisi yelkenli bir gemi resmidir. Diğeri ise bir yelkenliden elinde kılıçla inmekte olan iri bir korsan figürüdür. Bu figürleri, denizcilik deneyimi olan birinin, Mustafa Paşa'ya minnetini göstermek adına çizmiş olabileceği düşünülebilir. Korsanlardan çekilen sıkıntıları göstermek adına çizilmiş olabilir.³⁷³ Yapı uzun yıllar hizmet vermiş ve insanların kaynaşmasını da sağlamıştır. Günümüzde restore edilerek ziyarete açılmıştır.

3.7.2. Çeşmeler

Babakale Köyü'nde 6 adet tarihi çeşme bulunmaktadır. Yalı, Çarşı, Ahmed Ağa, Hanım ve Yukarı Çeşme, sanat tarihçileri tarafından incelenmiştir. Bu beş çeşme dışında köyün yukarısında yer alan bir çeşme de mevcuttur.³⁷⁴ Yalı Çeşmesi bunların içinde en abidevi olanıdır. Hem diğerlerinden büyük hem de civarında yapı bulunmadığı için limanda dikkat çekici bir görünüme sahiptir. Babakale'yi gören bazı seyyahların gravürlerine de konu olmuştur. Bu gravürlerde denizcilerin bu çeşmeden su ikmali yaptıkları görülmektedir.³⁷⁵ Çeşmede herhangi bir tarih ya da kitabe bulunmamaktadır fakat kitabenin yerleştirildiği yer görülmektedir. Kitabe harap olmuş ya da çalınmış olmalıdır. Bir çalışmada Mustafa Paşa'nın vakfiyesinde bu çeşmenin yer aldığı söylene de³⁷⁶ biz vakfiyede bu bilgiye rastlayamadık. Bununla birlikte Vakfiyede "limanda bina olunan bazı mahaller" ibaresi geçmektedir. Bunlardan birisi bu çeşme olabilir. Çeşmenin kurnalarının olduğu mermerlerde de Lale Devri'ne ait motifler vardır.

Çarşı Çeşmesi Babakale köy meydanında yer almaktadır. Bugün bir yanında eski bir yağhane, diğer yanında da köy kahvesi bulunmaktadır. Çarşı Çeşmesi, Babakale'de kitabesi tam metin günümüze gelebilen tek çeşmedir. Seyyid Vehbî 'nin yazdığı kitabede buranın Mustafa Paşa tarafından yapılan cami, hamam ve çeşmelerle nasıl mamur hale getirildiği anlatılmıştır. Kitabenin altında yazan tarihe göre çeşme 1727/28 (H. 1140) tarihinde yapılmıştır.

³⁷³ Altier, **a.g.m.**, ss. 7,14.

³⁷⁴ Artaç, **a.g.t.**, s. 41.

³⁷⁵ Uysal, **a.g.m.**, 2008, s. 147.

³⁷⁶ Uysal, **a.g.m.**, 2008, s. 127.

Bir diğere çeşme ise köyün iç taraflarında caminin arka kısmında kalan Ahmed Ağa Çeşmesi'dir. Bu çeşmeye "Ali Bey Çeşmesi" de denmiştir. Çeşmedeki mermerlerin üzerinde selvi ağacı ve rozet motifleri bulunmaktadır. Ayrıca yıldız şeklindeki Süleyman Mührü motifi de yer almaktadır. Bunun üzerinde bir tarih ve en üstte de kitabe ile tarih bulunmaktadır. Çeşmenin kitabesi iki satırdır, küçük bir kısmı tahrip olmuştur. Okunan kısmı ise şu şekildedir:

“..... *Ve'l-hasenât tahmis emini*
..... *Ahmed Ağa sene 1151*”

Çeşme, tahmis (kahve) emini Ahmed Ağa tarafından 1738/39 (H. 1151) tarihinde yaptırılmıştır. Kahve o dönemlerde az bilinen ve zor bulunan önemli bir gıda maddesidir. Bu yüzden Ahmed Ağa'nın bu işle uğraşan yetkili bir kişi olduğu anlaşılmaktadır. Kahve Yemen taraflarından gelmekte ve limanlardan iç bölgelere kontrollü olarak aktarılmaktaydı.³⁷⁷ Bu düşünüldüğünde Babakale limanına da kahvenin gelmesi yüksek bir ihtimaldir.³⁷⁸

Hanım Çeşmesi ve Yukarı Çeşme, köydeki diğere su yapılarıdır. Bunlarda herhangi bir tarih ya da kitabe yoktur. Çeşmelerin sanat tarihi bakımından taşıdığı özelliklere bakılarak ikisinin de 18. yüzyıl'a ait olabileceği düşünülmektedir.³⁷⁹ Sanat tarihçilerinin incelemeleri sonucu köyde Osmanlı Dönemi ile ilişkilendirilen toplam altı çeşmenin varlığı tespit edilmiştir. 1829 tarihli bir belgede bu çeşmelerin isimleri Yeni Çeşme, Çarşı Çeşmesi, Eski Çeşme, Mehmed Efendi Çeşmesi³⁸⁰, Yalı Çeşmesi ve Yukarı Çeşme olarak geçmektedir.³⁸¹ Görüldüğü üzere Çarşı Çeşmesi, Yalı Çeşmesi ve Yukarı Çeşme'nin adı arşiv belgelerinde de aynıdır. Buna göre çeşmelerden biri de yeni (1829'a yakın bir tarih) yapılmıştır. Eski Çeşme ve Mehmed Efendi Çeşmesi ise yukarıda açıklanan çeşmelerden olmalıdır. Muhtemelen zamanla farklı bir adla anılmaya başlanmışlardır.

³⁷⁷ Uysal, **a.g.m.**, 2021, ss. 72-73.

³⁷⁸ Ali Osman Uysal, burada adı geçen Ahmed Ağa'nın Çelebizade'nin tarihinde Babakale'yi imar etme görevini üstlenen Bayramiç ayanı Hâdimzâde Ahmed Ağa ile aynı kişi olduğunu söylemiştir. Uysal'a göre bu kişi ayrıca kalenin yapımının anlatıldığı arşiv belgelerinde de adı geçen Ezine serdarı Ahmed Ağa'dır. Bkz. Uysal, **a.g.m.**, 2021, ss. 72-73.

³⁷⁹ Uysal, **a.g.m.**, 2008, s. 127-128.

³⁸⁰ Hatta bunlardan yalı çeşmesi harap olmuş, 29.400 paraya tamir edilmiştir. Bkz. BOA. D.BŞM.BNE.d. No: 16354, 5 Receb 1244 (11 Ocak 1829).

³⁸¹ BOA. D. BŞM.BNE.d. No: 16367, 3 Cemaziyelevvel 1245 (31 Ekim 1829).

3.7.3. amaşırhane

Çamaşırhaneler, suyun evlerde bugünkü gibi rahat bir Şekilde kullanılmadığı dđnemlerde insanların temizlik ihtiyacını gideren önemli yapılardı. Buralarda amaşır yıkamanın yanında kişisel vücut temizliği de yapılmaktaydı. Haftanın belli günlerinde kadınlar burada toplanır, bir yandan amaşırılarını yıkar bir yandan da muhabbet eder ve etrafından haberdar olurlardı. Ayrıca topluca yemek pişirilip yemek yenirdi.³⁸² Kısacası buralar hem temizlik ihtiyacının görüldüğü hem de insanların sosyalleştiği yerlerdi.

Babakale Köyü'nde de bir amaşırhane bulunmaktadır. Bu, köyün ihtiyacını karşılayacak büyüklükte bir amaşırhanedir. Bu yapıyla alakalı belgelerde herhangi bir bilgiye rastlayamadık. Fakat köyün büyüklerinden aldığımız bilgilere göre burası yakın zamana kadar kullanılmıştır. Suyun kullanımının evlere girmesiyle birlikte Babakale de dahil olmak üzere bu yapılar işlevselliğini yitirmiş ve sadece birer tarihi yapıt olarak günümüze gelmişlerdir.

3.8. Evler

Babakale Köyü, Ayvacık'ın birçok köyünde olduğu gibi içerisinde çok sayıda taş ev barındırmaktadır. Bu yapıların çoğu geç tarihlerde yapılmıştır ve günümüzde de özellikle dışardan gelenler tarafından yapılmaya devam etmektedir. Osmanlı döneminden ya da Cumhuriyetin ilk yıllarından oldukça az sayıda ev günümüze ulaşabilmiştir. Bunların da çoğu harap haldedir ve bakıma muhtaçtır. Bir belgede I. Mahmud'un kale çalışanları için Babakale'nin varoşunda (köyde) 50 adet ev inşa ettirdiği yazmaktadır.³⁸³ Türk vakıflarının ele alındığı bir makalede de Mustafa Paşa'nın vakfiyesine göre burada cami, hamam, dükkanlar ve evler inşa edildiği belirtilmiştir.³⁸⁴ Kuşkusuz bunların bazıları mustahfizlara özel küçük yapılar, bazıları da dizdar, paşa, ağa ve yüksek rütbeli misafirler için yapılmış büyük konak tarzı evlerdir. Bunlardan günümüze ulaşan ise yalnızca hamamın hemen

³⁸² H. N. Begiç, R. Kaya, ''ankırı'da Unutulmuş Bir Gelenek: Çamaşırhaneler'', KÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 10, S. 2, Kasım 2019, s. 69.

³⁸³ BOA. C.AS. No: 427/17722, 25 Zilkade 1179 (5 Mayıs 1766).

³⁸⁴ Kunter, a.g.m., s. 3.

yanında bulunan iki katlı bir konaktır.³⁸⁵ Bu konağın tipik bir Osmanlı sivil mimarlık örneği olduğu kaydedilmiştir. Ayrıca o döneme ait fakat bugün yok olmuş iki evin daha yeri belirtilmiş ve bunların kalenin kuruluşunda ve yönetiminde görev alan komutan ve paşaların evleridir.³⁸⁶ Daha sonra köydeki hareketliliğe ve çeşitlenen iş kollarına göre sivil halk da buraya yerleşmeye başlamış ve zamanla askeri yapıların yerine sivil yapılar ön plana çıkmaya başlamıştır. Osmanlı kentlerinde askerlerin genellikle kale içinde ikamet etmesi istenmektedir. Günümüzde Babakale Köyü eski harap olmuş taş evleri, yeni yapılan taş evleri ve sıradan betonarme evleriyle karışık bir mimari görünüme sahiptir. Köy halkından aldığımız bilgilere göre ekonomik nedenlerden dolayı köyde taş ev yapımı azalmış ve sadece dışardan gelenler taş evler yapmaktadır.

Babakale’de gezerken bu evleri inceleme fırsatı bulduk. Burada dikkat çeken bir detay, evlerin birçoğunda deniz ve denizcilikle alakalı detayların yer almasıdır. Bazı evlerin kapılarında balık resimleri, bahçelerinde de süs olarak denizden çıkarılan testiler ve ticaret için kullanılan fiçiler bulunmaktadır. Bu, köyün denizle iç içe geçmiş tarihine ışık tutan bir detaydır. Ayrıca köy halkının denize olan saygı ve minnetini göstermektedir. Bundan başka bazı evlerin dış (bahçe) kapılarında bulunan uzun ipler dikkatimizi çekti. Bize köyü gezdiren Babakale’li Emre Bey’in anlattığına göre dış kapılarda anahtar yerine bu ipler bulunmuş. İki demir halkayı birleştiren bu ip bir kez bağlanmışsa ev sahibi yakına, iki kez bağlanmışsa uzağa gitmiş demekmiş. Aynı ayrıntıdan bir yerde daha bahsedilmiştir. Fakat burada verilen bilgi, bu ipin bağlı oluşunun ev halkının evde olmadığını, salınık bir vaziyette aşağı sarkmasının ise ev halkının evde olduğunu göstermesi şeklindedir. Bu gelenek köyün kurulduğu tarihten beri yaşamaktadır.³⁸⁷

3.9. Rüşdiye Mektebi

Babakale Rüşdiyesi, Babakale’li Abdülaziz Efendi tarafından, Ümmüğülsüm Hatun Vakfı gelirlerinden yaptırmıştır. Tam adı, Ahmed Abdülaziz Efendi bin Hüseyin Efendi bin

³⁸⁵ Artaç, **a.g.t.**, s. 46.

³⁸⁶ Türker, **a.g.m.**, s.142.

³⁸⁷ Türker, **a.g.m.**, ss.142-143.

Hafız Halil Efendi'dir.³⁸⁸ Sicill-i Osmanî'de Abdülaziz Efendi müderris, molla ve ‘‘Mekke’’ payeli bir Osmanlı kadısı olarak geçmektedir.³⁸⁹ 1860 yılında Galata Kadılığı yapan Abdülaziz Efendi, 13 yıl boyunca da huzur derslerine ‘‘Muhatab’’ olarak katılmıştır. Bu da onun İstanbul’daki önemli ilim adamlarından biri olduğunun göstergesidir.³⁹⁰ Fıkıh ve hadis ilimlerinde oldukça ilerlemiş olan Abdülaziz Efendi’nin bu alanlarda kitapları ve Arap dilinden çevirisi bulunmaktadır. Kendi adını taşıyan ‘‘İcazetname’’ si ise en önemli ilim eseridir.³⁹¹ Aziz Efendi Nisan 1838 tarihli nüfus defterinde köyün 2. menzilin (ev) 4. numarasında kayıtlı ve müderrisin-i kirâm’dan olarak yazılmıştır.³⁹² Mart 1839 tarihli nüfus yoklama defterinde Abdülaziz Efendi’nin yaşı 35 olarak verilmiştir.³⁹³ Babakale temettuat defterinde de Abdülaziz Efendi’nin eşkali ve mal varlığı kaydedilmiştir. Dersiâm³⁹⁴ olarak belirtilen Aziz Efendi, orta boylu ve kara sakallıdır. Köyde bir evi, bir dönüm bahçesi, 25 dönüm tarlası, 25 tane zeytin ağacı ve birer tane de ortak olduğu zeytinyağı mengenesi ile ekmek fırını bulunmaktadır.³⁹⁵

Babakale Rüşdiyesi ile ilgili bilgilerin yer aldığı bir belgede onun için ‘‘Faziletli Hoca Abdülaziz Efendi’’ ibaresi kullanılmıştır.³⁹⁶ Aziz Efendi eserlerinde hac, nikah, alışveriş gibi gündelik konuları işlemiş ve öğrencilere yardımcı olması için ders kitabı niteliğinde hadis ilminde tercüme yapmıştır.³⁹⁷ İlk tahsilini memleketinde yapan Aziz Efendi daha sonra İstanbul’a gitmiş ve devrin ileri gelen ilim adamlarından tahsil görmüştür. İcazet aldığı hocası ise yine Babakale Köyü’nden Elhac Mustafa Efendi bin Muhammed Babakalevi’dir.³⁹⁸ Mehmed Süreyya bu kişi ile ilgili de bilgiler vermektedir. Buna göre Mustafa Efendi de dersiâmdır ve 1826’da yeniçeriliğin kaldırılması olayında sarayda hazır bulunmuştur. İlim ve faziletiyle meşhurdur.³⁹⁹ Sicill-i Osmanî’de adı geçen ve aynı dönemde

³⁸⁸ Taha İmamoğlu, ‘‘Bir Osmanlı Kadısının Eğitimi: Babakale’li Ahmed Abdülaziz Efendi (Galata Kadısı-1860)’’, **II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri**, C. 2, İstanbul 2016, s. 277.

³⁸⁹ Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî**, haz. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, C. 2, İstanbul 1996, s. 344.

³⁹⁰ İmamoğlu, **a.g.m.**, s. 277. Mekke payesi, Huzur dersi, muhatab gibi kavramların açıklamaları İmamoğlu’nun adı geçen makalesinde detaylıca yer almaktadır.

³⁹¹ İmamoğlu, **a.g.m.**, ss. 278-281.

³⁹² BOA. NFS.d. No: 13653, Sayfa 12-13, 29 Zilhicce 1252 (6 Nisan 1837).

³⁹³ BOA. NFS.d. No: 1203, Sayfa 39-42, 25 Zilhicce 1254 (11 Mart 1839).

³⁹⁴ Dersiâm, medreselerde talebeye ders veren müderrislere verilen bir unvandı. Bkz. Pakalın, **a.g.e.**, C.1, s. 427.

³⁹⁵ BOA. ML. VRD. TMT.d. No: 4900, Sayfa 11, 29 Zilhicce 1261 (29 Aralık 1845).

³⁹⁶ BOA. İ.DH. No: 703/49178, 10 Cemzaiyelevvel 1292 (14 Haziran 1875).

³⁹⁷ İmamoğlu, **a.g.m.**, s. 281.

³⁹⁸ İmamoğlu, **a.g.m.**, ss. 282-283.

³⁹⁹ Süreyya, **a.g.e.**, C. 4, s. 1157.

yaşamış bir diğer Babakale’li ilim insanı Hafız Ali Rıza Efendi’dir. Ali Rıza Efendi müderris, 1864/65’te (H. 1281) Sofya mollası, Bilâd-ı Hamse mollası ve Mekke payesi olup 1870 yılında vefat etmiştir. Fazıl ve alim bir kişidir.⁴⁰⁰ Ahmed Abdülaziz Efendi, Mukarribu’t-tâlibîn adlı eserinde kendisinin Babakale’de doğduğunu ve daha sonra İstanbul’a yerleştiğini yazmıştır.⁴⁰¹ Mehmed Süreyya, Aziz Efendi’nin 1879/80 (H. 1297) yılına doğru vefat ettiğini söylese de⁴⁰² Osmanlı belgelerinde Haziran 1880 tarihine kadar adı geçmektedir.⁴⁰³

Aziz Efendi Babakale’ye yaptırdığı mektep ile doğduğu yere olan aidiyetini göstermek istemiştir. Kendisi gibi burada doğan çocukların ilim tahsilini kolaylaştırmak için burada sıbyan ve rüşdiye kısımlarından oluşan bir okul binasının yapımını üstlenmiştir. Ancak yapımını üstlendiği binanın inşası uzun sürmüş ve biraderi Ali Efendi inşaat için tahsil edilen paranın bir kısmını zimmetine geçirmekle itham edilmiştir. Fakat her şeye rağmen mektep binası bir kısmı tamamlanmıştır. Babakale Köyü, kuruluşundan sonra Ayvacık kazasının en önemli ve büyük bir köyü haline gelmiştir. Kalabalık bir nüfusa sahip olduğu için Maarif Nizamnamesi’nin bir gereği olarak buraya da bir okul açılmasına karar verilmiştir. Bu okulun yapım aşaması biraz uzun sürmüş ve bu esnada bazı sıkıntılar yaşanmıştır. Fakat buna rağmen devlet burada okul açılması için gayret göstermiş ve açılan okulla eğitimin burada sürdürülmesini sağlamıştır.

Babakale’li Ahmed Abdülaziz Efendi Babakale’nin büyük bir kasaba olduğunu fakat halkının maddî gücü yeterli olmadığı için burada bir rüşdiye açılmadığını hükümete bildirmiştir. Bunun üzerine Midilli mütesellimi Halil Ağa ve kızı Ümmügülsüm Hanım’ın vakıflarından arsa ve dükkanların satılarak gelirleriyle Babakale’de bir rüşdiye inşasına karar verilmiştir. Bu bina bitince de lazım olan muallim ve kapıcının tayini ile gerekli kitapların gönderilmesi için durumun bildirilmesi Maarif Meclisi tarafından istenmiştir.⁴⁰⁴ Bu bina alt katı sıbyan üst katı rüşdiye mektebi olacak şekilde tasarlanmıştır. Haziran 1875’te üst kat tamamlanmıştır. Bunun üzerine Aziz Efendi mektebe birer muallim ve bevvab tayini ile ufak

⁴⁰⁰ Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî**, haz. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, C. 1, İstanbul 1996, s. 300.

⁴⁰¹ İmamoğlu, **a.g.m.**, s. 277.

⁴⁰² Süreyya, **a.g.e.**, C. 2, s. 344.

⁴⁰³ BOA. MF. İBT. No: 15/56, 27 Cemaziyelahir 1297 (6 Haziran 1880).

⁴⁰⁴ BOA. MF. MKT. No: 12/49, 12 Cemaziyelevvel 1290 (8 Temmuz 1873).

tefek masrafların tahsisi için para istemiştir. Bu doğrultuda Babakale'ye muallim-i evvel olarak aylık 600 kuruş maaşla Darümuallimîn mezunlarından Kale-i Sultaniye'li Ali Efendi atanmıştır. Bevvablığı da 80 kuruş aylık ile İsmail getirilmiştir. Ayrıca diğer masraflar için 1000 kuruş ayrılmış, bunun 165 kuruşu öğretmenin yol parası olarak kullanılmıştır.⁴⁰⁵

1875'in Eylül ayında, Babakale Rüşdiyesi'nin muallimi mektebin bazı mahallerinin harap ve noksan olmasından dolayı ahalinin çocuklarını okula göndermediğini ve okulun tatil olduğunu bildirmiştir. Hükümet de binanın mükemmel olmayınca çocukların şevkinin kırılacağını kabul ederek binanın bir an önce tamir edilmesini istemiştir.⁴⁰⁶ Mektebin tamamlanması için 3000 kuruş gerektiği belirtilse de Aziz Efendi bu durumu kabul etmemiştir. Aziz Efendi'ye göre mektebin bir noksanı bulunmamakta ve 20'ye yakın çocuğa, gönderilen muallim tarafından boş yere okul dışında bir evde ders verilmektedir. Bunun belirtilmesi üzerine muallim ve çocukların hemen mektebe nakledilip eğitime orada devam etmeleri istenmiş, okulun bir eksiği varsa da bunun giderilmesinin ora ahalisine ait bulunduğu belirtilmiştir.⁴⁰⁷ Yani ahaliden toplanacak bağış ve yardımlarla binanın tamamlanması istenmiştir.

Nisan 1876'ya gelindiğinde okulun tamamlanmadığını ve Aziz Efendi'nin yanlış beyan verdiğini anlamaktayız. Bu tarihe ait bir belgeye göre, Babakale rüştiyesinin masrafları için ayrılan tahsisatın Mudanya'da inşa olunan rüştiyeye gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca Mudanya'da inşa olunan mektebe Mihaliç rüşdiyesi muallim-i sanisi Kazım gönderilmiş, muallimsiz kalan Mihaliç rüştiyesine de Babakale muallimi Ali Efendi gönderilmiştir.⁴⁰⁸ Ali Efendi'nin Babakale'de 35 öğrenciye ders verdiği belirtilmiş, ayrıldığı tarihe kadar biriken maaşının karşılığı olan 3000 kuruşun da ödenmesi istenmiştir.⁴⁰⁹

⁴⁰⁵ BOA. İ. DH. No: 703/49178, 10 Cemzaiyelevvel 1292 (14 Haziran 1875).

⁴⁰⁶ BOA. MF. MKT. No: 31/188, 27 Şaban 1292 (28 Eylül 1875).

⁴⁰⁷ BOA. MF. İBT. No: 8/16, 17 Zilkade 1292 (25 Aralık 1875).

⁴⁰⁸ BOA. MF. MKT. No: 35/120, 1 Rebiülahir 1293 (26 Nisan 1876).

⁴⁰⁹ BOA. MF. MKT. No: 40/29, 26 cemaziyelahir 1293 (19 Temmuz 1876).

Aziz Efendi ve biraderi Ali Efendi, Babakale rüşdiyesinin yapımı esnasında bir miktar parayı kendi hesaplarına geçirmişlerdir. Belgelere göre mektebin karşılığı olan 15 bin kuruştan sadece 7-8 bini buraya harcanmış ve mektep tamamlanamamıştır. Gönderilen muallim ise bir evde öğrencilere ders vermektedir. 15 bin kuruştan geri kalan meblağı Aziz Efendi'nin biraderi Ali Efendi kendi zimmetine geçirmiştir. Bunu iki kardeşin beraber planladıkları yüksek bir ihtimaldir. Aziz Efendi mektep tamamlanmadan muallim tayin ettirmiş ve boş yere maaş verdirerek hazineyi zarara uğratmış, vakfın gelirlerini gereken yere harcamamış, biraderinin zimmetine para geçirip okulu yarım bırakmıştır. Bunların anlaşılması üzerine Aziz Efendi'nin vakıf mütevelliliğinden azli ve yerine bir kaymakam tayinine karar verilmiştir. Tayin edilen kaymakam vasıtasıyla paranın Ali Efendi'den tahsil edilip mektebin tamamlanması istenmiştir. Eğer mektep tamamlanamazsa tüm masrafların Aziz Efendi'ye yükleneceği bildirilmiştir.⁴¹⁰

Ahmed Aziz Efendi daha sonra mektebin noksanlarının tamamlanması için 800 kuruş metalik akçe göndermiştir.⁴¹¹ Ali Efendi de parayı verip mektebi tamamlayacağını beyan etmiştir. Hükümet bu parayla mektebin tamamlanmasını istemiş, yine tamamlanamazsa bu sefer merkezden birkaç yüz kuruş daha gönderileceği belirtilmiştir.⁴¹² Bu mektebin, öğrenci sayısı 30'u geçecekse rüşdiye mektebi olarak açılması istenmiştir. Bu tahsisatlardan başka hayır sahipleri tarafından da mektep için para toplanmış ve böylelikle tamirlerin yapılıp okulun tamamlanması istenmiştir.⁴¹³ Ocak 1879'da Aziz Efendi'nin biraderi Ali Efendi'nin zimmetine geçirdiği paranın geri alınmasıyla alakalı gerekli incelemelerin yapılması istenmiştir.⁴¹⁴

Haziran 1880'de mektebin tamamlandığı anlaşılmaktadır. Fakat Aziz Efendi, merkez ile irtibat halinde olmasından, mütevellilikten azledilmemiştir. Aziz Efendi Haziran 1880'de mektebin tamamlanarak hazır hale getirildiğini belirtmiş, mualliminin ise görevi bıraktığını söylemiştir. Buradan muallimin ya maaşının az olduğu için ya da mektebin birçok eksikliği ve sıkıntısına binaen yaşadığı zorluklardan dolayı görevini terk ettiği anlaşılmaktadır. Aziz

⁴¹⁰ BOA. MF. MKT. No: 39/77, 18 Cemaziyelahir 1293 (11 Temmuz 1876).

⁴¹¹ BOA. MF. MKT. No: 42/84, 8 Şaban 1293 (29 Ağustos 1876).

⁴¹² BOA. MF. İBT. No: 9/95, 25 Zilkade 1293 (12 Aralık 1876).

⁴¹³ BOA. MF. MKT. No: 58-200, 28 Zilhicce 1295 (14 Ocak 1877).

⁴¹⁴ BOA. MF. MKT. No: 59-59, 9 Muharrem 1296 (3 Ocak 1879).

Efendi bunun yerine bir muallim ve bir de bevvab tayini rica etmiştir. Aynı belgede orada bulunan sıbyan mekteplerinde rüştiyeye devam edebilecek ne kadar çocuk olduğu sorulmuş, cevabının araştırılıp bildirilmesi istenmiştir.⁴¹⁵ Buradan da çocuk sayısına göre mektebin eğitime rüşdiye olarak mı sıbyan mektebi olarak mı devam edeceğinin belirlenmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Babakale'ye gönderilen kitap ve risalelerin ücretlerinin hesaplanıp gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Bu kitapların içinde 12 nüsha meşk mecmuası (Osmanlıca harflerden oluşan yazı örneklerinin olduğu el kitabı) bulunmaktadır. Bunların tutarı ise 120 kuruştur.⁴¹⁶ Ocak 1914 tarihine ait bir belgede Babakale rüşdiyesine Maarif Meclisi'nce önceki muallim maaşları doğrultusunda 1 adet muallim atanması kararlaştırılmıştır.⁴¹⁷ Buradan da mektebin eğitime en az bu tarihlere kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. Babakale rüşdiyesinin yapım aşaması birkaç kez sekteye uğramış, birtakım yolsuzluklara sahne olmuştur. Buraya gönderilen öğretmenler çeşitli zorluklarla karşılaşmış, kimisi başka yere nakledilmiş kimisi de görevini terk etmek zorunda kalmıştır. Fakat her türlü olumsuzluğa rağmen devlet ısrarla buradaki eğitimin sürmesini istemiş ve okulun tamamlanması için gayret göstermiştir. Bunun için hem hazineden para yollanmış hem de ahaliden yardım toplanmıştır. Gerekli kitaplar da okul tamamlanınca buraya yollanmıştır. Okulun yapımı 7 sene gibi uzun bir sürede tamamlanmış olsa da tamamlandıktan sonra ahalinin eğitim seviyesine katkıda bulunmuştur. Şimdiki Babakale ilkokulu bu rüşdiyenin devamı niteliğindedir ve aynı yere yapılmıştır.⁴¹⁸ Köylüler vasıtasıyla 1972/73 senelerinde yapıldığı söylenen bu yeni okul birkaç odadan oluşan tek katlı küçük bir köy ilkokuludur.

⁴¹⁵ BOA. MF. İBT. No: 15/56, 27 Cemaziyelahir 1297 (6 Haziran 1880).

⁴¹⁶ BOA. MF. MKT. No: 61/127, 5 Cemaziyelevvel 1296 (27 Nisan 1879).

⁴¹⁷ BOA. MF. İBT. No: 480/25, 2 Rebiülevvel 1332 (29 Ocak 1914).

⁴¹⁸ Köylülerden aldığımız bilgilere göre bu yeni okul 1972/73 dolaylarında yapılmıştır. Eski okul yine burada bulunmaktaymış. Dikdörtgen şeklinde ve uzun, bir salon ve ikisi büyük biri küçük üç odadan oluşmaktaymış. Köylülerin verdiği bilgilere göre bu eski okul imece usulü yapılmıştır. Muhtarlık köylülere taşları ya kaleden sökün getirin ya da dışarıdan getirin demiş, köylüler de kaleden taşlar söküp getirmek kaydıyla okulu inşa etmiştir. Fakat muhtarlık rüşdiyenin ilk yapıldığı senelerde kurulu olmadığı için cumhuriyetin ilk yıllarında bu okulun yıkılıp yerine yenisinin yapıldığı akla gelmektedir.

3.10. Tarım ve Hayvancılık

3.10.1. Tarım

19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu büyük ölçüde tarıma bağımlı olup, vergi gelirlerinin çoğu tarımsal kaynaklardan alınıyordu.⁴¹⁹ Osmanlı Devleti'nde tarım iktisadî hayatın temelini teşkil ettiğinden, toprak en önemli geçim kaynağı olmuştur. Köylerde yaşayanların kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kadar toprağı mevcuttu. Babakale köyündeki ahalinin sahip oldukları tarla, bağ, bahçe, çiftlik, mera gibi araziler, zeytin, palamut gibi ağaçlar Temettuat defterlerinde belirtilmiştir. Arazilerin dönüm ve gelirleri de ayrıca kaydedilmiştir.

Tablo 17

Babakale'de Ekili/Dikili Araziler

Yıllar	Araziler/Dönüm			
	Tarla	Bağ	Bahçe	Mera
1840	2949,5	286,5	16,5	406
1845	1831	200	-	-

1840 yılında yapılan temettuat sayımına göre, köyde yaşayan 132 kişinin bir tarlası, 180 ailenin bir bağı ve 14 kişinin bir bahçesi bulunmaktadır. Görüldüğü üzere köyde yaşayan ailelerin çoğunluğunun bağ sahibi olduğu ve köyde bağcılığın yoğun şekilde yapıldığı anlaşılmaktadır. Babakale köyünde zeytin ağacı bol miktarda bulunuyordu. 2668 zeytin ağacı ve 2847 zeytin fidanı deftere kaydedilmiştir. Zeytinyağı elde etmek için köyde 2 zeytinyağı imalathanesi vardı. 1845 yılında ise 2181 adet zeytin ağacı kaydedilmiştir. Köyde buğday, arpa, nohut, burçak ürünleri yetiştirilmekte idi.

3.10.2. Hayvancılık

En önemli ziraî faaliyetlerden biri de hayvan yetiştiriciliğidir. Tarımla uğraşan haneler, koşum ve yük taşıma işlerinde, gübre, peynir, yağ, süt, et, deri ve yapağı gibi ihtiyaçlarını karşılamak için hayvan beslerlerdi. Hayvanlar, çiftçiler için üretim

⁴¹⁹Güran, a.g.e., s. 229.

faaliyetlerine yardımcı araçlardı. Hayvanlar, gübre sağlar, taşıma, çift sürme, harman işlerini görür, çiftçinin hayvan ürünü ihtiyacını karşılardı. Hayvancılığı temel faaliyet olarak yürüten işletmeler de pazar için et, yağ, süt, deri ve yapağı üretmek üzere hayvan yetiştirirlerdi.⁴²⁰ Babakale köyünde hayvan yetiştiriciliği ziraî üretime yardımcı olmak üzere yapılmaktaydı. Köydeki büyükbaş hayvanlar üç grupta ele alınabilir. Bunlar koşum hayvanları (karasığır öküzü), yük ve binek hayvanları (beygir, merkep, deve, kısarak) ve sığır türü hayvanlardır (inek ve dana). Küçükbaş hayvanlar ise koyun ve keçidir.

Tablo 18

Büyük ve Küçükbaş Hayvanlar/Baş

Hayvan Türleri	Yıllar	
	1840	1845
İnek	300	146
Dana	11	-
Beygir	55	-
Merkep	92	-
Deve	39	8
Karasığır Öküzü	33 çift	35
Kısarak	46	12
Katır	2	-
Tay	3	-
Koyun	537	299
Keçi	738	224

Tabloda görüldüğü üzere köyde büyükbaş hayvan olarak inek ve dana, yük hayvanı olarak beygir, merkep ve deve beslenmektedir. Deve ve beygir aynı zamanda şehirlerarası nakliyecilikte kullanılmaktadır. Köyde arıcılık faaliyeti sınırlı bir oranda yapılmaktadır. 1840 yılında iki aile 7, 1845 yılında sadece bir aile 10 arı kovanına sahiptir. Arıcılık gelir getirici bir alan değildir.

⁴²⁰ Güran, a.g.e. s. 100

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

Bababurnu korsanların barındığı bir mevki idi. Korsanlar gelip geçen gemilere saldırıp, yağmıyorlardı. III. Ahmed bu duruma son vermek üzere vezir Kaymak Mustafa Paşa'yı görevlendirmiştir. Kaymak Mustafa Paşa da bunun üzerine buraya bir kale yapmak üzere çalışmaları başlatmıştır. Bölgedeki kazaların ahalileri inşaatta çalıştırılmış ve bölgede yapı malzemeleri kale inşaatında kullanılmıştır. Bu yapı malzemelerinin içerisinde Assos ve Eski İstanbulluk (Alexandria Troas) antik kentlerinin taşları da vardı. Taşların nakli için kayıklar kullanılmıştır. Nisan 1727 tarihinde Babakale'nin yapımına başlanmış ve bir buçuk sene içerisinde tamamlanmıştır. Kale dışında askerlerin günlük ihtiyaçlarını karşılamak üzere cami, çeşme, hamam, liman, çarşı, gibi yapılar da inşa edilmiştir.

Babakale, ilk dönemlerde dizdar, 19. yüzyıl da ise yüzbaşı rütbesinde bir komutan tarafından yönetilmiştir. İncelenen dönemde Babakale'de 48 ile 70 arasında topçu askeri istihdam edilmiş ve yaklaşık 15 ile 28 arasında değişen toplar bulundurulmuştur. Ayrıca kalede kâtip, imam, kapıcı gibi görevlilerde bulunuyordu. Bölgede korsanlık tehlikesinin geçtiği dönemlerde, kale âtil bırakılmıştır. Bu yüzden köy ahalisi zaman zaman arzuhaller yazarak, kale için asker ve mühimmat talebinde bulunmuşlardır. Babakale'nin bir iç kale niteliğinde olması mühimmat miktarların diğer sınır kalelerine nazaran daha az olmasına sebep olmuştur. Babakale yapıldıktan sonra korsan gemilerinin saldırılarına uğradığından yıpranmalar meydana gelmiş ve çeşitli tarihlerde kalenin beden duvarları, mazgalları, top siperleri ve tabyaları tamir edilmiştir. En kapsamlı onarım 1829 yılında yapılmıştır.

Babakale'de askerlik vazifesinin babadan oğula geçmesi sık görülen bir uygulamadır. Babakale'deki askerlerin çoğu kalede değil köyde ikamet ediyorlardı. Askerlik dışında farklı mesleklerle işgal topçu askerleri bulunuyordu. Bu meslekler çapacılık, keçencilik, rençberlik, esnafılık, kayıkçılık gibi iş kollarıdır. Korsan tehdidinin olmadığı dönemlerde askerlerin kaleden uzaklaşarak kazanç sağlamak amacıyla değişik mesleklerle uğraştıkları görülmektedir.

Bölgenin güvenli hale gelmesi sonrasında kale yanında bir köy yerleşimi oluşmaya başlamıştır. Köy aynı zamanda kaledeki görevlilerin ihtiyaçlarının karşılanması bakımından da önemli olmuştur. Babakale Köyü'nde 1839 yılında 1000, 19.yüzyıl sonunda ise yaklaşık 3000-4000 kişi yaşamaktaydı. Köyde esnaflık ve ticari faaliyetler yapılmaktaydı. Köy çarşısında 1839 yılında 33, 1840 yılında 26 ve 1845 yılında ise 25 kişi esnaflık ve ticari faaliyetlerde bulunuyordu. Köyde en yoğun yapılan mesleki faaliyet bıçakçılık olmuştur. Köyde tahıl ve zeytinyağı üretimi yanında bağcılığın önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Babakale Köyü'nde, cami, hamam, dükkan, liman, iskele ve çeşme gibi yapılar da bulunmaktadır. Köydeki yel değirmenleri ise burada insanların gıda ihtiyaçlarını karşılamaya yönelikti. Köydeki liman ve iskele, deniz ticaretinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Köyün büyümesinde ve gelişmesinde bu ticaretin önemli bir rolü vardır. Bölgede yetiştirilen ürünler Babakale iskelesinden ihraç edilmiş ve Babakale bölgenin ticaret noktası haline gelmiştir. Ayrıca ilerleyen yıllarda nüfusun artmasına bağlı olarak burada bir rüşdiye de açılmıştır.

Bölgenin mamur hale gelmesine ve bir köyün oluşmasına kale sebep olmuştur. Kalenin varlığı, merkezden uzak ve güvensiz bir nokta olan Bababurnu'nu güvenli hale getirmiştir. Bu mevki bir karakol bölgesi haline gelmiştir. Kale yapımından sonra burayı mesken tutan korsanlar uzaklaşmışlar ve sadece denizden ufak çaplı tacizlerde bulunabilmişlerdir. Kale, Birinci Dünya Savaşı yıllarına kadar çok aktif olmasa da kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Belgeleri

1. Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Ali Emiri, I. Mahmud (AE. SMHD. I), No. 252/20585.

Ali Emiri, III. Mustafa (AE. SMST. III), No. 39/2697.

Ali Emiri, III. Selim (AE SSLM. III), No. 275/15886.

Ali Emiri, II. Mahmud (AE. SMHD. II), No. 79/6180.

Bâb-ı Âsafî, Mühimme Defterleri (A.DVNSMHM.d), No./Hüküm. 75/188, 75/189, 134/151, 134/152, 134/153, 134/154, 134/155, 134/156, 134/161, 134/162, 134/320, 134/592, 134/767, 134/1305, 134/1306, 134/1307, 134/1308, 134/1309.

Bâb-ı Defterî, Başmuhasebe Kalemi Defterleri (D.BŞM.d), No, 9776.

Bâb-ı Defterî, Başmuhasebe Bina Eminliği Defterleri (D.BŞM.BNE.d), No. 16354, 16367.

Bâb-ı Defterî, Harameyn Muhasebe Defterleri (D.HMH.d), No. 21602.

Bab-ı Defterî, Piyade Mukabelesi Kalemi Defterleri (D.PYM.d), No. 35941, 36002.

Cevdet Askerî (C.AS). 1/5, 61/2866, 82/3861, 111/4996, 117/5275, 137/6081, 141/6253, 144/6342, 174/7585, 282/11711, 284/11807, 284/11808, 295/12249, 370/15331, 427/17722, 507/21163, 515/21496, 584/24589, 601/25316, 617/26035, 655/27538, 648/27271, 657/27639, 789/33443, 810/34392, 824/35045, 826/35188, 835/35620, 880/37795, 904/38974, 940/40760, 995/43494, 1033/45328, 1219/54687.

Cevdet Dahiliye (C.DH), No. 39/1944.

Cevdet Evkaf (C.EV), No. 13/623, 13/625, 67/3316, 121/6039, 161/8008, 223/11145, 353/17906, 425/21524, 465/23502, 618/31151, 635/32006.

Cevdet İktisat (C.İKTS), No. 20/987.

Cevdet Zabtiye (C.ZB), No. 8/358, 17/801.

Dahiliye, Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalemi Evrakı (DH. EUM. AYŞ), No. 53/85.

Dahiliye, İdare-i Umumiye Ekleri (DH. İ.UM. EK), No. 26/19.

Dahiliye, Mektubi Kalemi (DH. MKT), No. 139/8, 2445/7, 2555/97.

Dahiliye Şifre Kalemi (DH. ŞFR), No. 526/64, 558/64.

Hariciye Hukuk Müşavirliği İştişare Odası Belgeleri (HR. HMŞ. İŞO), No. 235/20.

Hatt-ı Hümâyûn (HAT), No. 529/26093, 859/38313, 1505/44, 1512/44, 1533/13.

İrade Dahiliye (İ.DH), No. 703/49178.

Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi (MF. MKT), No. 12/49, 31/188, 35/120, 39/77, 40/29, 42/84, 58/200, 59/59, 61/127.

Maarif Nezareti, Tedrisat-ı İbtidaiyye Kalemi (MF. İBT), No. 8/16, 9/95, 15/56, 480/25.

Maliye Masarıfat Defterleri (ML. MSF.d), No. 3144.

Maliye, Varidat Muhasebesi Temettuat Defterleri (ML.VRD.TMT.d), No. 4900, 5113.

Maliye, Varidat Muhasebesi Defterleri (ML.VRD.d), No. 2769.

Nüfus Defterleri (NFS.d), No. 1199, 1203, 13645, 13647, 13648, 13649, 13650, 13651, 13653.

Sadaret, Mektubi Kalemi (A.MKT), No. 85/19.

Sadaret, Mektubi Kalemi, Meclis-i Vala Evrakı (A.MKT. MVL), No. 30/50.

Sadaret, Mektubi Kalemi, Umum Vilayat Evrakı (A.MKT. UM), No. 911/90.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TS. MA.d), No. 7097, 1592.

II. Salnameler

1290/1873 Tarihli Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayet Salnamesi

1305/1887 Tarihli Karesi Vilayet Salnamesi

III. Araştırma ve İnceleme Eserler

Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Kaleleri, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2016.

Acioğlu, Yusuf, *Çanakkale'deki Osmanlı Dönemi Savunma Yapıları*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Çanakkale, 2013.

Acioğlu, Yusuf, "Çanakkale'deki Osmanlı Kaleleri", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, S. 19, Güz 2015, s.105.

Acioğlu, Yusuf, *Çanakkale Boğazı'ndaki Kaleler*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2006.

Agoston, Gabor, *Osmanlı'da Strateji ve Askeri Güç*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2. Baskı, 2015, s. 126.

Akarca, Aşkıldil, *Yunan Arkeolojisinin Ana Çizgileri I: Şehir ve Savunması*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 3. Baskı, 1998, ss. 118-176.

Akgündüz, Ahmet, “Osmanlı Hanedanı ve Yükselme Devrinin Şanlı Tarihi III: Orhan ve Murad Hüdâvendigâr Zamanları”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 24, 1988, s. 11.

Aksoy, Aslı - Çiğdem Keleş, “El Sanatlarının Sürdürülebilirliğinin Çanakkale İli Ayvacık İlçesi Örneğinde Değerlendirilmesi”, *Ayvacık Değerleri Sempozyumu 29-30 Ağustos 2008 Ayvacık, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları*, No:87, s. 276.

Aktepe, M. Münir, “XVIII. Yüzyıl Vezirlerinden Kaptân-ı Derya Kaymak Mustafa Paşa’ya Ait Vakfiyeler”, *Vakıflar Dergisi*, S.8, 1969, ss. 15-29.

Ali Cevad, *Memalik-i Osmaniyye’nin Tarih ve Coğrafya Lügati*, C. 1, Dersaadet: Kasbar Matbaası, 1311 (M.1894), s. 135.

Altier, Semiha, “Çanakkale ve Çevresindeki Bazı Türk Dönemi Yapılarında Görülen Denizcilikle İlgili Kazıma (Grafiti) Tasvirler”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, S. 21, Güz 2016, ss. 6-14.

Altınay, Ahmed Refik, *Lale Devri*, Haz. Haydar Ali Diriöz, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1. Baskı, 1973, ss. 120-172.

Altuntaş, Oğuzhan, *1658-1750 Arasında Bahr-i Sefid Boğazı’nın Savunması: Seddülbahir-Sultanhisarı (Kumkale)*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2021.

Artaç, Pınar, *Babakale Köyü Tarihi Dokusunun Tespit Ve Korunması İçin Bir Yöntem Araştırması*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019.

Aslanapa, Oktay, “Topkapı Sarayı’nda Kalmış Bazı Kale Anahtarları”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, C.11, S. 13, 1981, s. 13.

Aslantaş, Selim, “Belgrad-ı Dârü’l-Cihâd”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 15, Güz 2011, ss. 29-30.

Atak, Erkan, “Kaptan-ı Derya Kaymak Mustafa Paşa’nın İstanbul’daki İmar Faaliyetleri”, *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Sonbahar Özel Sayı, 2020, s 169.

Aydın, Mahir, “Kaleler”, *Osmanlı Askeri Tarihi (Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918)*, Ed. Gültekin Yıldız, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 15-27.

Aydın, Mahir, “Kafdağı’nda Türk Kalesi”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 20, 2008, s. 297.

Bacharach, Jere L, “İç Kale: İslam Şehrinde Gücün Sembolü”, Çev. Emin Kırkıl, *İslami Araştırmalar Dergisi*, C. 13, S. 2, 2000, s. 231.

Bahar, Bilge, *İzmit Körfezi Bizans Dönemi Savunma Yapıları Bağlamında Gebze, Eskihisar Kalesi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013.

Bardakoğlu, Ali, “Hırsızlık” *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 17, İstanbul: TDV Yayınları, 1998, ss. 384-396.

Batmaz, Eftal Şükrü, “Osmanlı Devleti’nde Kale Teşkilatına Genel Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı. 7, 1996, ss. 1-8.

Begiç, H. N - R. Kaya, “Çankırı’da Unutulmuş Bir Gelenek: Çamaşırhaneler”, *ÇKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 10, S. 2, Kasım 2019, s. 69.

Bilgin, Ali Rıza, *İzmir Belevi’nde Bir Ortaçağ Savunma Yapısı: Keçi Kalesi (Tarihi, Stratejik Önemi ve Mimarisi)*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2017.

Boran, Ali, “Osmanlı Dönemi Kale Mimarisi”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 10, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, ss. 347-359.

Boran, Ali, “Türk Sanatında Kale Mimarisi”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 7, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, ss. 876-879.

Boran, Ali, *Anadolu’daki İç Kale Cami ve Mescidleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2001, ss. 3-11.

Bozkurt, Nebi, “Korsan” *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 26, Ankara: TDV Yayınları, 2002, ss. 210-212.

Cerasi, Maurice Münir, *Osmanlı Kenti-Osmanlı İmparatorluğu’nda 18. ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, 1999, s.184.

Çoban, Yasemin, *Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu’da Kaleler ve Kuşatma*, Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu, 2020.

Demlikoğlu, Uğur, *Teşkilat ve İşleyiş Bakımından 18. yüzyılda Erzurum Kalesi*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2013.

Demlikoğlu, Uğur, “18. Yüzyılda Van Kalesi’nde Bulunan Dergâh-ı Âli Yeniçerileri”, *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 46, Nisan 2019, s. 75.

Düzlü, Özlem, ‘‘Seyyid Vehbî Divanı’na Göre 18. Yüzyılda Osmanlı Bahriye Teşkilatı’’, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 17, 2019, s. 147.

Edward Raczynski, *1814 de İstanbul ve Çanakkale’ye seyâhat*, Çev. Kemal Turan, İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 1980, ss. 109-110.

Eravcı, H. Mustafa - İlker Kiremit, ‘‘Lale Dönemi ve Patrona Halil İsyanı Üzerine Yeni Değerlendirmeler’’, *Tarih Okulu Dergisi*, 8, 2010, S. 88.

Ersoy, Bozkurt - Svitlana Beliaeva, ‘‘Özi Kalesi (Ukrayna-Ochakiv) Arkeolojik Çalışmaları’’, *Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri 4-7 Kasım*, Haz. Azize Aktaş Yasa, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, C. 1, Ankara, 1997, s. 266.

Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, C. 2, 2. Baskı, 2008, s. 70.

Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Haz. Seyit Ali Kahraman, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, C.5, 2010, ss. 405-409.

Eyice, Semavi, ‘‘Kale’’, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul: TDV Yayınları, 2001, ss. 234-242.

Fedakâr, Cengiz, *Kafkasya’da İmparatorluklar Savaşı*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014, s. 53.

Fedakâr, Cengiz, ‘‘1787-1792 Osmanlı-Avurturya, Rus Savaşları’nda Bender Kalesi’’, *Prof. Dr. Erdoğan Merçil’e Armağan*, Ed: Emin Uymaz vd., İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınevi, 2013, s. 385.

Genç, Uğur - Emine Bilirgen, ‘‘Topkapı Sarayı Hazinesindeki Kale Anahtarları’’, *Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık-6*, 2014, s. 212.

Gezer, Ömer, *Kale ve Nefer-Habsburg Serhaddinde Osmanlı Askeri Gücü (1699-1715)*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2020, s. 166.

Göger, Veysel, *16. Yüzyıl Osmanlı Kale Kuşatmaları (Strateji, Taktik, Kuşatma Aşamaları ve Teknolojisi)*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2014.

Gökpınar, Bekir, *Varadin Seferinde Organizasyon ve Lojistik (1716)*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2013.

Güran, Tevfik, ‘‘Zirai Politika ve Ziraatta Gelişmeler 1839-1876’’, Haz. Hakkı Dursun Yıldız, *150. Yılında Tanzimat*, TTK. Yayınları, Ankara 1992, ss.100-229.

Gürbüz, Adnan, “Osmanlı Klasik Döneminin Kale ve Mustahfızân Defterleri”, *Osmanlı Coğrafyası Kültürel Arşiv Mirasının Yönetimi ve Tapu Arşivlerinin Rolü Uluslararası Kongresi – 21-23 Kasım 2012 İstanbul- Bildiriler*, C. 1, Ankara, 2013, s. 381.

Güven, Okan, *İki Savaş Arasında Bosna Kaleleri (1669-1683)*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2017.

Helmuth von Moltke, *Moltke'nin Türkiye Mektupları*, Çev. Hayrullah Örs, İstanbul: Remzi Kitabevi, 3. Basım, 1999, s. 64.

Hmeros, *İlyada*, Çev. Azra Erhat-A. Kadir, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 6. Baskı, 2017, s. 308.

İmamoğlu, Taha, “Bir Osmanlı Kadısının Eğitimi: Babakale’li Ahmed Abdülaziz Efendi (Galata Kadısı-1860)”, *II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*, C. 2, 2016, ss. 277-283.

Keskin, Özkan, “On Dokuzuncu Yüzyılda Çanakkale Boğazı’nda Yeni Bir Savunma Noktası: Bigalı Kalesi”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C.22, S.2, ss. 264-265.

Kılıç, Orhan, “17. Yüzyıl Mardin Tarihinden İki Kesit: Gayrimüslim Nüfus ve Kale Teşkilatı”, *Makalelerle Mardin: Tarih-Coğrafya*, C. 1, Haz. İbrahim Özcoşar, İstanbul, 2007, s. 428.

Korkmaz, Şerif, “Tanzimat Sonrası Çanakkale’nin İdari ve Nüfus Yapısı”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, C. 3, S. 3, 2005, ss. 111-114.

Köksal, Ahmet, “Ayvacık”, *Ülkü (2. Seri): Milli Kültür Dergisi*, C.7, S. 78, 1944, ss. 5-8.

Kul, Eyüp, “Bosna Sancağı’nda Yapılan Kale Tamirleri (1705-1715)”, *Osmanlı Dönemi Balkan Şehirleri*, Ed. Zafer Gölen, Abidin Temizer, Gece Kitaplığı Yayınevi, Ankara, 2016, ss. 1045-1046.

Kunter, Halim Baki, “Türk Vakıflarının Milliyetçilik Cephesi”, *Vakıflar Dergisi*, 3, 2006, s. 3.

Kütükoğlu, Mübahat S, “Berat” *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul: TDV Yayınları, 1992, ss. 472-473.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C.1, Yay. Haz. Nuri Akbayar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s. 300.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C.2, Yay. Haz. Nuri Akbayar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s. 344.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C.4, Yay. Haz. Nuri Akbayar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, ss. 1157-1200.

Oğuzoğlu, Yusuf, ‘‘Dizdar’’ *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.9, İstanbul: TDV Yayınları, 1994, ss. 480-481.

Özdemir, Abdülkadir, ‘‘Tarih Öncesi Dönemlerde Ayvacık’’, *Ayvacık Değerleri Sempozyumu 29-30 Ağustos 2008*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, No:87, ss. 58-61.

Özdemir, Şenay, *Akdeniz Hakimiyetinde Osmanlı Devleti ve Korsanlık (1695-1789)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004.

Özgüven, Hamide Burcu, *Barut ve tabya: Rönesans Mimarisi Bağlamında Fatih Sultan Mehmed Kaleleri*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1997.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 1, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993, ss. 436-635.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 2, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993, ss. 144-685.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 3, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993, s. 664.

Parlak, Sevgi, *Osmanlı Öncesi Anadolu Kalelerinde Kapılar*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2010.

Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, Haz. Yavuz Senemoğlu, İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, C.1, 1970, ss.145-148.

Râşid Mehmed Efendi ve Çelebizade İsmail Âsım Efendi, *Tarih-i Râşid ve Zeyli*, Haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çağır, Ahmet Zeki İzgöer, İstanbul: Klasik Yayınları, C. 3, 2013, ss. 1544-1545.

Serin, Mustafa, ‘‘Kıbrıs Kalelerinin Keşif Defterleri ve Kalelerin Tamiri (Osmanlı Dönemi)’’, *Osmanlı Döneminde Kıbrıs Uluslararası Sempozyumu*, 2016, s. 17.

Sevgen, Nazmi, *Anadolu Kaleleri*, C. 1, Ankara: Doğu Ltd. Şirketi Matbaası,1959, ss. 6-8.

Sevinç, Tahir, ‘‘Belgrad Kalesi’nde Tamir ve İmar Faaliyetleri (1740-1743)’’, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 32, 2014, s. 113.

Sezen, Tahir, *Osmanlı Yer Adları*, 2. Baskı, Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2017, s. 70.

Sözlü, Halil, ‘‘Mersin’de Bir Osmanlı Kalesi: Liman (Ak) Kale’’, *History Studies*, C. 12, S. 3, Haziran 2020, s. 984.

Strabon, *Coğrafya; Antik Anadolu Coğrafyası (Kitap 12,13,14)*, Çev. Adnan Pekman, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 4. Baskı, 2000, s. 93.

Şemseddin Sami, *Kamusü'l-a'lâm*, İstanbul: Mihran Matbaası, C. 1, 1306 (M. 1889), s. 521.

Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2, 1999, s. 544.

Takaoğlu, Turan, "Ayvacık Yöresinin Yitik Kültürek Mirası: Yel Değirmenleri", *Ayvacık Değerleri Sempozyumu 29-30 Ağustos 2008 Ayvacık, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları*, No:87, ss. 218-220.

Tombul, Musa, *ÇANAKKALE Kültür Envanteri Arkeolojik Yerleşim Alanları ve Sanat Tarihi Yapıları*, Çanakkale Valiliği, İstanbul, 2015, ss. 2-136.

Top, Mehmet, "Van Gölü Havzasındaki Ortaçağ ve Osmanlı Kaleleri", *Savunma Hatlarından Yaşam Alanlarına Kaleler 19. Kaleli Kentler Sempozyumu Bildirileri 8-11 Ekim 2009*, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, s. 212.

Toprak, Seydi Vakkas - Hasan Arslan, "İstanbul Boğazı Kaleleri Keşif Defterlerine Bir Örnek: 1796 Tarihli Keşif Defteri" *Tarih Okulu Dergisi*, S. 53, Ağustos 2021, s. 2411.

Toprak, Seydi Vakkas, "İstanbul Boğazı'nın Savunma Önlemleri kapsamında Boğaz Kalelerinin Tahkimi (1789-1792)", *İbn Haldun Anısına Türkiye ve Türk Dünyası Araştırmaları-VI*, Ed: Yunus Emre Tansü, Ankara: İksad Yayınları, 2020, s. 275.

Türker, Çiğdem, "Anadolu Yarımadası'nın En Batı Ucunda Yer Alan Tipik Bir Osmanlı Köyü "Babakale", *Türk Etnografya Dergisi*, S. 18, 1988, ss. 139-143.

Uysal, Ali Osman, "Çanakkale'de Lâle Devri Yapıları" *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 30, 2021, ss. 72-80.

Uysal, Ali Osman, "Kaymak Mustafa Paşa'nın Hatırası: Babakale", *Ayvacık Değerleri Sempozyumu 29-30 Ağustos 2008 Ayvacık, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları*, No:87, ss. 120-147.

Uzun, Celalettin - Enver Çakar, "17. Yüzyılda Harput Kalesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 26, S. 2, 2016, s. 341.

Ünal, İsmail, "Kale Anahtarları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 11, S.11, 1

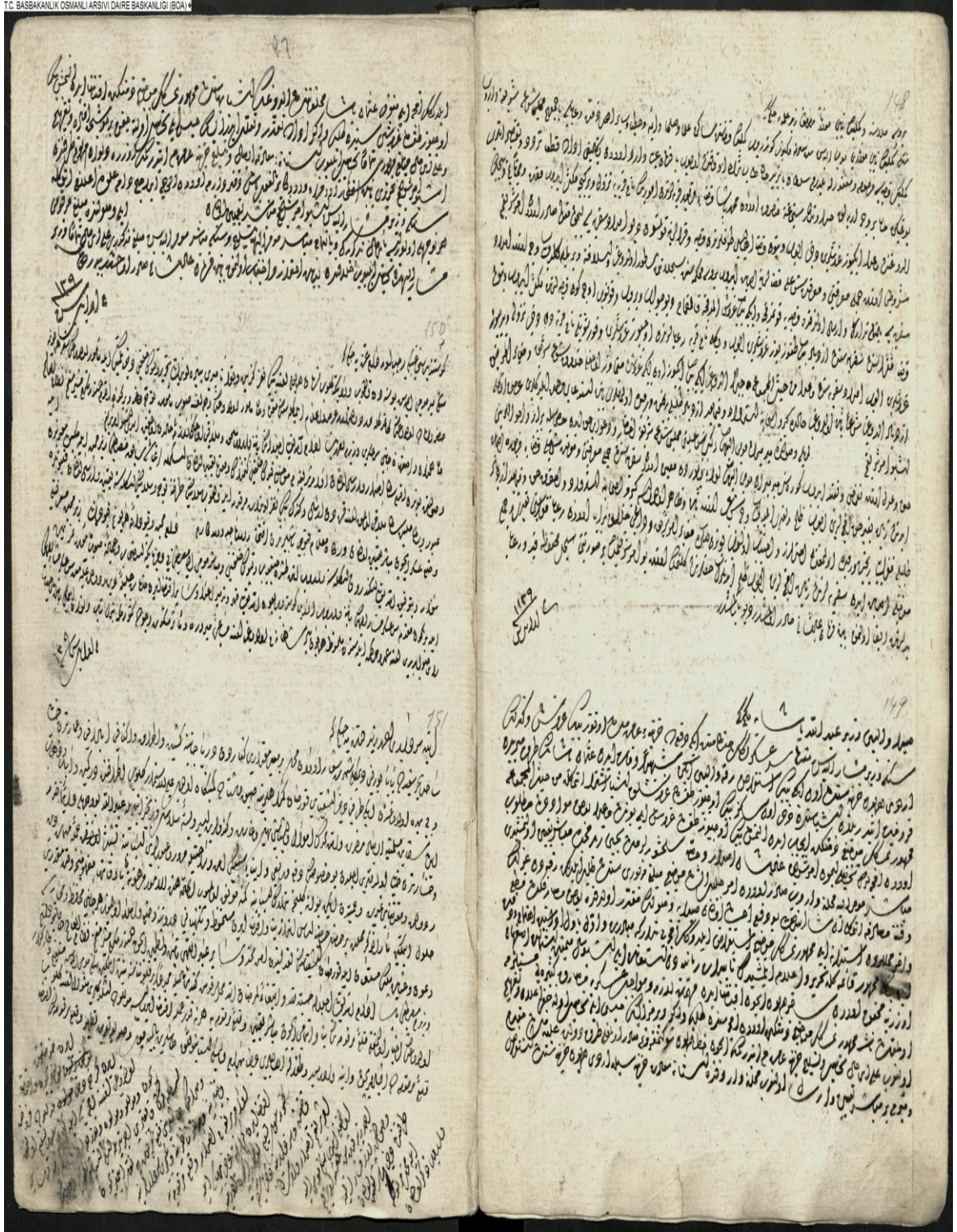
Yurt Ansiklopedisi/Türkiye, İl İl: Dünü, Bugünü, Yarını, Anadolu Yayıncılık, C. 3, İstanbul, 1982963, s. 120.

EKLER

Babakale'nin İnşasına Başlanması Hakkında 151 Numaralı Hüküm

TC BASKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

EK 3

Babakale'nin Ana Giriş Kapısı

EK 4

Babakale İskelesi'nden Köy ve Kale

EK 5

Babakale'nin İten GrnŖ

EK 6

Kale Kitabesinin Yakından Görünüşü

EK 7

Güneybatı Tabyasından Kalenin Görünüşü

EK 8

Kaymak Mustafa Paşa Camii ve Babakale İlkokulu

EK 9
Babakale arşısı

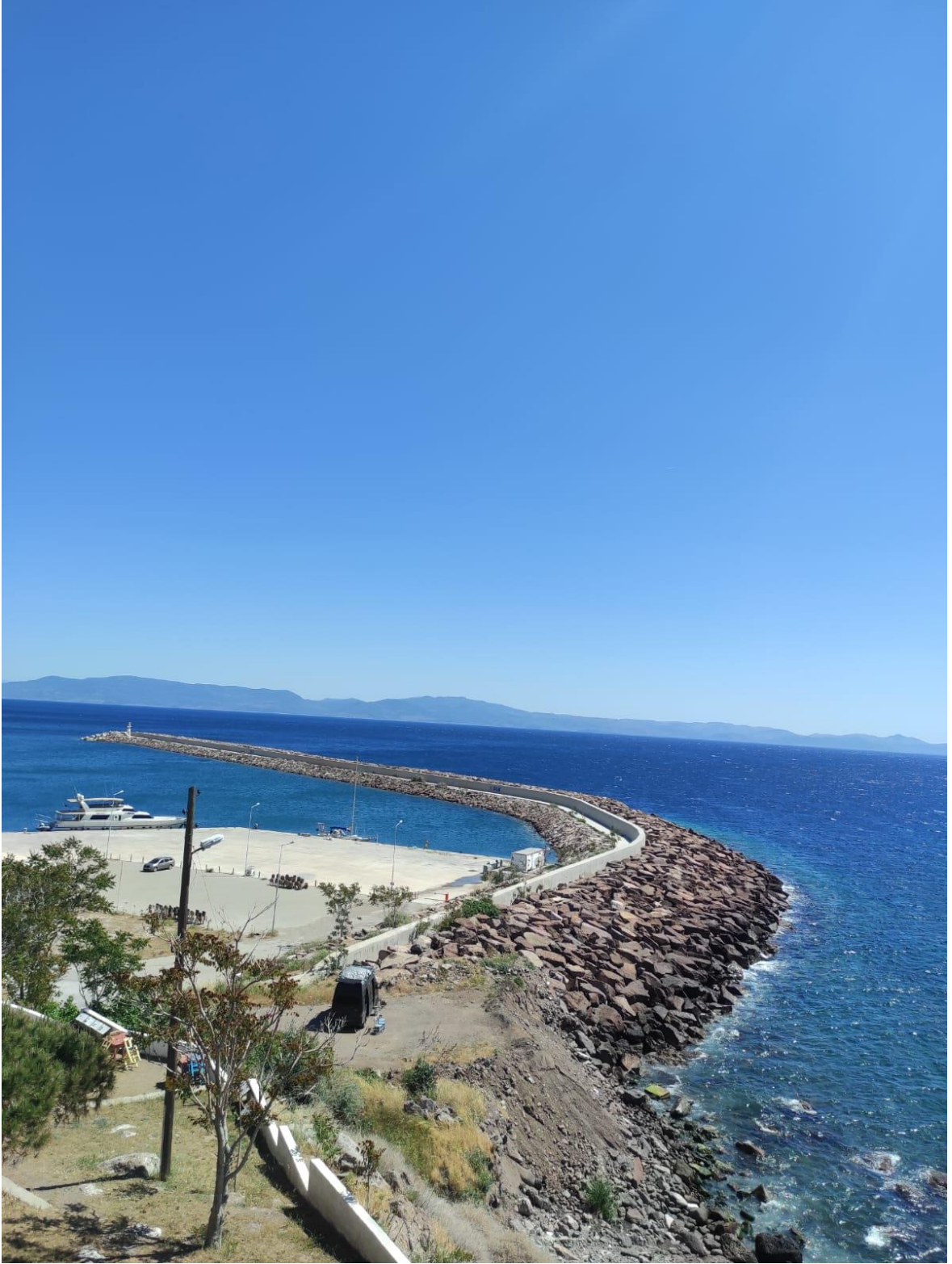
EK 10

Babakale Bıçakları

EK 11

Babakale Liman ve İskelesi

EK 12
Babakale Yel Değirmeni

EK 13

Babakale'de Bulunan Osmanlı Dönemine Ait Mesken

EK 14

Emek Yemez Baba Türbesi ve Eski Bir Osmanlı Mezarı

EK 15

Babakale Çarşı Çeşmesi ve Kitabesi

